

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΙΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΒΙΑΣ (Pie - Raymond Regamey)	49
ΜΕΓΑΣ ΦΩΤΙΟΣ ('Ι. Γ. 'Αλεξίου)	55
Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ (Jean Lactoux)	59
ΣΟΦΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ (Β. 'Εράστου)	68
ΣΑΛΩΜΗ (ποίημα Ν. 'Αρβανίτη)	72
Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΟ: ΡΙΖΕΣ ΚΑΙ ΚΛΑΔΙΑ (R. Mambrough)	73
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ	75
ΣΚΕΨΕΙΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ: ΟΡΑΜΑ ΘΑΝΑΤΟΥ (Ν. 'Αρβανίτη)	76
ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ ΕΝΟΣ ΣΥΝΑΝΘΡΩΠΟΥ (Δ. Ναθαναήλ)	78
ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΣΤΗΛΗ	79
ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ:	80

«ΑΚΤΙΝΕΣ» ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

ΕΤΟΣ 30ον

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1967

ΑΡΙΘ. 278

ΔΡΑΧ. 7

Πρὸς τοὺς κ.κ. Συνδρομητὰς τῶν «Ἀκτίνων»

Μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ νέου ἔτους ὑπενθυμίζομεν εἰς τοὺς κ. κ. Συνδρομητὰς μας τὴν ἀνάγκην ἀνανεώσεως τῆς συνδρομῆς των διὰ τὸ 1967.

Θὰ ἠθέλαμεν νὰ τονίσωμεν ὅτι παρέχουν μεγάλην διευκόλυνσιν εἰς τὸ περιοδικὸν μὲ τὴν ἔ γ κ α ι ρ ο ν καὶ τ α χ ε ῖ α ν καταβολὴν τῆς συνδρομῆς των, τῆς ὁποίας οὕτω πολλαπλασιάζεται ἡ ἀποτελεσματικότης.

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 1967

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Δραχ. 70.— ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ Γενικῶς: \$ 5. Εἰδικῶς διὰ τὴν Ἀγγλίαν £ 1.10.0, τὴν Κύπρον 1.000 Μίλς.

Εἰδικὴ συνδρομὴ διὰ μαθητὰς, στρατιώτας, φοιτητὰς καὶ ἐργατοῦπαλλήλους δραχ. 50.

Ἡ συνδρομὴ καταβάλλεται εἰς τὰ γραφεῖα μας, Ἀθηνῶν (Ἀκαδημίας 45), Θεσσαλονίκης (Ἀγίας Σοφίας 39). Ὡσαύτως ἡμπορεῖ νὰ ἀποστέλλεται διὰ ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς ἢ δι' ἀποστολῆς ἴσης ἀξίας γραμματοσήμων.

Εἰδικῶς οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ συνδρομηταί μας ἡμποροῦν νὰ καταθέτουν τὴν συνδρομὴν των, ἔναντι κανονικῆς ἀποδείξεως πληρωμῆς, εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους ἢ συνεργάτας μας εἰς τὰς πόλεις ὅπου ὑπάρχουν.

Οἱ ἐν Κύπρῳ εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον «Ζωή», Τρικούπη 100, Τ. Κ. 1.500, Λευκωσίαν.

Ἐὰν κανένα τεῦχος τοῦ τρέχοντος ἔτους δὲν ἔφθασεν εἰς χεῖρας σας, εἰδοποιήσατε περὶ τούτου τὸ γραφεῖον μας. Θὰ σᾶς σταλῇ ἐκ νέου.

Παρακαλοῦμεν, κάθε τυχὸν μεταβολὴν εἰς τὴν διεύθυνσίν σας νὰ μᾶς τὴν γνωρίζετε ἐγκαίρως διὰ νὰ μὴ χάνωνται τὰ τεύχη.

AKTINES

ΕΤΟΣ 30^{ον}

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1967

ΑΡΙΘ. 278

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΙΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΒΙΑΣ

“Αν κυττάξουμε κάτω από τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου τὴ σύγχρονη ἐποχή, θὰ δοῦμε τὴν ἀνατομία τῆς νὰ παρουσιάζεται μπροστὰ στὰ μάτια μας τραγική. “Ἐνα καθεστὼς βίας κυριαρχεῖ καὶ γιὰ τοὺς πρὸ συνειδητοῦς ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τὸ πρόβλημα τῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς βίας αὐτῆς εἶναι ὀξύ. Πρέπει στὴ βία νὰ ἀντιταχθῇ βία ἢ ἀγάπη, τὸ ἱδανικὸ τοῦ Εὐαγγελίου;

“Ἀς δοῦμε ὅμως τὴ βία αὐτὴ πρὸ ἀναλυτικὰ. Θὰ χρειασθῇ νὰ κατέβουμε διαδοχικὰ σὲ τέσσερες κύκλους, πού γίνονται, ὅσο κατεβαίνουμε, ὅλο καὶ πρὸ τραγικοί!

Α' Η ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΒΙΑΣ

1. Ζοῦμε κατ' ἀρχὴν κάτω ἀπὸ τὴ βία πού ἀσκεῖ ἐπάνω μας ἕνας πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος, μὲ τὴ συνεχῇ ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς, μετατρέπεται ὅλο καὶ πρὸ πολὺ σ' ἕνα γιγάντιο σύστημα καὶ ἐπιβάλλει στὸν ἄνθρωπο ἕνα πλήθος μηχανισμῶν πολὺ μεγαλύτερο, φαίνεται, ἀπὸ αὐτὸ πού ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος τοῦ ζητάει. “Ἐχει κατορθώσει ὁ ἄνθρωπος νὰ προχωρήσῃ τόσο πολὺ στὴ μηχανικὴ, ὥστε νὰ μὴν μπορῇ πλέον νὰ τὴν κυριαρχήσῃ.

Στὸ θάθος ὁ ἄνθρωπος δὲν ξέρει πλέον τὸ νόημα αὐτῶν πού κάνει. Κυνηγᾷ

σκοποὺς κοντινοὺς, κάνει τοῦτο ἢ ἐκεῖνο γιὰ νὰ κερδίσῃ ἀπλῶς τὴ ζωὴ του ἢ γιὰ νὰ προωθήσῃ τὴν διασάφιση ἑνὸς ἐπιστημονικοῦ προβλήματος. Ἀλλὰ, σὲ τελευταία ἀνάλυση, γιὰ ποιὸ ἄραγε λόγο νὰ θάζουμε ὅλους αὐτοὺς τοὺς τόσο ἄμεσους σκοποὺς; Μόνο ἡ ἀφέλεια μπορεῖ στὸ ἔξῃς νὰ μᾶς διαβεβαιώσῃ πὼς ἡ δραστηριότητα αὐτὴ μᾶς ὁδηγεῖ στὴν εὐτυχία. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀλυσιδωτὴ συνέχεια πράξεων πού δὲν ἔχουν σημασία ἀντάξια τοῦ ἀνθρώπου, γιατί δὲν ὑπαγορεύονται ἀπὸ ἕνα σκοπὸ ἁγίῳ του, ἡ Γραφή τὴν ὀνομάζει «ματαιότητα». Τὸ τεράστιο σύστημα τῆς γνώσεως πού ξεπερνάει κάθε κατανόηση καὶ τῆς δυνάμεως πού ξεφεύγει ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ πνεύματος, εἶναι ἕνα σύμπαν χωρὶς σκοπὸ, μέσα στὸ ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐκούσια θρεθῇ. Ἀλλὰ μὴ ἔχοντας σκοπὸ, δὲν ἔχει πλέον καὶ νόημα.

2. Ὑπάρχει ἐν τούτοις ἕνας «σκοπὸς» μέσα σ' αὐτὸ τὸ σύστημα: τὸ κέρδος. Ὁ κόσμος ἀναπτύσσεται γιὰ τὸ κέρδος. Καὶ ὅχι φυσικὰ γιὰ ἕνα κέρδος πού θὰ ἔρθῃ νὰ καλύψῃ ἀνάγκες πραγματικές: εἴτε τὶς ἀνάγκες αὐτῶν πού στεροῦνται καὶ τὰ χρειώδη, εἴτε, ἀκόμα λιγώτερο, τὶς ἀνάγκες τῆς «καρδίας» — μὲ τὴ γραφικὴ ἔννοια τοῦ δρου. Πρόκειται γιὰ μιὰ διαστροφή ριζικὴ, θεμελιώδη, πού σιγά-σιγά ἀποσυνθέτει, δηλη-

τηριάζει, κάνει «ανισόρροπη» ολόκληρη τη ζωή. Καί δεν μπορεί κανείς να μη συμμετέχη σ' αυτό τον κόσμο του κέρδους. Είναι μιὰ δημιουργημένη γενική κατάσταση που μᾶς συμπαράσχει αναγκαστικά όλους στο ρυθμό της.

Ένα ἄλλο γεγονός που πρέπει να υπογραμμίσουμε είναι τὸ ὅτι οἱ μηχανισμοὶ τῶν παγκοσμίων συναλλαγῶν εἶναι ἔτσι φτιαγμένοι, ὥστε τὰ πλούσια κράτη νὰ ἀπομυζοῦν ἀπὸ τὶς «ὑπὸ ἀνάπτυξιν» χώρες πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ που τοὺς προσφέρουν.

Ἐξετάζοντας αὐτὲς τὶς δυὸ ὁψεις τοῦ κέρδους, βλέπουμε ὅτι οἱ καταστάσεις οἱ ἴδιες, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, που μποροῦν νὰ εἶναι μερικὲς φορές καλοδιάθετοι, εἶναι καταστάσεις θίας. Ἔτσι βλέπουμε τὴν ἀδικία νὰ παρουσιάζεται σὰν θεσμός. Καί δὲν μπορεῖ μιὰ τόσο διαδεδομένη ἀδικία παρὰ νὰ κάνη νὰ ξεπηδοῦν ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς οἱ συγκρούσεις. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ γῆ ἐνώθηκε στὶς μέρες μας σὰ μιὰ γειτονιά, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναπτύξη στὸν ἀνθρώπο γιὰ τοὺς συνανθρώπους του αἰσθήματα πιὸ ἀδελφικά. Ἀλλὰ ἡ ἀδικία ξεσπώντας ταυτόχρονα σὲ χίλια σημεία τῆς γῆς καὶ μὲ χίλιες μορφές κάνει ὥστε, ὅσο πιὸ πολὺ ἐνώνεται ὁ κόσμος γεωγραφικά, τόσο πιὸ πολὺ νὰ ζῇ χωρισμένος πνευματικά.

3. Παράλληλα ἔρχεται μιὰ τύφλωση καὶ μιὰ σκλήρυνση. Ἡ εὐπορία, ἡ συνειδήσις πρόοδος πρὸς τὴν εὐπορία, δημιουργεῖ κατὰ γενικὸ κανόνα τὸ σκοτισμὸ που ὁ Κύριος καταδικάζει τοὺς πλουσίους. Ὁ ἄνθρωπος, παγιδευμένος μέσα στὴν πλεκτάνη καὶ τὴν ἀσφάλεια τοῦ πλούτου, δὲν μπορεῖ πλέον παρὰ νὰ γίνῃ πράγμα ἀνάμεσα στὰ πράγματα — συλλογικά ἕνα «μοναχικὸ πλῆθος»⁽¹⁾... Μιὰ «παθητικὴ συνύπαρξη», ὅπως λέει ὁ Robert de Montvalon!

Οἱ ὅροι ἀντιστρέφονται. Νομίζουμε ὅτι μπήκαμε στὸ βασίλειο τοῦ Προμηθέα, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητά «εἴμαστε

σύγχρονοι τοῦ θανάτου τοῦ Προμηθέα. Πέρασε ἡ ἐποχὴ που ἡ λογικὴ νόμιζε ὅτι εἶχε κλέψει τὴ φωτιά ἀπὸ τὸν οὐρανὸ. Ὁ ἄνθρωπος δὲν παίρνει πλέον τὸν ἐαυτό του οὔτε γιὰ Θεό, οὔτε γιὰ τὸ κέντρο τοῦ κόσμου: ἀμφιβάλλει κι' ἄλλας ἀντὶ ὁ κόσμος ἔχει κάποιο κέντρο... Εἶχαν ἀρχίσει μὲ τὴν ἀγγελία τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ: εἶπαν ὅτι τὸν σκότωσε ὁ Προμηθέας. Ὁ Προμηθέας ὅμως πεθαίνει μὲ τὴ σειρά του κι' αὐτός, σκοτωμένος ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του... Ἡ βιομηχανία, τὸ Κράτος, τὸ Ἔθνος καταθρόνχισαν τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὲν ζητᾶνε παρὰ πῶς νὰ συνεχίσουν...»⁽²⁾.

Εἶναι φανερό πῶς ἡ χριστιανικὴ συνείδηση πρέπει νὰ ξυπνήσῃ. Ἀλλὰ οἱ χριστιανοὶ ἀντὶ νὰ ὑψωθοῦν σ' αὐτὴ τὴ «νῆψι» καὶ νὰ δοῦν τὴν κατάσταση ὅπως πραγματικά εἶναι, προτιμοῦν νὰ ἀκοῦνε τοὺς ψευδοπροφῆτες που φωνάζουν: εἰρήνη, εἰρήνη, ἐκεῖ που δὲν ὑπάρχει εἰρήνη! (Ἰερ. 6, 14. 8, 11. Ἰεζ. 13, 10). Ἡ, μεταφράζοντας στὴ σύγχρονη γλῶσσα: ὅλα πᾶνε καλὰ, ὅλα πᾶνε πολὺ καλὰ, ὅλα πᾶνε συνεχῶς καλύτερα τὴν ὥρα που ἡ καθημερινὴ εἰδησεογραφία καὶ ἡ στοχαστικὴ ἔρευνα τῶν μεγάλων τομέων που διαμορφώνουν σὲ θάθος τὴν ἱστορία δὲν ἀναγγέλλουν παρὰ συμφορὲς καὶ ἀποσύνθεση τοῦ ἀνθρώπου.

Πόσοι χριστιανοὶ παίρνουν στὰ σοβαρὰ αὐτὸ που στὴν πραγματικότητά γνωρίζουν, ἀλλὰ που δὲν θέλουν νὰ τὸ δοῦν; Ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι, ζαλιζονται κι' αὐτοὶ μὲ εἰκόνες μάταιες, μὲ τραγούδια ἡλίθια, μὲ τὴν ἀγάπη τῶν στάρ, μὲ ἕνα πλῆθος πραγμάτων που εἶναι ἀληθινὰ «ἐν δισφύρῳ»⁽³⁾ καὶ τρέφουν τὴ φαντασία. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀτμόσφαιρα ἡ ἀντίδραση τῆς σωτηρίας εἶναι ἀδιανόητη. Τὰ πράγματα ἀφήνονται νὰ κυλοῦν στὸ ρυθμὸ τους καὶ ξα-

(2) Robert de Montvalon, ἄρθρο «Τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ πολιτικὴ» στὸ περιοδικὸ «Esprit» Ἰανουάριος 1966, σ. 64.

(3) Ὁ Kierkegaard εἶχε ἤδη καταγγεῖλει σὰν τὴν κατ' ἐξοχὴν «μοντέρνα» κατηγορία τὸ «ἐνδιαφέρον» που δὲν δεσμεύει σὲ τίποτε.

(1) Τίτλος ἐνὸς ἐνδιαφέροντος βιβλίου τοῦ David Riesman, Arthaud, 1964.

φνικά μιά κρίση ξεσχίζει τις συμβατικές. "Ετσι βλέπουμε τις πιο μεγάλες αθθεντίες της Έκκλησίας της Alabama να καταδικάζουν τη δράση του Πάστορος King. Και πολυάριθμους εξέχοντες χριστιανούς να εϋχώνται μιά άτομική σταυροφορία έναντιόν της Κίνας. Πολλές καλές ψυχές εξαπατημένες από την αταξία, που έγινε κατάσταση είναι πιο αποκαρδιωτικές από τους αντιδραστικούς και τους ταραχοποιούς!

4. Και έτσι φτάνουμε να πέσουμε σε ένα άλλο κύκλο, στον οποίο η κόλαση απειλεί να υπερισχύση κατά ένα τρόπο απόλυτο και άνιαιο. Πρόκειται για την κόλαση της θίας πού, παράφορη μέσα στην απελπισία της και την τρελλή της ελπίδα, κινδυνεύει να ξεσπάση στην παραμικρή αφορμή. Και δεν χρειάζεται φυσικά ιδιαίτερη εύφυια για να καταλάβουμε, ότι μιά κατάσταση θίας στρέφεται αναγκαστικά και γίνεται πράξη θίας μόλις οι σχετικές, ζωντανές άκόμα, δυνάμεις θεωρήσουν τόν έαυτό τους ικανό για δράση. Γι' αυτό δεν υπάρχει πιο επικίνδυνος πειρασμός για τους χριστιανούς σήμερα από τόν να στηρίζουν την ελπίδα τους σ' αυτές τις έκρηξεις της απελπισίας και της τρέλλας. Και τις ονομάζουμε έκρηξεις απελπισίας όχι μόνο γιατί ρίχνεται κανείς μέσα σ' αυτές από την κεκτημένη δύναμη τού πάθους, αλλά και γιατί — κι' αυτό έδω είναι πού κάνει τόν πειρασμό τόσο μεγάλο — ή σοβαρή και «λογική» σκέψη πείθει ότι μόνο ή θία μπορεί να αντιμετωπίση αυτές τις τόσο άμείλικτα απάνθρωπες καταστάσεις.

"Ετσι πολλοί Χριστιανοί φτάνουν στο συμπέρασμα να πουν: «Θά θέλαμε ασφαλώς ή κλήση πού απευθύνουμε στη συνείδηση τών ανθρώπων να κάνη να πέσουν τά έπλα από τά χέρια, να γεννήση μιά οικονομία ώργανωμένη για τόν καλό όλων, να ανοίξη σέ όλους τόν δρόμο για την κοινωνική επιτυχία, να δώση ή δυνατότητα να φτάσουν στη δημόσια υπευθυνότητα και μόρφωση. Είναι ή πιο μεγάλη μας επιθυμία. Άλλά δεν μπορούμε να περιμένουμε να μετανοήση ό πλούσιος για να σώσουμε τόν φτωχό.

Δέν μπορούμε να περιμένουμε τούς δυνατούς να διορθώσουν τη συνείδησή τους για να σώσουμε όλκληρους πληθυσμούς από την τυραννία. "Η πείρα μάς λέει ότι ό πλούτος και ή δύναμη τυφλώνουν... Διαλέξαμε να είμαστε με την πλευρά τού αδύνατου και τού καταπιεσμένου. "Εάν ό πλούσιος ή ό δυνατός φέρη τόν όνομα ενός καθεστώτος, μιās κάστας, ενός έθνους ή ενός συνασπισμού, έχουμε καθήκον να τόν καταγγείλουμε καθαρά».

"Η ώραία πρόταση τού Πάπα και της Συνόδου τού Βατικανού να μεταστραφούν οι πολεμικές πιστώσεις για τόν καλό της ανθρωπότητας πού υποφέρει, άποτελεί όχι μόνο μιά «εϋσεβή εϋχή», από την οποία είναι δύσκολο να ελπίζουμε τόν παραμικρό αποτέλεσμα, αλλά, κυταγμένη μέσα από την ανθρώπινη αθλιότητα, όπως είναι στην πραγματικότητα, δίνει την εντύπωση ενός όραματισμού πού τόν διατυπώνει κάποιος πού θρίσκειται πολύ μακριά από τις λύσεις πρὸς τις όποιες προσανατολίζεται αναγκαστικά ή απελπισμένη ελπίδα αυτής της αθλιότητας. Γιατί ό «αδύνατος» και ό «καταπιεσμένος» είναι κατά διαφορετικό τρόπο «ρεαλιστής». Και μπορεί κανείς να πη άραγε ότι είναι αληθινά «μαζή του» αν δεν μπαίνει μέσα στο δρᾶμα του, έτσι πού αυτός είναι αναγκασμένος να τόν ζή;

"Εξ άλλου, προχωρούν άλλοι, ό τρίτος κόσμος ξέρει πολύ καλά ότι τά ανεπτυγμένα οικονομικά έθνη, κυρίως εκείνα πού θρίσκονται κάτω από την κυριαρχία τού καπιταλισμού τών μονοπολίων, δεν θά παραχωρήσουν τίποτε από αυτό πού άποτελεί τόν πλούτο τους και τόν κύρος τους, τουλάχιστο αν δεν τούς τόν άποσπάση κανείς με τρόπους βίαιους⁽⁴⁾.

(4) Δέν θέλουμε να δώσουμε τις παραπομπές αυτών τών τελευταίων άποσπασμάτων. Είναι έργον πολύ αγαπητών φίλων πού όμως δεν μπορούμε να τούς ακολουθήσωμε. "Αν παραθέτωμε τά κείμενά τους, είναι για να δείξουμε πόσο μεγάλος είναι για τούς Χριστιανούς ό πειρασμός, αφού και ανάμεσα στους πιο καλούς θρίσκονται μερικοί πού υποκύπτουν...

Ἄλλὰ οἱ ἐλπίδες πού ἔχουν μερικοὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀνταρσία τῆς ἀπελπισίας, μᾶς φαίνεται σὰν μιὰ τρέλλα. Γιατί μία ἐνέργεια πού ἔχει σὰν κίνητρό της τὸ μῖσος, δὲν πετυχαίνει ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ μεταθέσῃ τὸ κακὸ πού θέλει νὰ θεραπεύσῃ καί, χωρὶς ἀμφιβολία, τελικὰ νὰ τὸ ἐπιδεινώσῃ. Ὁ θίαιος χαρακτήρας τοῦ μίσους εἶναι σήμερα τόσο ἔντονος, ἀπ' ὅλες τὶς μεριές μέσα στὸν κόσμον, καὶ διαθέτει τέτοια μέσα καταστροφῆς πού, ἂν ξεσπάσῃ, δὲν εἶναι καθόλου ἀναγκαῖα τὰ ἀτομικὰ ὄπλα γιὰ νὰ ρίξουν τοὺς ἀνθρώπους — καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα τοὺς ἴδιους τοὺς φτωχοὺς — μέσα σ' ἓνα χάος ἀπὸ ἀδικίες πολὺ χειρότερο ἀπὸ τὴν τόσο ἄθλια κατάστασιν, στὴν ὁποία θρίσκονται τώρα.

Ἄς ὁμολογήσουμε ὅτι δὲν βλέπουμε μὲ ποιὸ τρόπο μπορούμε, ἀνθρώπινα, νὰ ἐλπίζουμε. Ὅλα φαίνεται νὰ δείχνουν ὅτι οἱ διάφορες καταστάσεις τῆς θίας καὶ τῆς ἀκαταστασίας πού ἔχουν ἐπιβληθῇ καὶ οἱ ἐναντίον τους ἀνταρσίες θὰ δημιουργήσουν μιὰ ἀτέρμονη «κλιμάκωση» ἀπελπισίας καὶ τρέλλας. Ἄλλὰ οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουν νὰ ἔχουν τὴν ἱκανότητα νὰ ἐλπίζουν «παρ' ἐλπίδα» (Ρωμ. 4, 18). Καὶ ἡ στιγμή γι' αὐτὴ τὴν «ἐλπίδα» ἔφθασε. Πρέπει νὰ τὸ κηρύξουμε αὐτὸ στοὺς χριστιανούς, ἀντὶ νὰ τοὺς τρέψουμε μὲ ἀπατηλές ἐλπίδες. Γιατί οἱ πιστοὶ θρίσκονται σήμερα μπροστὰ στὸ διπλὸ πειρασμό: ἢ νὰ ὑποκύβουν στὰ «στοιχεῖα τοῦ κόσμου τούτου», πού εἶναι ὅσο ποτε ἄλλοτε θίαια, καὶ νὰ ὑποδουλωθοῦν, ἢ νὰ ἀντιτάξουν στὰ στοιχεῖα αὐτὰ μιὰ θίαια ἀνταρσία. Ἐχουμε ὅμως τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ πού ἀντιμετώπισε πρὶν ἀπὸ μᾶς νικηφόρα καὶ τοὺς δυὸ αὐτοὺς πειρασμούς: καὶ τῆς συνενοχῆς μὲ τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου» (Ματθ. 4, 1-10) καὶ τῆς ἀνταρσίας μαζὶ μὲ τοὺς Ἰουδαίους ζηλωτάς. Μᾶς θυμίζει ἔτσι αὐτὸ πού τόσο συχνὰ ξεχνᾶμε, ὅτι ἡ φυσιολογικὴ κατάσταση τῶν χριστιανῶν εἶναι νὰ ζοῦν σὰν «πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων» (Ματθ. 10, 16). «Ἐάν εἴμαστε πρόβατα, μᾶς προειδοποιεῖ καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ

Χρυσόστομος, θὰ νικήσουμε. Ἐάν γίνουμε λύκοι, θὰ νικηθοῦμε ὅπωςδήποτε, γιατί θὰ μᾶς λείψῃ ἡ δύναμη τοῦ Ποιμένα ὁ ὁποῖος θόσκει ἀρνιά καὶ ὄχι λύκους».

Ἔτσι, σὰν χριστιανοί, εἴτε θρεθοῦμε μέσα στὴν τωρινὴν κατάστασιν τοῦ κόσμου, προσπαθώντας νὰ τὴν ἀλλάξουμε, εἴτε ἀπὸ τὴν παλίρροια τῆς θίας πού κινδυνεύει νὰ ξανοιχθῇ μπροστὰ μᾶς παρασυρθοῦμε, πρέπει νὰ εἴμαστε πάντα οἱ «πτωχοὶ» καὶ οἱ «εἰρηνοποιοί». Ὅπως λέει καὶ ἡ Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ, πρέπει νὰ καταφεύγουμε «στὰ μέσα τῆς ἁμυνας πού θρίσκονται στὴ διάθεσιν τῶν ἀδυνάτων». Ἄλλὰ ὄχι ὅμως ἀπλῶς τῆς «ἁμυνας». Γιατί ἡ χωρὶς θία δραστηριότητα δὲν εἶναι στάσις ἀρνητικὴ, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν θετικὴ. Γίνεται τέτοια μὲ μόνον τὰ «ὄπλα τοῦ φωτός», χάρις στὴ μεγάλη περιεκτικότητά καὶ στὴ θεία ἐμπνευσή της. «Μέσα σ' ἓνα κόσμον πού ἀναπαύεται πάνω στὴ δύναμη, τὴν τυραννία καὶ τὴ θία, γράφει ὁ King, ἔχετε τὴν ἀποστολὴ νὰ ἀκολουθήτε τὸ δρόμον τῆς ἀγάπης. Θὰ ἀνακαλύψετε ἔτσι ὅτι ἡ ἀφοπλισμένη ἀγάπη εἶναι ἡ πιὸ ἰσχυρὴ δύναμη τοῦ κόσμου» (5) !.

Β'. ΤΑ ΣΕΜΝΑ ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΗΡΩΙΣΜΟΥ

Ἄν ἐρευνήσουμε τὸ Εὐαγγέλιον γιὰ νὰ δοῦμε ποιὰ στάσις προτείνει γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς θίας, θὰ δοῦμε, ὅτι, μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια, διδάσκει σὰν μοναδικὴ μέθοδος καὶ μοναδικὸν τρόπο τὴν ἀγάπην· τὸ νὰ μὴν παίρνῃ κανεὶς ποτὲ τὴν στάσιν «ἀντι-». Ἄν προχωρήσουμε πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνσιν καὶ θελήσουμε νὰ ἐφαρμόσουμε αὐτὴ τὴν εὐαγγελικὴ ἀρχή, θὰ δοῦμε ὅτι σ' ὅλα τὰ σημεία πού ἡ βαρεῖα ἀδικία τῶν σημερινῶν παγιομένων καταστάσεων ἀπαιτεῖ μιὰ ἐπανάστασιν, χρειάζονται σ' ὅλες τὶς κοινωνικὰς θαθμίδες καὶ σὲ μεγάλο ἀριθμό, ἀνθρώπων πού νὰ μποροῦν νὰ πραγματοποιήσουν αὐτὴ τὴν «ἐπαναστα-

(5) La force d' aimer, σελ. 219.

τική» δραστηριότητα με ένα τέτοιο ρεαλισμό αλήθειας και μιὰ τέτοια δύναμη αγάπης, ώστε νὰ ἀφομοιώσουν στή δικαία καὶ δημιουργική δραστηριότητά τους, καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ ἐξουδετερώσουν, τὴν ὠμὴ βία πού δημιουργοῦν οἱ ἀδικίες.

Τὸ σημεῖο αὐτὸ ἀποτελοῦσε τὸ κεντρικὸ πρόβλημα τοῦ Gandhi: τὸ πῶς θὰ ῥθῇ ἀρκετοὺς ἀρχηγούς πρώτης καὶ δεύτερης γραμμῆς, γιὰ νὰ κατευθύνῃ θετικὰ τὰ πάθη τοῦ ὄχλου, πού εἶναι πάντα ἔτοιμος νὰ ξεφύγῃ σὲ μιὰ ἀδικία τὸ ἴδιο βίαιη μ' αὐτὴ πού θέλει νὰ καταπολεμήσῃ⁽⁶⁾.

Καὶ πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση στρέφει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ὁπαδῶν του καὶ ὁ Martin - Luther King. Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ μελετήσουμε τὸν «κανονισμὸ κατατάξεως» τὸν ὁποῖο μετὰ ἀπὸ αὐστηρὲς δοκιμασίες ὑπέγραψαν ὅσοι ἤθελαν νὰ λάβουν μέρος σὰν στελέχη στὴν ἐξόρμηση τοῦ 1963 στὸ Birmingham τῆς Alabama⁽⁷⁾.

«Κάνω, υπογράφοντας αὐτὴ ἐδῶ τὴ δήλωση, τὴν προσφορὰ τοῦ προσώπου μου — φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ — στὴ μὴ βίαιη

(6) "Ὅταν ὁ Pierre Cérésolle εἶπε στὸν Gandhi ὅτι αὐτὸ πού ἐμπόδιζε τὴν προσπάθεια γιὰ ἓνα «χωρὶς βία» ἀγῶνα στὴν Εὐρώπη ἦταν ἡ ἔλλειψη προετοιμασίας τοῦ πλήθους, ὁ Gandhi ἀπήντησε: «Εἰστε θεῖος ὅτι ὁ λαὸς δὲν εἶναι ἔτοιμος; Δὲν νομίζετε ὅτι σὰς λείπουν μᾶλλον οἱ ἀρχηγοί; "Ενας ἀρχηγὸς πρέπει νὰ εἶναι ἡ πραγμάτωση τοῦ Θεοῦ σὲ κάθε λεπτὸ ἀπὸ τὶς 24 ὥρες τῆς μέρας. Πρέπει νὰ αὐτοκυριαρχῇ σὲ ὅλα, νὰ ἀγνοῇ τὸ θυμὸ, νὰ μὴν ἔχῃ καμμιὰ σχέση μὲ τὸ φόβο. "Οφείλετε νὰ ξεχάσετε τοὺς ἑαυτοὺς σας, νὰ μὴν εὐχαριστήσθε στὶς ἡδονὲς τοῦ σώματος καὶ τοῦ σέξ. "Ετσι καθαρισμένοι θὰ ἔχετε τὴ δύναμη, ὅχι τὴ δικίη σας, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. Σὲ τί συνίσταται ἡ δύναμη; "Ενα παιδάκι δεκαπέντε ἐτῶν θὰ μπορούσε μὲ ἓνα χτύπημα νὰ μὲ κάνῃ νὰ πέσω. Δὲν εἶμαι τίποτε, ἀλλὰ ἀπελευθερώθηκα ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία καὶ ἀπὸ τὸ φόβο, ἔτσι ὥστε νὰ γνωρίζω τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ».

(7) Τὸ παίρνουμε ἀπὸ τὸ βιβλίο του «Révolution non violente», Payot 1965, σ' 75-76.

κίνηση. Σὰν συνέπεια αὐτῆς τῆς προσφορᾶς δεσμεύομαι νὰ σέβωμαι καὶ νὰ τηρῶ τοὺς δέκα ὅρους πού ἀκολουθοῦν:

1. *Νὰ ἀφιερῶνω καθημερινὰ λίγη ὥρα στὸ στοχασμὸ τῆς διδασκαλίας τοῦ 'Ιησοῦ».*

«Πρέπει νὰ ἔχουμε σὰν βάση, σὲ ὅτι κάνουμε, τὴν 'Αλήθεια», ἔλεγε ὁ Πάπας 'Ιωάννης XXIII. Τὴν Εὐαγγελικὴ 'Αλήθεια καθ' ἑαυτή, ἀλλὰ καὶ σὲ συσχέτισμό μὲ τὴν σημερινὴ κατάσταση τοῦ κόσμου. Τὴν ἀλήθεια πού, ἔχοντας εἰσχωρήσει στὰ ἄδεια τῆς καρδιᾶς καὶ τῆς ὑπάρξεώς μας, ζητάει νὰ γίνῃ ἓνα μὲ τὸν ἑαυτὸ μας.

2. *«Νὰ θυμᾶμαι ὅτι τὸ μὴ βίαιο κίνημα τοῦ Birmingham ἔχει σὰν σκοπὸ νὰ ζητήσῃ τὴ συμφιλίωση καὶ τὴ δικαιοσύνη καὶ ὄχι τὴ νίκη».*

«Ἡ δικαιοσύνη σὰν κανόνας καὶ ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη σὰν κίνητρο», συνέχιζε ὁ 'Ιωάννης ὁ XXIII.

3. *«Νὰ διατηρῶ πάντοτε στὴ συμπεριφορὰ μου καὶ στὰ λόγια μου τὴ διάθεση τῆς ἀγάπης, γιὰτὶ ὁ Θεὸς εἶναι 'Αγάπη».*

«Ἡ ἐλευθερία σὰν κλίμα», τέλειωνε ὁ 'Ιωάννης ὁ XXIII: αὐτὴ ἡ διεύρυνση τῆς καρδιᾶς πού ἀγαπᾷ, τὸ εὐαγγελικὸ «ὑπὲρ ἓκ περισσοῦ», πού ἐλευθερώνει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὶς ἐμπάθειες.

4. *«Νὰ προσεύχωμαι κάθε μέρα καὶ νὰ παρακαλῶ τὸ Θεὸ νὰ εἶμαι ὄργανο Του, ὥστε νὰ μποροῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι ἐλεύθεροι».*

5. *«Νὰ θυσιάσω τὰ προσωπικά μου ἐνδιαφέροντα, ὥστε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ μποροῦν νὰ εἶναι ἐλεύθεροι».*

Ὁ King ἔλεγε: «Ἐὰν εἶναι ἀνάγκη νὰ τρέξῃ αἷμα στοὺς δρόμους, ἅς εἶναι τὸ δικό μας, ἀλλὰ σὲ καμμιὰ περίπτωση τῶν λευκῶν ἀδελφῶν μας». Καὶ ὁ Gandhi, ὅταν ἓνας χριστιανὸς τὸν ρώτησε: «οἱ νηστεῖες πού κάνετε δὲν εἶναι οὐσιαστικά μιὰ ἄσκηση πιέσεως; — τὶς ἔπαιρναν σὰν ἀπεργίες πείνας— «Ναί, ἀπήντησε, μιὰς πιέσεως τῆς ἴδιας ποιότητος μὲ αὐτὴν πού ἀσκεῖ σὲ σὰς ὁ 'Ιησοῦς πάνω ἀπὸ τὸ Σταυρό!»

6. *«Νὰ τηρῶ τόσο πρὸς τὸν ἐχθρό μου,*

ὅσο και πρὸς τὸ φίλο μου, τοὺς συνηθισμένους κανόνες τῆς εὐγενείας».

Δὲν εἶναι χαριτωμένο; Καὶ ἐκδηλώνει ταυτόχρονα μιὰ στάση μεγάλου πνευματικοῦ ρεαλισμοῦ: Γιατί δὲν ὑπάρχει καλύτερο ἀντίδοτο γιὰ τὸν κίνδυνο τῶν ἀντιποίνων ἀπὸ μιὰ ἐνσυνείδητη στάση εὐγενείας. Καὶ εἶναι συγχρόνως καὶ ἡρωϊκό, γιατί τὴν ἴδια ἐποχὴ οἱ ἀστυφύλακες ἐρέθιζαν τὰ σκυλιά τους ἐναντίον τῶν μαύρων, ἐνῶ εἶχαν ἀκόμα καὶ βόμβες ἐκτραγῆ...

7. «*Νὰ προσπαθῶ νὰ ἀφιερώνωμαι τακτικά στὴν ὑπηρεσία τῶν ἄλλων καὶ τοῦ κόσμου*».

Ἄνοιγμα χωρὶς ὅρια στὶς προοπτικές. Ἀνάπτυξη ἀληθινοῦ οἰκουμενικοῦ αἰσθήματος!...

8. «*Νὰ φυλάγωμαι ἀπὸ τὴ βία εἴτε αὐτὴ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν πυγμὴ, εἴτε μὲ τὴ γλῶσσα ἢ τὴν καρδιά*».

Ὑπάρχει μιὰ λογικὴ συνέχεια ἀνάμεσα στὰ προηγούμενα ἄρθρα καὶ σ' αὐτό. Στὴν ἀρχὴ ἀναπτύσσεται τὸ πνεῦμα καὶ ὁ σκοπός. Ἐπειτα δίδονται ὁδηγίες γιὰ μιὰ πειθαρχημένη συμπεριφορά. Ἡ «μὴ-βία» δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐρθῇ σὰν καρπός.

9. «*Νὰ προσπαθῶ νὰ τηρῶ μιὰ πνευματικὴ καὶ φυσικὴ ὑγιεινὴ*».

Υγιὴς ρεαλισμός καί, ἀπὸ κάθε ἄποψη, μετριοφρων.

10. «*Νὰ σέβωμαι τὶς ἐντολὲς τῆς κινήσεως καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ κατὰ τὴν διάρκεια μιᾶς ὁποιασδήποτε ἐκδηλώσεως*».

Ὑπογράφω αὐτὴ τὴ δέσμευση, ἀφοῦ προηγουμένως σκέφθηκαν ὥριμα τὸ τί κάνω καὶ μὲ τὴν ἀπόφαση καὶ τὴ θέληση νὰ συνεχίσω παρὰ τὶς τυχόν δυσκολίες».

Ὁ τύπος τοῦ ἀνθρώπου ποὺ παρουσιάζεται μέσα σ' αὐτὸ τὸ κείμενο θρίσκεται στὸ ὕψος τοῦ Εὐαγγελίου καὶ στὸ ὕψος τῆς βίας. Καὶ νοιώθει κανεὶς ὅτι θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ κατὰ ἑκατοντάδες καὶ κατὰ χιλιάδες ἑάν, πρὶν ἀπ' ὅλα, οἱ πνευματικοὶ ἡγέτες τολμοῦσαν νὰ τὸν ἐνσαρκώσουν στὸν ἑαυτό τους καὶ νὰ τὸν κηρύξουν καὶ στοὺς γύρω τους. Ἀλλὰ ὅμως, ἀλλοίμονο!, εἶναι ἀραγε αὐτὸς ὁ τύπος τοῦ ἀνθρώπου ποὺ προσ-

παθοῦν συνήθως νὰ ἐνσαρκώσουν τὰ χριστιανικὰ περιβάλλοντα; Ἀκόμα καὶ μέσα στὶς τάξεις τῶν ἀφιερωμένων ἀνθρώπων ὑπάρχει διάχυτη ἡ ἐντύπωση ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ μὲ πιὸ μικρὲς προσφορές.

Δόξα τῷ Θεῷ ὅμως ποὺ ἔρχονται μερικές δυσκολίες περιστάσεις καὶ ξυπνοῦν ὑπέροχες κρυφές δυνάμεις, ποὺ ἡ κοινὴ μετριότης ἀποκοιμίζει. Ἀλλὰ καὶ οἱ σημερινοὶ καιροὶ τέτοιοι δυσκολοὶ καιροὶ εἶναι. Καὶ καλοῦν στὸν ἡρωϊσμό! Αὐτὸ ποὺ χρειάζεται εἶναι νὰ θρεθοῦν μερικές ἡγετικές μορφές, ποὺ νὰ ξέρουν νὰ ξυπνοῦν τὶς κοιμισμένες δυνατότητες, ἀλλὰ καὶ νὰ θρίσκουν ταυτόχρονα τὸν τρόπο νὰ τὶς διοχετεύουν στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ λύση τοῦ δράματος τοῦ σημερινοῦ κόσμου. Νὰ ξέρουν νὰ ἐπισημαίνουν τὰ πραγματικὰ ἀντικείμενα τοῦ ἀγῶνα καὶ νὰ τὰ ἀπελευθερώνουν συγχρόνως ἀπὸ τὰ δίκτυα τῶν διφορούμενων ἐξηγήσεων. Νὰ παραβιάζουν «τὴ σιωπὴ τῶν καλῶν, τραγικώτερη ἀπὸ τὴν κτηνωδίαν τῶν κακῶν»⁽⁸⁾ καὶ νὰ διασκορπίζουν τὴν ὁμίχλη «ποὺ διαχέει παντοῦ ἡ ἐπιφανειακὴ κατανόηση τῶν πραγμάτων ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀπλῆς καλῆς θελήσεως, ἡ χλιαρὴ παραδοχὴ»⁽⁹⁾.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴ στιγμή ὁ κάθε χριστιανός, ἡ κάθε κοινότητα πρέπει νὰ ξυπνήσῃ τὴ συνείδησή της. Μὲ τὸ ἄνοιγμα στὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ κόσμου καὶ τὴ σύγχρονη φροντίδα νὰ δοθῇ στὰ προβλήματα αὐτὰ ἡ πιὸ γνήσια εὐαγγελικὴ λύση. Καὶ ἐάν οἱ ἐμπειρίες αὐτὲς πληθυνθοῦν ἀρκετά, τίποτε δὲν ἐμποδίζει τὸ Θεὸ νὰ τὶς πληθύνῃ ἀκόμα περισσότερο, ὥς τὸ σημεῖο νὰ δημιουργηθῇ ἕνα ἀληθινὸ «κίνημα συνειδήσεων σὲ λαϊκὴ κλίμακα» ποὺ εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ μιὰ δραστηριότητα πιὸ πλατειά!

PIE - RAYMOND REGAMEY

(8) Martin—Luther King: Révolution non violente, σελ. 57.

(9) Ἐνθ. ἀν. σ. 104.

Βλέπε καὶ «ΑΚΤΙΝΕΣ», τεύχη Μαρτίου καὶ Νοεμβρίου 1966 (περὶ Μ. L. King).

ΜΕΓΑΣ ΦΩΤΙΟΣ

Ἀπὸ τοὺς μεγάλους αἰῶνες τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ ὁ 9ος. Καὶ ἡ μεγαλύτερη μορφή του ὁ Μέγας Φώτιος. Μὲ τὸν αἰῶνα αὐτὸν καὶ μὲ τὸν Φώτιο ἀρχίζει, ὅπως σωστά παρατηρεῖ ὁ Καθηγητὴς Ζακυνθινός⁽¹⁾, τὸ «Οἰκουμενικὸν Χριστιανικὸν Κράτος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους». Καὶ ὁ Καθηγητὴς Β. Τατάκης⁽²⁾ σχολιάζει: «Ἐπιτυχημένος χαρακτηρισμὸς ποὺ ἐκφράζει τὴν ὕψή, τὴν οὐσία τοῦ βυζαντινίου, ὅπως φανερῶνεται ἀπὸ τὸν 9ον αἰῶνα καὶ πέρα μὲ τὴν διαρκή συνύφανσι τῶν δύο μεγάλων δυνάμεων, τοῦ οἰκουμενικοῦ ὀρθοδόξου χριστιανικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, καὶ κάνει νὰ βλέπουμε ἀδιαχώριστους μέσα στὸν βυζαντινὸ ἄνθρωπο τὸν ὀρθόδοξο Χριστιανὸ καὶ τὸν Ἕλληνα».

Πρωτοουργὸς στάθηκε ὁ Μ. Φώτιος.

Ὁ Φώτιος γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολι περὶ τὸ 820 ἀπὸ γονεῖς ποὺ κατεῖχαν ἀνώτερες θέσεις στὴν κοινωνία τῆς πρωτευούσης τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Γιὰ τὶς σπουδὲς του σχεδὸν δὲν ξέχουμε τίποτα. Ἡ σπάνια μεγαλοφυΐα του ἴσως ἐπιτάχυναν τὸ χρόνο τῆς μορφώσεώς του καὶ ἔτσι νεώτατος καλεῖται νὰ διδάξῃ στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Μαγναύρας, ποὺ ἀνασυγκρότησε ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Γ' μὲ τὸν θεῖον Βάρδα. Ἡ Σχολὴ τῆς Μαγναύρας, ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Ν. Jorga⁽³⁾ «ἀντικαμπρὴ σχολὴ τῶν ἐπιστημῶν», ἀπέβλεπε νὰ μορφώσῃ νέους ἀνθρώπους, ποὺ θὰ ἀνελάμβαναν ἀργότερα ὑπεύθυνες θέσεις στὴν Ἐκκλησία καὶ στὴν διοίκησι τῆς Αὐτοκρατορίας.

(1) Βυζαντινὰ κείμενα, Βασικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ 3 σ. ια'.

(2) Κυρίλλω καὶ Μεθοδίω, τόμος Ἑόρτιος ἐπὶ τῇ 1100ῇ ἑπεριδί, Θεσσαλονίκη 1966 σ. 81.

(3) Ν. Jorga, Médaillons d'histoire littéraire Byzantine, Photius, «Byzantion» ἐκδ. 3η (1926) σ. 20.

Ὁ Φώτιος ἦταν ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους συμβούλους τοῦ Αὐτοκράτορος, ὅταν ἀνυψώθηκε στὸν Πατριαρχικὸ Θρόνον μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσι τοῦ Ἰγνατίου. Τὴν ἀνοδό του στὸν θρόνον ἀκολούθησαν διενέξεις μὲ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Ἰγνατίου καὶ διενέξεις μὲ τὴν Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία, γιὰ τὸ θέμα τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Βουλγάρων καὶ τὴν κατοχὴ τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τῶν θεμάτων αὐτῶν κάλεσε ἀλλεπάλληλες συνόδους καὶ χειρίσθηκε τὰ θέματα μὲ θάρρος καὶ σύνεσι.

Τὸ 870 δολοφονεῖται ὁ Μιχαὴλ ὁ Γ' καὶ ἀνεβαίνει στὸν θρόνον ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδών. Μιὰ ἀπὸ τὶς πρώτες του ἐνέργειες ἦταν νὰ δώξῃ τὸν Φώτιο καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν Ἰγνάτιο. Ὁ Φώτιος ἐξορίσθηκε σὲ μονὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου στερεῖται τοὺς φίλους του καὶ ζῇ τελείως ἀπομονωμένος. Σὲ μιὰ συγχινητικὴ ἐπιστολὴ του στὸν Αὐτοκράτορα Βασίλειο τὸν παρακαλεῖ νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἔχῃ τοὐλάχιστο μαζί του τὰ βιβλία του. «Σ' ἄλλες ἐπιστολές του παρακινεῖ τοὺς φίλους του νὰ μὴν ὑποχωρήσουν, ἔστω καὶ ἂν ὑφίστανται δοκιμασίες καὶ πειρασμούς, ψέγει ἄλλους, διότι ἐσυνθηκολόγησαν καὶ γενικῶς ἀμύνεται τοῦ δικαίου τῆς ὑποθέσεώς του μὲ πάθος καὶ εὐγένειαν, ποὺ ἀναγνωρίζεται σήμερα καὶ ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ ἀλλοιούτικα δὲν θὰ εἶχαν τὴν διάθεσι νὰ φανοῦν εὐνοϊκοὶ πρὸς αὐτόν», σημειώνει ὁ Β. Λαούδρας⁽⁴⁾.

Μετὰ τρία χρόνια ἐπανέρχεται στὴν Βασιλεύουσα, γίνεται πάλι σύμβουλος τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ συμφιλιώνεται μὲ τὸν Ἰγνάτιο. Τρεῖς ἡμέρες μετὰ τὸν θάνατο τοῦ τελευταίου, ἐπανέρχεται στὸν θρόνον του. Ἡ δευτέρα Πατριαρχία του τὸν ἀνυψώνει στὸ ζενίθ τῆς δόξης του. Ἡ Ρώμη τὸν ἀναγνωρίζει ἐπίσημα καὶ τὸ μεγάλο του ἐκπολιτι-

(4) Φωτίου Ὁμιλία, ἔκδοσις κειμένου, εἰσαγωγή καὶ σχόλια, ὑπὸ Β. Λαούδρα, Θεσσαλονίκη 1959 σ. 12.

στικό και ιεραποστολικό του έργο φέρνει πλούσιους καρπούς.

Δέν επρόκειτο όμως να πεθάνη στον θρόνο του. Όπως αιώνας πριν ο Χρυσόστομος, έτσι και ο Φώτιος διώχθηκε από τον Λέοντα τον Σοφό, το μαθητή του, και πέθανε εξόριστος την 6 Φεβρουαρίου 897 κατά την επικρατέστερη έκδοχή.

★ ★ ★

Ο Φώτιος είναι αναμφισβήτητα ο σπουδαιότερος συντελεστής και εκπρόσωπος της πνευματικής ακμής, που παρουσίασε ο 9ος αιώνας. Γεμίζει τον αιώνα αυτόν με την πολύπλευρη σοφία και δράσι του, με την αποφασιστική παρουσία του.

«Τεράστιο, ως γνωστό, το έργο του Φωτίου και για τον όγκο του και για την πολυμέρεια του περιεχομένου του. Σπουδαίος θεολόγος και υπερασπιστής της ορθοδόξιας και την ίδια ώρα ένας πολυμερής επιστημονικός νοῦς, που δίνει την εντύπωση του πανεπιστήμονος, και κάνει τους μελετητάς του να τον παρομοιάζουν με τον Άριστοτέλη ως προς την εγκυκλοπαιδικότητα της σοφίας του. Έκτός από το πλούσιο φιλολογικό έργο του, επεκτείνει την προσοχή, το ενδιαφέρον και τη συμβολή του στη φιλοσοφία, κυρίως τη διαλεκτική και τη λογική, στην ιστορία, τα μαθηματικά, την αστρονομία, την ιατρική, τη μουσική, το δίκαιον»⁽⁵⁾.

Το σπίτι του και το Πανεπιστήμιο της Μαγναύρας στην Κωνσταντινούπολη ήταν τα διδακτικά κέντρα του Μ. Φωτίου. Από εκεί χρόνια μετέδιδε τις γνώσεις του στον ευρύ κύκλο των μαθητών του. Το ήθος του, ο ζήλος του, και η σοφία του δημιουργούσαν στενούς δεσμούς φιλίας με τους μαθητάς του και τους ενέπνεαν εξαίρετο κόσμο συναισθημάτων. Άς προσθέσουμε ακόμα ότι μεταξύ των μαθητών του συγκατέλεγαντο άνθρωποι που διέπρεψαν στην επιστημονική και πνευματική ζωή της εποχής εκείνης και που το έργο τους εξακολουθεί να παραμένει σεβαστό. Είναι ο Κωνσταντίνος

ο Φιλόσοφος, (ο άγιος Κύριλλος), ο Άρεθας, ο Λέων ο μαθηματικός και ο Λέων ο VI (ο σοφός).

Είναι γενικά παραδεκτό ότι το έργο του Φωτίου τόσο το θεολογικό, όσο και το φιλολογικό χάραζε και άνοιξε νέους δρόμους. Ειδικότερα σαν φιλόλογος επανίδρυσε στο Βυζάντιο τη φιλολογική επιστήμη, ίσως μάλιστα κατά τρόπο ευρύτερο και συνθετώτερο από όσο οι παλαιοί προκατοχοί του, οι γραμματικοί της Άλεξανδρείας. Το Λεξικό και η Βιβλιοθήκη του Φωτίου εξαίρονται σαν θησαυροί αρχαιογνωσίας. Πολλά διασώζουν από τον αρχαίο κόσμο: περιλήψεις και αποσπάσματα έργων και πλήθος γενικά πληροφορίες και υλικό λέξεων. Μόνη μας πηγή γι' αυτά είναι ο Φώτιος, όταν, όπως συμβαίνει αρκετές φορές, οι πηγές τους έχουν χαθεί. Ο Fr. Dvornik στο έργο του «Ο Πατριάρχης Φώτιος», σημειώνει πλήθος τέτοιων περιπτώσεων και από την ελληνική και από την χριστιανική Γραμματολογία.

Ο Καθηγητής Β. Τατάκης επισημαίνει την αντικειμενικότητα σαν όπλο στο επιστημονικό έργο του Φωτίου. Είτε ελληνικό είναι το έργο είτε χριστιανικό, με την ίδια προσοχή και αμεροληψία το εξετάζει και το κρίνει. Θανμάζονται γενικά οι κρίσεις του για την ασφάλεια και ακριβεία τους, για την οξυτήτα και το αυθυπόστατό τους. Είναι κρίσεις που απορρέουν από προσεκτική μελέτη, βασανισμό και κατοχή του θέματος.

Τα χαρακτηριστικά αυτά τα συναντάμε και στα άλλα πολυάριθμα έργα του, καθώς και στις Έπιστολές του και στους Λόγους του. Παντού ή γλώσσα είναι πολύ προσεγμένη, τα νοήματα βαθιά, η πίστις του στις αιώνιες Άξίες φωτόλαμπρο χύνει το φως της στους γύρω του και στους μετέπειτα μελετητάς του.

Η πίστις του συνδυάζεται αρμονικά με τις πολύμορφες γνώσεις του. Η υπέροχη αυτή σύζυγία επισημαίνεται και τονίζεται ιδιαίτερα από όσους σήμερα ασχολούνται με το Φώτιο. Οι καθηγηταί Β. Λαούρδας και Β. Τατάκης μᾶς δίνουν εύστοχες παρατηρήσεις στο θέμα αυτό. Ο πρώτος λέει

(5) Βλ. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Περί της επιστημονικής δράσεως του Μεγάλου Φωτίου, Άθήναι.

ὅτι ὁ Φώτιος «ἦτο Χριστιανὸς καὶ μόνον Χριστιανὸς» καὶ χρησιμοποίησε τὴν κλασσικὴν του παιδεία γιὰ νὰ γνωρίσῃ καλύτερα τὴν χριστιανικὴν του πίστι καὶ νὰ ἐκφράσῃ σαφέστερα τὶς ἰδέες του. Καὶ ὁ δεῦτερος παρατηρεῖ: «Τὸ σπουδαῖο πὺν θὰ πρέπη νὰ σημειώσωμε εἶναι ὅτι ἡ μεγάλη του σοφία, ἡ ἐπιστημοσύνη του δὲν ἔρχεται νὰ κλονίσῃ τὴν θρησκευτικὴν του πίστι. Ἐχει καὶ ὁ Φώτιος, ὅπως οἱ περισσότεροι βυζαντινοὶ σοφοί, τὴν ἱκανότητα νὰ συνθέτῃ ἀρμονικὰ τὶς ἀπαντήσεις τῆς πίστεως μὲ τὶς ἀπαντήσεις τῆς ἐπιστήμης».

Αὐτὴ ἡ θαυμαστὴ ἐναρμόνισις ἐπιστημονικοῦ καταρτισμοῦ, πείρας τοῦ κόσμου, πόθου γιὰ τὴν «κεκρυμμένην ζωὴν ἐν Χριστῷ», ὑπῆρξε ἡ μυστικὴ φλέβα, πὺν ἀνύψωσε τὸν Φώτιο σὲ πρόδρομο τῶν Βυζαντινῶν καὶ νεωτέρων λογίων. Ὁ Γεννάδιος Σχολάριος, ὁ Νικ. Θεοτόκης, ὁ Εὐ. Βούλγαρις ἀκολούθησαν τὰ ἴχνη του. Τὴν μόρφωσιν τὴν ὑπέτασαν στὸ Πνεῦμα πὺν ὑπερετοῦσαν. Καὶ θὰ πρέπη ν' ἀποτελῇ καὶ σήμερα—τοῦλάχιστον σὰν ἰδανικὸ—ἀφετηρία καὶ βάσι ὅσων διακονοῦν στὸ ἔργο τῆς Ὁρθοδόξου Ἱεραποστολῆς.

★ ★ ★

Ἡ πνευματικὴ φρυσιογνωμία τοῦ Μ. Φωτίου ὁλοκληρώνεται μὲ τὴν πολύμορφη δράσιν του. Τόσο στὴν ἔδρα, ὅσο καὶ στὸν θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρουσιάζεται φορεὺς πνευματικῶν ἀξιών, ἱκανὸς νὰ τὶς μεταλαμπαδεύῃ στοὺς γύρω του. Συνετὸς ἀγωνιστής, ἀνεξίκακος, συγχωρητικὸς στὴν πολυκύμαντὴ ζωὴ του. Πρόμαχος τῆς Ὁθοδοξίας. Πολὺ τὸν συκοφάντησαν, πολὺ τὸν κατηγορήσαν σὰν πρῶτο δημιουργὸ τοῦ σχίσματος τῆς μῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἔρευνες πὺν ἔγιναν τὸν ἀποκατέστησαν. Ὁ διάσημος Τσέχος βυζαντινολόγος Fr. Dvornik⁽⁶⁾, ἔδειξε ὅτι ὄχι μόνον δημιουργὸς σχίσματος δὲν ὑπῆρξε, ἀλλὰ ἀντίθετα στάθηκε ἄγωνιστὸς ὑπερμαχος καὶ ἀγωνιστὴς τῆς ἀληθείας. Ἐνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους τῆς ἐνότητος τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

(6) Fr. Dvornik, Patriarch Photius, Scholar and Statesman, σ. 19-22

Ἐνα ἄλλο θέμα, στὸ ὁποῖο ἐστράφησαν τὰ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ Φωτίου, σὰν οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἦταν ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν λαῶν, πὺν περικύκλωναν τὴν Αὐτοκρατορία. Μὲ τὸ ὄνομά του συνεδέθησαν οἱ Βούλγαροι, οἱ Ρῶσοι καὶ οἱ Σλάβοι τῆς Μοραβίας καὶ Βοημίας. Διεσώθηκε μὴ μακρὰ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν πρῶτο Χριστιανὸ Ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Βόριν-Μιχαήλ. Σ' αὐτὴν ὁ Πατριάρχης τοῦ διαγράφει τὰ καθήκοντα πὺν ἔχει ἀπέναντι τῇ θρησκείᾳ του, ἀπέναντι στὸ λαὸ του καὶ ἀπέναντι στὸν ἑαυτὸν του. Καὶ καταλήγει: «Τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐκ τῶν πολλῶν πὺν ἤθελα νὰ γράψω, ὃ γνήσιον καὶ εὐγενὲς τέκνον, τὸ ὁποῖον ἐγέννησα διὰ πνευματικῶν ὠδίνων, ἃς εἶναι ὡς τινα θεῖα συμβόλαια καὶ τῆς ἀρετῆς πρωτότυποι εἰκόνες. Εὐχομαι δὲ νὰ παρουσιάσῃς τὸν ἑαυτὸν σου ἔμπνευρον ὑπόδειγμα ἀληθοῦς καὶ ἀρίστης συμπεριφορᾶς κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ»⁽⁷⁾.

Τὸ 860 ἰσχυρὰ ναυτικὴ καὶ περὶκὴ δύναμις τῶν Ρώσων ἐπετέθη κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνῶ τὸ κύριο σῶμα τοῦ Βυζαντινοῦ στρατοῦ βρισκόταν στὴν ἄλλη ἄκρῃ τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀντιμετωπίζοντας τοὺς Ἀραβας. Τότε ὁ Φώτιος ἠγγήθηκε τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Συγκέντρωσε τὸ λαὸ στὸ Ναὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ τοὺς μίλησε, τονώνοντας τὸ ἠθικὸ τους. Ἡ ὁμιλία αὐτὴ στὸ Κορπὺς τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Φωτίου συνοδεύεται καὶ ἀπὸ ἄλλη μία, πὺν ἐκφωνήθηκε ὅταν οἱ Ρῶσοι αἰφνιδίως ἀπεχώρησαν. Μετὰ τὴν σύρραξιν αὐτὴ ἱεραπόστολοι ἀπὸ τὴν Βασιλεῖουσα εἰσέδυσαν στὶς ρωσικὰς περιοχὰς καὶ κήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιο. Πολλοὶ ἔγιναν Χριστιανοὶ καὶ ὁ Πατριάρχης τοὺς ἔστειλε Ἐπίσκοπο. Αὐτὸ τὸ ἀναφέρει μὲ ἰδιαίτερη ἱκανοποίησιν ὁ Φώτιος σὲ μὴ ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν του πρὸς τοὺς ἀρχιερατικούς θρόνους τῆς Ἀνατολῆς. Λέει: «Καὶ ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοὺς ὁ τῆς πίστεως πόθος καὶ ζῆλος ἀνέφλεξε.. ὥστε καὶ ἐπίσκοπον καὶ ποιμένα δέξασθαι καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν θρησκευτάματα διὰ

(7) Ἐνας ἅγιος γράφει στὸ Βασιλεῖα γιὰ τὰ καθήκοντά του, Ἐπιμέλεια Ν. Μπουγάτσου, Ἀθήναι 1964.

πολλῆς σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἀσπάξεσθαι»⁽⁸⁾).

Καὶ μετὰ τὸν ἐκχριστιανισμό τῶν Σλάβων συνδέεται τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Πατριάρχου. Ὅταν ὁ ἡγεμὼν τῆς Μοραβίας Ραστισλάβος ζήτησε «φωτιστάς» ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα, ὁ Φώτιος ἐξέλεξε γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ τὸν Κωνσταντῖνο τὸν φιλόσοφο, καθηγητὴ τῆς Σχολῆς τῆς Μαγναύρας καὶ τὸν ἀδελφὸ του Μεθόδιο. Ἡ ἀποστολὴ αὐτῇ, πού πέρυσι γιορτάσθηκε ἡ 1100ῃ ἐπέτειός της στὴν Θεσσαλονίκην⁽⁹⁾, ὑπῆρξε ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα γεγονότα στὴν παγκόσμια ἱστορία. Οἱ ἱεραπόστολοι μετέφεραν στὴν παλαιοσλαβονικὴ τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ ἀναίψαν τὴ φλόγα τοῦ χριστιανισμοῦ στὴ Μοραβία καὶ στὴ Βοημία. Ὡς σήμερα οἱ ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος τιμῶνται ἀπὸ ὅλους τοὺς σλαβικούς λαούς.

Ἄς ἀναφέρουμε ἀκόμα τὶς προσπάθειες τοῦ Μ. Φωτίου νὰ συμπεριλάβῃ στὴν ὁρθόδοξη χριστιανικὴ οἰκουμένη τοὺς Χαζάρους, νὰ συνεργασθῇ μετὰ τὰ κέντρα τῆς Ὁρθοδοξίας στὴ Μέση Ἀνατολὴ καὶ νὰ περισώσῃ ὅτι ἦταν δυνατόν ἀπὸ τὰ νύχια τῶν Ἀράβων. Ἡ Ἀνατολὴ μετὰ τὸ μάτι τοῦ Φωτίου ἔβλεπε μετὰ ὑπερεθνικὰ κριτήρια, μετὰ μόνον κριτήριον τὴν διακονίαν μετὰ αὐταπάνησι, πού σκοπὸ εἶχε τὸ φωτισμὸ τῶν λαῶν καὶ τὴν κατάκτησιν τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι ὁ ὢν καὶ ἡ Ζωή, τὸ ὧστατον, πού μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐπιθυμήσῃ.

Σπάνια στὴν ἱστορία φάνηκαν πρόσωπα ἐξαιρετικῆς ἀξίας καὶ κυρίως μεγάλες διάνοιες μετὰ ἀνώτερον ἠθικὸ χαρακτῆρα, πού νὰ γίνουιν σημεῖο ἀντιλεγόμενον, ὅσο ἔγινε ὁ Φώτιος. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους

του καὶ κάποιοι μεταγενέστεροι (Νικήτας Παφλαγών, Νεοκαισαρείας Στυλιανός, Μητροφάνης, Συμεὼν ὁ Μάγισθος, Κεδρηνός, Βαρώνιος, Hergenröther κ. ἄ.) μεταχειρίσθηκαν ταπεινὰ ἐπιθέτα γιὰ νὰ τὸν παραστήσουν σὰν κακοποιὸ στοιχεῖο στὴν πολιτεία καὶ στὴν Ἐκκλησία.

Ὡστόσο ὁμως καὶ σύγχρονοί του, μὰ περισσότερο κατοπινοὶ καὶ σημερινοὶ μελετηταὶ τοῦ ἀποκατάστησαν καὶ ἀποκαθιστοῦν τὴ σπάνια αὐτὴ μορφή τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἀπὸ τὸν σύγχρόνον τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μιχαὴλ ὡς τὸν διάσημο ἱστορικὸ Κρουμβάχερ, πολλοὶ τὸν χαρακτηρίζουν σὰν «μοναδικὴ προσωπικότης» στὴν ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Ἔθνους.

Καὶ στὴν ἐποχὴ μας ὁ καθολικός ἱστορικὸς Dvornik στὸ ἔργου του «Τὸ σχίσμα τοῦ Φωτίου», τονίζει ὅτι «ὡς πρὸς τὴν κρίσιν περὶ Φωτίου τῶν Δυτικῶν δέχνεται μίαν νοοτροπία γιὰ τὴν ὁποία δὲν ἔχομε κανένα λόγον νὰ ὑπερηφανευόμεθα» εἶναι ἓνα παράδειγμα τῶν προκαταλήψεων, πού μποροῦν νὰ προέλθουν ἀπὸ τὴν ἑλλειψὶ ἱστορικῆς κριτικῆς... Ὁ μέγας αὐτὸς Πατριάρχης καὶ πατὴρ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας περιφρονήθηκε ἀπὸ τὴν Δύσιν... Χαιρετᾶμε στὸν Φώτιον τὸν ἐκκλησιαστικὸ ἄνδρα, τὸν σοφὸ ἀνθρωπιστὴ, τὸν Χριστιανό, πού ὑπῆρξε ἀρκετὰ γενναῖος ὥστε νὰ συγχωρήσῃ τοὺς ἐχθρούς του καὶ νὰ κἀνὴ τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν συμφιλίωσιν»⁽¹⁰⁾.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ζωῆς τοῦ Μεγάλου Φωτίου καὶ τῆς πολλαπλῆς δράσεως καὶ τοῦ πολὺμορφου ἔργου του δὲν μποροῦν νὰ καθορισθῶν, οὔτε σταθμίζονται ἀπὸ ἐξωτερικὰς ἐπιτυχίας. Πάντως οἱ εὐεργετικὰς «ἀλυσιδωτὲς ἀντιδράσεις» γιὰ τὴ ζωὴ τῆς ὅλης Ἐκκλησίας εἶναι ἀνεκτίμητες.

Ι. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

(8) Φωτίου τοῦ σοφωτάτου καὶ ἀγιωτάτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Ἐπιστολαί... ὑπὸ Ἰωάννου Ν. Βαλέττα, Ἐν Λονδίνῳ 1864 σ. 178.

(9) Βλ. τὸν ἀναμνηστικὸ τόμο: Κυρίλλω καὶ Μεθόδιω, τόμος ἐόρτιος ἐπὶ τῇ χιλιεστῇ καὶ ἑκατοστῇ ἐτερίδι, ἐπιμελεῖα Ἰωάννου Ἀναστασίου, Θεσσαλονίκη 1966 καὶ τὸ ἀφιέρωμα τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία» (ἔτος ΜΓ' ἀρ. 16-17), στοὺς «ἱεραποστόλους τῶν Σλάβων ἁγίους Κύριλλον καὶ Μεθόδιον».

(10) François Dvornik «Le schisme de Photius», Histoire et Légende, Paris 1950, σ. 581-582. Ἐπίσης βλ. τοῦ ἴδιου «Byzance et la primauté Romaine» Paris, 1964 καὶ Μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως Γενναδίου, Αἱ περὶ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου κρίσεις τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς μας, Περ. «Ὁρθοδοξία», τεύχ. Δ', 1955.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

Β'.

Ἡ ἔρμηνεία.

Ὅπως δηλώνει ἡ λέξη, τὸ ἰδιωτικὸ ὁρίζεται στὴν ἀρχὴ ἀρνητικά, «στερητικά». Ἀρχίζει ἐκεῖ πού σταματᾷ τὸ δημόσιο. Εἶναι αὐτὸ πού ἡμπορεῖ, ἢ μᾶλλον πού πρέπει νὰ διαφυλαχθῇ ἀποκλειστικά γιὰ ἓνα μόνο, ἢ γιὰ μερικὰ πρόσωπα, καὶ πού πρέπει νὰ ἀποκρυβῇ ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Νὰ ἀποκρυβῇ, ὅμως, ἀπὸ τί; — Οὐσιαστικά, ἀπὸ τὴν ὄρασή τους.

Τὸ βλέμμα.

Πραγματικά, ἐκεῖνο πού καθιστᾷ ἓνα πρᾶγμα δημόσιο, εἶναι τὸ βλέμμα. Ἐνα μουσεῖο εἶναι δημόσιο, διότι οἱ πίνακες μποροῦν, σ' αὐτὸ νὰ ἰδωθοῦν ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμο. Ὑπάρχει θέβαια καὶ ἓνα εἶδος ἀπαγορεύσεως ὑλικώτερης, ὅπως π. χ. ἰδιωτικὸς εἶναι ἓνας κήπος στὸν ὁποῖο ἀπαγορεύεται ἡ ἐλεύθερη εἴσοδος, μιὰ τέτοια ὅμως ἀπαγόρευση εἶναι ἀρκετὰ πεζὴ καὶ χονδροειδής.

Ἡ ἀπαγόρευσις ὅμως, εἶναι κάτι τὸ ριζικώτερο: εἶναι ἀδικρία τὸ νὰ ρίξη κανεὶς τὸ βλέμμα ἐπάνω σὲ τόπους ὅπου δὲν ἐπιτρέπεται στὸν ἄλλον νὰ εἰσχωρήσῃ. Ἡ πρώτη αἰδώς, εἶναι ἡ αἰδώς τοῦ βλέμματος. Ἡ ιδιότης τοῦ ἰδιωτικοῦ, εἶναι μία προστασία κατὰ τοῦ ἀλλοτρίου βλέμματος. Δημόσιο, ἀντίθετα, εἶναι ἐκεῖνο, πού ἀφήνει ἀνεμπόδιστα ὅλα τὰ βλέμματα, πού ἀντίθετα τὰ αἰχμαλωτίζει ἢ τὰ προσκαλεῖ. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς δημοσιότητος νὰ προσελκύῃ, νὰ προκαλῇ τὸ βλέμμα. Ἡ ἰδιωτικὴ εἶναι αὐτὸ πού κρύβεται, δημόσιο, αὐτὸ πού ἐκτίθεται. Τὸ ἴδιο τὸ ἰδιωτικὸ δίκαιο ἔχει συχνά τὸ συναίσθημα ὅτι ἀποτελεῖ τὴν καθιέρωση ἑνὸς χώρου στὸν ὁποῖο δὲν ἀναγνωρίζεται εἰς τὸ Κράτος τὸ δικαίωμα τοῦ «βλέμματος».

Γιὰ ποιὸν λόγο, ὅμως, προσπαθοῦμε

νὰ ξεφύγωμε ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ ἄλλου; Εἶναι διότι, ὅταν μὲ παρατηροῦν, νοιώθω τὸ αἶσθημα ὅτι μὲ κλέβουν, ὅτι «βιάζονται» τὸν ἑαυτό μου. Εἶναι κάτι σὰν τὸ αἶσθημα πού ὁ ἥρωας τῶν «θηριομάχων» τοῦ Μοντερλάν μᾶς δείχνει νὰ δοκιμάζουν οἱ πίνακες ἑνὸς ἰσπανικοῦ μουσεῖου, πού τοὺς λυπᾶται διότι «ξέπεσαν, ὅχι μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ βλέμματα τῶν ἡλιθίων...».

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ νὰ νοιώθῃ κανεὶς ὅτι τὸν παρατηροῦν, τὸν μεταβάλλει σὲ ἀντικείμενο γιὰ τοὺς ἄλλους, ὥπως καὶ στὰ ἴδια του τὰ μάτια. Ἡ ντροπὴ αὐτὴ, πού δοκιμάζει κανεὶς, εἶναι ἐν μέρει τὸ αἶσθημα ὅτι γίνεται ὑποχείριος τοῦ ἄλλου, ὅτι παύει νὰ εἶναι ὑποκείμενο καὶ γίνεται ἀντικείμενον, ὅτι χάνει τὴν κυριότητα ἐπάνω στὸν ἑαυτό του καὶ γίνεται κτῆμα ἑνὸς ἄλλου, ὅτι γίνεται μὲ δυὸ λόγια ὀλοκληρωτικὰ ἑτερόνομος.

Ἡ ἔννοια τοῦ δημοσίου συνδέεται συνήθως μὲ τὴν ἔννοια τοῦ θεάματος. Ἡ καταφυγὴ στὸ ἰδιωτικὸ εἶναι μία προσπάθεια νὰ ξαναβρῇ κανεὶς τὸν ἑαυτό του τὴν αὐτονομία του, καὶ νὰ παύσῃ νὰ εἶναι θέαμα γιὰ τοὺς ἄλλους. Ἡ ἀναζήτησις ἑνὸς ἰδιαίτερου χώρου, μιᾶς περιοχῆς πού νὰ μὴν εἶναι κανεὶς ἐκτεθειμένος, μὲ ὅλες τὶς σημασίες τῆς λέξεως, εἶναι φυσικὴ στὸν ἄνθρωπο. Ἡ κίνησις γιὰ ἐσωτερικέυσιν, μὲ τὴν ὁποία συνέρχεται στὸν ἑαυτό του, τοῦ εἶναι ἀπαραίτητη. Ἡ σέξουαλκότης, πού εἶναι κάτι θαυότερο καὶ ἐσωτερικώτερο, πού ὑπάρχει γιὰ τὸ ἄτομο καὶ πού προσπαθεῖ μὲ κάθε θυσία νὰ ἀποφύγῃ τὰ βλέμματα, ἀποτελεῖ τὸ ἔσχατο καταφύγιο τοῦ ἰδιωτικοῦ.

Δὲν ὑπάρχει ἐπίσης κοινωνία, χωρὶς «μυστικόν». Ἡμποροῦμε ἀκόμα νὰ εἰποῦμε ὅτι κάθε κοινωνία ἐνδιαφέρεται ἐξαιρετικὰ γιὰ τὸν σεβασμὸ ὀρισμένων μυ-

στικῶν, καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ τὸ δημόσιο ἐγγυᾶται γιὰ τὸ ἰδιωτικόν. Ὑπάρχει π. χ. ἡ μουσικότης τῆς ἰδιωτικῆς ἀλληλογραφίας (σὰν ἐπαγγελματικὸ μουσικὸ κ.λ.π.) ποὺ ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὰς ἀρχὰς τῆς νομοθεσίας.

Ἀντίθετα, μιὰ «ἀνοικτὴ ἐπιστολή», εἶναι μιὰ ἐπιστολὴ δημόσια, προσφέρεται δηλαδὴ σὲ ὅλα τὰ βλέμματα. Ἡ δημοσίευση, ποὺ ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος «ἐκθέσεως», εἴτε πρόκειται γιὰ ἐπιστολή, εἴτε γιὰ ἀναγγελία γάμου, εἴτε γιὰ λογαριασμοὺς μιᾶς τράπεζας ἢ ἐπιχειρήσεως, ἢ δικαστικῆς ἀποφάσεως, εἶναι ἓνας συνηθισμένος τρόπος δημοσιότητας.

Αὐτὸ ποὺ δίνει στὸν Χριστιανισμό ἓνα χαρακτήρα χωρὶς ἀμφιβολία μοναδικό, μέσα σὲ ὅλες τὶς θρησκείες, εἶναι ἡ ἄρνησί του γιὰ κάθε «γνώσι», γιὰ ὁποιοδήποτε εἶδος ἐσωτερισμοῦ, διότι ἡ οἰκουμενικότης του καλεῖ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πρόσωπα νὰ συμμετάσχουν ἐξ ἴσου στὸ μυστήριον τῆς θεότητος. Ποτὲ δὲν ἀπαιτεῖ τὸν διαχωρισμὸ ὀρισμένων ἐκλεκτῶν ἀλλὰ ζητεῖ πάντοτε τὸν ἐξαγνισμό τῶν πάντων. Εἶναι ἄρνησις τοῦ «σεκταριστικοῦ» πνεύματος.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ καταφυγὴ στὸ «ἐσωτερικόν» τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἀναγκαστικὰ σωτήρια, συμβαίνει μάλιστα, αὐτὸς ποὺ ἀφήνει τοὺς ἄλλους γιὰ νὰ θρῆ τὸν ἑαυτὸ του, νὰ ἀπολεσθῇ ὁ ἴδιος. Αὐτὸ ποὺ ἡμπορεῖ πρὸ πάντων νὰ συμβῇ, εἶναι ὅτι «τὸ νὰ γίνω, γιὰ χάριν τοῦ ἄλλου, «ἀντικείμενο», ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιὰ τὴν πραγματικὴ μου ὑπαρξιν».

Πραγματικά, ἡ πλάνη (στὴν ὁποία ἔπεσε ὁ Μπερντιάεφ) εἶναι ὅτι συγχέει τὴν «ἀντικειμενοποίηση» μὲ τὴν ἀπαλλοτρίωση. Τὸ κίνημα τῆς φυγῆς, μὲ τὸ ὁποῖο ξεφεύγω ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ ἄλλου, ἔχει ἓνα νόημα ἀξιόλογο, ἡμπορεῖ ὅμως καὶ νὰ εἶναι μιὰ διάλυση τοῦ προσώπου ποὺ θρίσκεται σὲ ἀδυναμία νὰ παλαίψῃ καὶ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ ἀνθρώπινο χρέος του. Ἡ καταφυγὴ στὸ ἰδιωτικὸ εἶναι τοῦλάχιστο ὑποπτη. Τὸ νὰ εἰπῶ ὅτι τὸ βλέμμα τοῦ ἄλλου μὲ παραδίδει στὴν δημοσιότητα, εἶναι σὰν νὰ

λέω, ὅπως τὸ ἀπέδειξε καλὰ ὁ Σάρτρ, ὅτι μὲ εἰσάγει στὴ διάσταση τοῦ χώρου. Τὸ νὰ ἀποφεύγω τὴν ὄραση τοῦ ἄλλου, σημαίνει ὅτι προσπαθῶ νὰ ἀποφύγω τὸν χώρο ποὺ μὲ μεταβάλλει σὲ ἀντικείμενο γιὰ νὰ καταφύγω στὴν διάσταση τοῦ «καθαροῦ» χρόνου, τὴν ὁποία νοιώθω ὑποκειμενικὴ καὶ οἰκεία.

Τὸ δημόσιο συνδέεται μὲ τὸν χώρο, ὅπως τὸ ἰδιωτικὸ συνδέεται μὲ τὸν χρόνο. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτῇ, τὸ δημόσιο ἐμφανίζεται σὰν αὐτούσια πρόθεση τῆς συνειδήσεως, σὰν κατεύθυνσι πρὸς τὸν ἄλλο, σὰν «ἐκρηξή» πρὸς αὐτὸν τῆς συνειδήσεως. Γνωρίζω, σημαίνει πάντοτε «ἀντικειμενοποιῶ». Ἀσφαλῶς, ὁ κίνδυνος ἀπαλλοτριώσεως ὑπάρχει πάντοτε, ἀλλὰ ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν εἶναι παρὰ ἓνας κίνδυνος. Ὁ κοινωνικὸς καὶ ὁ διαστημικὸς χαρακτήρας τῆς σκέψεώς μας εἶναι ἀλληλένδετα. Ὁ χώρος εἶναι μᾶλλον ἡ δύναμις παρὰ ἡ ἀδυναμία μας, καὶ ὁ κόσμος εἶναι γιὰ ὅλους μας τὸ ἀναγκαῖο σχῆμα τοῦ διαλόγου μας.

Ὁ χώρος εἶναι γιὰ τὸν ὅλο ἄνθρωπο, ὅτι καὶ ἡ γλῶσσα γιὰ τὴ σκέψη. Ἡ συνειδήσις εἶναι ἐκδηλωτικὴ. Ὑπάρχει κατὰ τὸ μέτρο ποὺ «γίνεται» καὶ πραγματώνεται σὲ ἓνα σημεῖο, σὲ μιὰ «χειρονομία». Ἡ χειρονομία αὐτῇ, ποὺ εἶναι σὰν εἰσαγωγή, μέσα στὸ πνεῦμα, τοῦ χώρου καὶ τῆς κινήσεως, εἶναι λιγώτερο ἢ ἐκφραση μιᾶς σκέψεως ὁλοκληρωμένης καὶ περισσότερο ἓνα ὄργανο μιᾶς σκέψεως ἐν τῷ γίνεσθαι.

Αὐτὸς ὁ δεσμὸς τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ διαστημικοῦ ἐπισημάνθηκε σωστά ἀπὸ τὸν Μπέρξον. Τὸ λάθος του ἴσως ἦταν ὅτι πίστεψε ὅτι ὁ δεσμὸς αὐτὸς ὑπῆρχε «τὶς περισσότερες φορές», καὶ ὅτι θὰ κατορθώναμε νὰ τὸν ξεπεράσωμε, φτάνοντας σ' ἓνα βαθύτερο ἐγὼ ποὺ θὰ ταυτιζόταν μὲ τὸν «καθαρό» χρόνο.

Στὸ σημεῖο αὐτό, ὁ Κάντ εἶδε καθαρώτερα. Γιὰ τὸν Κάντ, ἡ ἐσωτερικὴ ἐμπειρία, δηλαδὴ ἡ παράστασις ποὺ ἔχω γιὰ τὴν ὑπαρξή μου μέσα στὸν χρόνο, θεμελιώνεται μόνον ἐπάνω στὴν ἐξωτερικὴ πείρα. Γιὰ νὰ ἔχω τὴν παράστασιν τῆς ἴδιας μου υπάρξεως, νὰ τὴν κατα-

στήσω δηλαδή αντικείμενο της ατομικής μου πείρας, χρειάζεται να προσδιορίσω την διαδοχή των συνειδησιακών μου καταστάσεων, αντί να την αίσθάνωμαι απλώς σαν μια ροή φαινομένων. Αυτός λοιπόν ο προσδιορισμός δεν είναι δυνατός παρά με την παράσταση ενός πράγματος στατικού, που δεν μπορεί να υπάρξει παρά μέσα στο διάστημα. Η ιδέα που επικρατεί στις υπερβατικές θεωρίες, καθώς και εκείνη που απορρίπτει τον ιδεαλισμό, συμφωνούν στο ότι δεν μπορούμε να σκεπτόμαστε χωρίς την διάσταση του Χώρου, και ότι αυτή ή σταθερά παραμονή των αντικειμένων μέσα στον χώρο εξασφαλίζει και σταθεροποιεί την χρονική μας σταθερότητα, που χωρίς αυτό το θεμέλιο θα ήταν μια διαδοχή δίχως συνοχή και συνέπεια.

Από μία άποψη, με μίαν ανάλυση, διψυχολογική αλλά υπερβατική, ο Κάντ κατενόησε ότι ο άνθρωπος είναι ένα βλέμμα. Λέγοντας λοιπόν, ότι είμαι «ένα βλέμμα», είναι σαν να θεβαιώνω ότι φανερώνεται εμπρός μου ο κόσμος, ότι εγώ ο ίδιος είμαι ένα άνοιγμα προς τον κόσμο, ένα «σημείον οράσεως επάνω σε κάτι άλλο».

Το ιδιωτικό, συνεπώς, δεν μπορεί ποτέ να στηρίζεται στον έαυτό του και μόνο. "Αν με κανένα τρόπο δεν γίνεται «δημόσιο», είναι σαν να μη υπάρχει. "Ετσι εξηγείται, γιατί μια πράξη κατ'έξοχην ιδιωτική όπως ο γάμος χρειάζεται να συνοδεύεται με κάποιαν έπισημότητα, δηλαδή δημοσιότητα. Διότι οι δημόσιες τελετές και εμφανίσεις είναι εκείνες που πραγματώνουν την «όμολογίαν» (ότι «δέχομαι κ.λ.π. ως σύζυγον...»), που την κατοχυρώνουν μέσα στην κοινωνία και τον χώρο, στον οποίο και η έσωτερικώτερη θέλησις έχει το θεμέλιό της και τις ρίζες της.

Σημασία της όμολογίας.

Θά πρέπει λοιπόν να έπιμείνωμε επάνω στη σημασία μιας πράξεως, που είναι χωρίς άμφισβόλια ή πιό θαθεία ανθρώπινη, της πράξεως της ό μ ο λ ο γ ί α ς.

Μερικοί θέλουν να πιστεύουν ότι ή ο-

μολογία γίνεται στον έαυτό μας τον ίδιο, και ότι έξω από τον έαυτό μας παίζομε απλώς διαφόρους «ρόλους». Σύμφωνα με την άποψη αυτή, ή δημοσία ζωή όρίζεται σαν ένα είδος θεατρικής παραστάσεως, σε αντίθεση προς την ιδιωτική που θεωρείται σαν παρουσία αυτούσια προς τον έαυτό μας τον ίδιο. Τί άλλο είναι, μάς λέγουν, ένας δημόσιος λειτουργός, παρά ένας άνθρωπος που ένεργεί, όχι σαν πρόσωπο αλλά σαν εκπρόσωπος του Κράτους;

"Όμως, κατὰ κάποιον γενικό τρόπο, σαν δημόσια πρόσωπα θαδίζομε πάντα με προσωπείο, περιμένοντας να θρεθούμε μόνοι με τον έαυτό μας ή με κάποιους δικούς μας για να θγάλουμε όλα τα προσωπεία μας.

Κατ' αρχήν, δεν πρέπει να ξεγελώμαστε όσον άφορᾷ την φύση του προσωπείου, που δεν είναι πάντα ύπόκρισις, αλλά πολύ συχνά ένας τρόπος για να δώσωμε σ' ένα γεγονός μια σημασία ιδιαιτέρη. «Κάθε τι το θαθύ άγαπᾷ να φορῇ μάσκα» έλεγε ο Νίτσε. Αυτό δεν γίνεται άναγκαστικά για να κρύψωμε κάτι, αλλά για να άποκαλύψωμε τον έαυτό μας με τον κατάλληλο τρόπο. "Ασφαλώς, ο δημόσιος άνθρωπος θρίσκειται σε μια «θεατρική περιοδεία», παίζει ένα ώρισμένο ρόλο. "Όμως το ίδιο συμβαίνει έπίσης, με τον πατέρα, τον σύζυγο, το έρωτευμένο πρόσωπο και το φίλο. Αυτό που ξεκουράζει, στην ιδιωτική ζωή, είναι ή οικειότης. "Εν τούτοις, λέγει ο Χέγκελ, το οικείν δεν είναι άναγκαστικά γνωστό. Μᾶς είναι οικεία τα πράγματα που συνηθίζομε να χρησιμοποιούμε, και οι οικείοι μας είναι πολύ συχνά πρόσωπα τα όποια «χρησιμοποιούμε», χωρίς γι' αυτό να τα γνωρίζωμε ούτε να τ' άγαπούμε αληθινά. Αυτό δεν σημαίνει ότι όλα στη ζωή είναι ένα ψέμα, ή αντίθεση όμως του ιδιωτικού προσώπου και του δημοσίου προσώπου — ήθοποιού, άποτελεί άπλως στο ζήτημά μας μια εύκολη άπάντηση.

Δεν έχομε πλασθή για να κλεινώμαστε στον έαυτό μας, αλλά για να «όμολογούμε» τον έαυτό μας. Η όμολογία,

έξ άλλου, ἡμπορεῖ νά πάρῃ διάφορα σχήματα, ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη ἐκμυστήρευση ὡς τὴν δημόσια ἐξομολόγηση, ἐνδιαφέρει ὅμως πάντα τὸν σύνολον ἀνθρώπο, διότι σκοπεύει νά ἐγκαταστήσῃ — ἢ νά ἀποκαταστήσῃ — τὴν ἐπικοινωνία, νά δημιουργήσῃ μιὰ πραγματικὴ ἀνθρώπινη κοινότητα. Ὁμολογία σημαίνει ὀλοκληρωτικὴ φανέρωση, ἰδιωτικὴ καὶ δημοσία. Εἶναι λοιπὸν ἀκριβῶς, ἡ ἀποκάλυψη τοῦ προσώπου, διότι τὸ ἰδιωτικὸ σ' αὐτὴ εἶναι ἡ ψυχὴ ποὺ δίνει ζωὴ στὸ δημόσιο, καὶ τὸ δημόσιο εἶναι ἐκεῖνο ποὺ τῆς χαρίζει ἀντικειμενικότητα καὶ στερεότητα.

Ἄν ἀποτελεῖ λοιπὸν τὴ βαθύτερη ἀνθρώπινη ἀποκάλυψη, θὰ πρέπῃ ἀσφαλῶς νά εἶναι, μ' ἓναν τρόπο ἀδιαχώριστο, «ὁμολογία ἐνοχῆς», καὶ συνάμα «ὁμολογία ἀγάπης», διότι αὐτὸ ποὺ χαρακτηρίζει κυρίως τὴν ἀνθρωπότητα, εἶναι ἡ ἀτέλειωτη ἐνοχὴ τῆς — καὶ ἡ ἀτέλειωτη ἀγάπη τῆς.

Τὸ ὠραιότερο παράδειγμα γιὰ τὴν ἀλήθεια αὐτὴ, θρίσκεται στὸ τέλος τοῦ ἔργου «Ἐγκλημα καὶ τιμωρία» τοῦ Δοστογιέφσκυ. Στὸν τελευταῖο καὶ συναρπαστικὸ πῖνακα ποὺ ἔφτιαξε ἀπ' αὐτὸ ὁ Baty, βλέπομε τὸν Ρασκόλνικωφ νά προχωρῇ πρὸς τὴν πλατεῖα τῆς ἐκκλησίας, ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὴ Σόνια, νά γονατίζει καὶ νά διακηρύττῃ μὲ δυνατὴ φωνή: «Ἐγὼ σκότωσα τὴ γρηὰ μάγισσα...». Μιὰ ὁμολογία, μοναδικὴ καὶ triπλὴ συνάμα: ὁμολογία πρὸς τὸν Θεό, ποὺ συμβολίζεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, πρὸς τὴν κοινωνία, ποὺ συμβολίζεται ἀπὸ τοὺς διαθάτες, πρὸς αὐτὴν ποὺ ἀγαπᾷ, τὴ Σόνια, στὴν ὁποία εἶχε ἤδη ἐμπιστευθῇ τὸ ἔγκλημά του, ἡ ὁποία ὅμως «δὲν τὸ γνωρίζει ἀκόμα», διότι τὸ εἶπε μόνο σ' αὐτὴν.

Ἡ ὁμολογία, λοιπὸν, ἡ ὀλοκληρωμένη αὐτὴ ἀνθρώπινη πράξις, εἶναι ταυτόχρονα «ἰδιωτικὴ» καὶ «δημοσία», εἶναι ἡ πράξις ποὺ ὑπογραμμίζει κάθε κοινωνία ἀνθρώπινη. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι μετὰ ξύ τους ἐνωμένοι, στὸ μέτρο ποὺ «ἐξομολογοῦνται» ἀνάμεσά τους. Ἡ ὁμολογία, στὴν ἰσχυρὴ σημασίᾳ τοῦ ὅρου,

εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ἀνθρώπινης κοινότητος.

Κάθε κοινωνία προϋποθέτει μιὰ θασικὴ κοινότητα. Οἱ ἄνθρωποι, ὅμως, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περίπτωσιν τῆς οἰκογενείας, ὅπου ἡ ὁμολογία, φυσικὴ καὶ πνευματικὴ συνάμα, εἶναι ἡ πιὸ ὀλοκληρωτικὴ ἀπὸ ὅλες — καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτό, πηγὴ κάθε κοινωνικότητος — δὲν ἡμποροῦν νά ἐξομολογηθοῦν ὀλοκληρωτικά. Ἡ κοινότης εἶναι μιὰ «ὀριακὴ ἔννοια», ἢ μᾶλλον θεβαιώνεται φυσικὰ σὰν κοινωνία μέσα εἰς τοὺς θεσμούς. Ἡ τελεία ἐνότης, δὲν εἶναι τοῦ κόσμου τούτου. Ὅπως ἀπέδειξε ὁ Ντεκάρτ, ὑπάρχει κάτι τὸ ὀριστικὰ προσωρινὸ στὴ γῆϊνη μας ὑπαρξιν.

Οἱ διάφορες ἐννοιες.

Βρισκόμαστε ἔτσι στὸ κέντρο τῶν δυσκολιῶν τῆς ἐποχῆς μας, καὶ τῶν ἀτομικῶν μας δυσκολιῶν.

Διότι, τέλος, ἡ διάκρισις ἰδιωτικὸ - δημόσιο, ἐσωτερικὸ-ἐξωτερικὸ, μᾶς φαίνεται ὀλοένα ἀναγκαιότερη, ἀλλὰ καὶ ὀλοένα πιὸ ἀδύνατη. Ἐνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους κινδύνους ποὺ ἀπειλοῦν τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο εἶναι ἡ «δημοσιοποίησις» του. Ἡ ὑπερβολικὴ ἐπέκτασις τῶν δημοσίων ἀπασχολήσεων εἶναι ἴσως ἡ κυριώτερη αἰτία τῆς πνευματικῆς καταπτώσεως. Ὁ ρόλος τοῦ αἰσθήματος εἶναι ἀσφαλῶς οὐσιώδης. Δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νά τὸ ἀπλῶνῃ καὶ νά τὸ ἐκθέτῃ στὴν κοινὴ θέα, χωρὶς νά κινδυνεύσῃ νά ἐξωσθῇ ἀπὸ τὸν ἴδιον ἑαυτό του. Τί θὰ ἦταν, τί θὰ ἄξιζε ἓνας ἄνθρωπος, ποὺ δὲν διατηροῦσε πιά κανένα μυστήριον; Τὸ δημόσιο, ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ ἀπευθύνεται σὲ ὅλους, τὸ αἰσθανόμαστε κάποτε σὰν κάτι ποὺ στερεῖται ἀπὸ πρωτοτυπία, ποὺ παραμένει ξένο πρὸς τὰ πρόσωπα, σὰν κάτι τὸ ἀνώνυμο. Εἶναι «κοινόν», μὲ ὅλες τὶς σημασίαις τῆς λέξεως. Κάθε δημόσια ἰδέα, ἔλεγε ὁ Σαμφόρ, εἶναι μιὰ ἀνοησία, γιατί ἀρέσει στοὺς πολλοὺς. Ἡ περιφρόνησις πρὸς τὸ δημόσιο χαρακτηρίζει τὴν ἀριστοκρατικὴ καὶ ἀτομικὴ σκέψιν. Ἄν ἰδοῦμε ὅμως βαθύτερα, τὸ δημόσιο εἶναι συχνὰ αἰσθητὸ σὰν μιὰ

«έκθεση», σάν μιὰ κατάπτωση καὶ ἀναί-
δεια. Ἀπ' αὐτὸ προέρχεται ἡ συχνὰ μει-
ωτικὴ ἔννοια τῆς λέξεως. Ἄν τὸ ἰδιωτι-
κὸ ἐνσαρκῶνῃ συχνὰ τὴν αἰδῶ ἐνὸς μυ-
στικοῦ, τὸ δημόσιο ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἡ
ἀναισχυντία τοῦ ξεσκεπάσματος — τῆς
ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος. Τὸ ἄτομο ἐκπορ-
νεύεται κάθε φορὰ πού ξεσκεπάζεται αὐ-
τὸ πού θὰ ἔπρεπε νὰ μένῃ κρυμμένο,
εἴτε προκειμένου γιὰ ἓνα σπῖτι ἐλευθε-
ρίων ἡθῶν, εἴτε γιὰ ἓνα κακουργοδικεῖ-
ον, εἴτε γιὰ αἰσθηματικὸ ἔντυπο ἢ γιὰ
μιὰ ἐφημερίδα μὲ ὠρισμένες περιγρα-
φές.

Κινδυνεύομε πάντα νὰ «ἀπαλλοτριω-
θοῦμε «μέσα εἰς τὸ διάστημα, χωρίς ὅ-
μως τὴν «ἀντικειμενοποίηση» τοῦ δια-
στήματος δὲν ὑπάρχει γιὰ τὴν ὑπαρξή
μας στερεότης καὶ στήριγμα. Καὶ τοῦτο,
διότι τὸ θλέμμα περιέχει ἀναγνώριση, ἢ
ἀκριθέστερα προσοχή. Προσοχή, δέ, εἴ-
τε τὸ θέλομε εἴτε ὄχι, σημαίνει ἐκτίμη-
σις, σημαίνει νὰ βλέπωμε κάτι ὅπως πα-
ρατηροῦμε ἓνα ἀστέρι.... Ἀντίθετα, τὸ
νὰ μὴ παρατηροῦμε, εἶναι σὰ νὰ τοῦ ἀρ-
νιώμαστε κάθε ἐκτίμηση καὶ νὰ τὸ ἀπορ-
ρίπτωμε στὸ μηδέν. Μ' ὅλο πού τὸ θλέμ-
μα μᾶς κλέβει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας, προ-
τιμοῦμε ὅμως νὰ μᾶς κοιτοῦν ἀδιάκοπα
παρὰ νὰ μὴ γίνωμε ποτὲ ἀντιληπτοί.

Καὶ ἔτσι, πηγαίνομε διαρκῶς ἀπὸ τὸ
ἰδιωτικὸ στὸ δημόσιο, καὶ ἀπὸ τὸ δημό-
σιο στὸ ἰδιωτικὸ, χωρίς ποτὲ νὰ ἡμπο-
ροῦμε νὰ τὰ ἀπομονώσωμε. Ἀλλὰ ἀ-
φοῦ κανένα ἀπὸ τὰ δύο δὲν στέκει μόνο
του, πῶς ἡμποροῦν ἀμοιβαίᾳ νὰ πρα-
γματοποιηθοῦν;

Ἡ ὑπαρξις μπροστὰ στὸν Θεό.

Τὸ πρόβλημα εἶναι ἄλυτο, ἂν δὲν ἐξε-
τασθῇ ἡ «κατηγορία» ἐκεῖνη τὴν ὁποία
ὁ Κίρκεγκωρντ, μ' ὅλο πού τῆς ἔδινε
μιὰ ἐρμηνεῖα ὑπερβολικὰ ἀτομικιστικὴ,
ἀποκαλοῦσε «ὑπαρξὴ μπροστὰ στὸ
Θεό».

Ὁ ἄνθρωπος δὲν ζῇ μόνο κάτω ἀπὸ
τὸ θλέμμα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ κάτω
ἀπὸ τὸ θλέμμα τοῦ Θεοῦ. Δὲν ζῇ ὅμως
κανεὶς, κάτω ἀπὸ τὸ θλέμμα τοῦ Θεοῦ,

μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού ζῇ κάτω ἀπὸ τὸ
θλέμμα τῶν ἄλλων. Ὁ Κυρίλλωφ,
στοὺς «Δαιμονισμένους», ἀρνιέται τὸ
Θεό, διότι «ἂν ὑπάρχῃ Θεὸς θὰ ἔνοιωθε
σάν νὰ ἦταν διωγμένος ἀπὸ τὸ ἐνδότερο
βάθος τοῦ ἑαυτοῦ του, παραθιασμένος
στὴν αἰδῶ καὶ τὴν ἀξιοπρέπειά του». Τὴν
ἴδια ἀφετηρίᾳ ἔχει καὶ ὁ νιτσεϊκὸς ἀθε-
ισμός: «ἂν ὑπάρχῃ Θεός, πῶς ἡμπορῶ
νὰ ὑποφέρω νὰ ἐξωσθῶ ἀπὸ τὸ κέντρον
τῆς ὑπάρξεώς μου;» Ὁ Σάρτρ, τέλος,
στὸ ἔργο «Τὸ Εἶναι καὶ τὸ Μηδέν», θλέ-
πει στὸν Θεό ἓνα σύμβολο μιᾶς ἀπειρα
δυσδιάκριτης παρουσίας τοῦ ἄλλου, ἐ-
να εἶδος ἀνωνύμου, ἀψηλαφήτου, καὶ
πανταχοῦ παρόντος θλέμματος.

Ἄν αὐτὲς οἱ ἀντιλήψεις ἦταν δικαι-
ολογημένες, θὰ ἦταν κατ' ἀρχὴν δικαι-
ολογημένη μιὰ παρόμοια ἀντίδραση. Ὁ
ἄνθρωπος δὲν ἡμπορεῖ νὰ ζῇ κάτω ἀπὸ
τὸ ἀδιάκοπο θλέμμα ἐνὸς ἄλλου.

Ὅμως ὁ ἀληθινὸς Θεός, δὲν εἶναι,
σύμφωνα μὲ τὴν ἔννοια τοῦ Ἀδάμ Σμίθ,
ἓνας «ἀμερόληπτος θεατής», πού δὲν θὰ
μποροῦσα μπροστὰ του παρὰ νὰ δοκιμά-
σω κάποτε τὴν ἀνάγκη νὰ κρύψω ἢ νὰ
ἐξαφανίσω κάποιο μυστικὸ ἀπὸ τὴν ὑ-
παρξή μου. Δὲν εἶναι κάποιος πού
«προστίθεται» στὸ πλευρό μου, δὲν θρί-
σκεται πλᾶϊ μου ἢ μπροστὰ μου σάν ἓ-
νας ἄλλος. Δὲν ἔχει τίποτε ἀπ' αὐτὰ
πού χαρακτηρίζουν ἓνα θεατὴ, καὶ ἀκό-
μα λιγώτερο ἓνα «παρατηρητὴ». Αὐτὸ
πού θὰ πρέπη ἐδῶ νὰ ἀποκλείσωμε εἶ-
ναι ἡ «κατηγορία» τοῦ «ἄλλου». Ἡ ἔν-
νοια τοῦ θλέμματος προϋποθέτει τὴν
ἔννοια τῆς ἐτερότητας, τοῦ ὁλοκληρω-
τικὰ ἄλλου, εἶναι κάτι τὸ ἐξωτερικόν.
(Ἔτσι φθάνομε νὰ φανταζώμαστε τὸν
Θεὸ μέσα στὸ διάστημα, καὶ νὰ συγγέ-
με τὴν ὑπερβατικότητα μὲ τὴν ἐξωτερι-
κότητα τοῦ χώρου...) Ἐδῶ ὅμως πρόκει-
ται γιὰ ἓνα θλέμμα πού δὲν ἀσκεῖ θία
ἐπάνω μου, οὔτε μὲ συνδέει μὲ τὸ διά-
στημα, πού οὔτε κἂν μὲ παρατηρεῖ πού
εἰσδύει ὅμως ὥς τὰ κατὰσθα τοῦ εἶναι
μου, πού μὲ πρωθεῖ καὶ μὲ ἀγαπᾷ. Μιὰ
δημιουργία ἀγάπης, μιὰ ὑποκίνηση γιὰ
ἀγάπη, μιὰ παρουσία χάρις στὴν ὁποία
ὑπάρχω καὶ κρίνω τὸν ἑαυτὸ μου, νὰ

τί είναι το θεϊκό βλέμμα. Δεν μπορεί μάλιστα να ειπεί κανείς ακριβώς, ότι το «βλέμμα» αυτό είναι για μένα «έσωτερικό», εκτός μόνο αν νοηθῇ ἡ έσωτερικότης σχετικά με μία, δυνάμει τουλάχιστον, έξωτερικότητα.

Τό ἐγώ χάνεται από τή στιγμή πού θά θελήσῃ νά αυτοπαρατηρηθῇ, ἢ νά ἰδῇ «μέσα τους, ἐνῶ εἶναι μιὰ δύναμις ζωοποιός καί υπεύθυνη μόλις ἐκδηλωθῇ σέ μία πράξι καί δημιουργήσῃ ἕνα ἔργο. Εἶναι, σημαίνει γιά τόν ἄνθρωπο συμμετοχή στή θεϊκή πράξι πού τόν κάνει νά ὑπάρχῃ. Αυτό πού ὁ Θεός μοῦ χαρίζει, ὅταν με δημιουργῇ, εἶναι ἡ ἐλευθερία. Ἡ ἐλευθερία ὅμως αὐτή, δέν μοῦ ἐπιβάλλεται, διότι ὅταν εἶναι κανεῖς «προωρισμένος» νά εἶναι ἐλεύθερος, δέν εἶναι πραγματικά ἐλεύθερος. Ἡ ἐλευθερία δέν εἶναι «ἕνα πράγμα» πού μᾶς δίδεται, ἀλλά εἶναι ἡ δυνατότης τοῦ νά εἶναι κανεῖς ἐλεύθερος.

Τό καταπληκτικό μυστήριο τό ὁποῖο ζῇ κάθε Χριστιανός, εἶναι ὅτι, στήν πρώτη του πηγῇ, ἡ κίνησις με τήν ὁποία με «δημιουργεῖ ὁ Θεός, καί ἐκείνη με τήν ὁποία πραγματοποιῶ τόν ἑαυτό μου, ταυτίζονται.

Ἡ ἀνθρώπινη ἐλευθερία δίχως τήν χάρι, καταλήγει σέ ἀντινομίες ἀδιάλυτες, καί τελικά καταστρέφεται. Ἔτσι, ἡ χριστιανική ἐμπειρία, στό κορύφωμά της, εἶναι ἡ ἐμπειρία τοῦ βιώματος τῆς ἐλευθερίας καί τῆς χάριτος.

Τό νά ζῇ κανεῖς κάτω ἀπό τό βλέμμα τοῦ Θεοῦ, δέν σημαίνει νά συνθέτῃ μέσα τή χάρι με τήν ἐλευθερία, ἀλλά νά γίνῃ ὅλος χάρις καί ὅλος ἐλευθερία.

Ἡ ἐσωτερικότης τοῦ δημοσίου.

Ἄν αὕτη εἶναι ἡ ἀλήθεια, εἶναι φανερός οἱ συνέπειες πού δημιουργεῖ τό θέμα μας.

Ἄν υπερασπίζῃ κανεῖς τήν ἐλευθερία ἐναντίον τῆς χάριτος, ἢ τήν χάρι ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας, ἄλλο τόσο υπερασπίζομε καί τό ἱδιωτικό ἀπέναντι στό δημόσιο, ἢ τό δημόσιο ἀπέναντι στό ἱδιωτικό. Δέν εἶναι ἀλήθεια ὅτι κάθε τι πού δίδε-

ται στό ἕνα ἀφαιρεῖται ἀπό τό ἄλλο, καί ἀντιστρόφως. Ἀντίθετα, ὑπάρχουν περιοχές ξεχωριστές γιά τό ἱδιωτικό καί τό δημόσιο, οἱ ὁποῖες ὅμως ἀντιστοιχοῦν ἀκριβῶς ἡ μία πρὸς τήν ἄλλη. Ἄν περιοριστοῦμε νά υπερασπίζομε τήν ἱδιωτική ζωῇ κατὰ τῶν υπερασισίων τοῦ νόμου, εἶναι σάν νά πιστεύομε ὅτι ἀρκεῖ νά ἐφαιρέσωμε κάτι ἀπό τό δημόσιο γιά νά ζωογονήσωμε τό ἱδιωτικό, ἐνῶ ἡ πραγματικότης εἶναι ὅτι οἱ δύο αὐτές κατηγορίες φτωχαίνουν ἢ πλουτίζονται καί οἱ δύο ταυτόχρονα.

Σχετικά με τόν Θεό, δέν ὑπάρχει διακρίσις σέ ἱδιωτικό καί δημόσιο. Πράγμα πού δέν σημαίνει βέβαια ὅτι δέν ὑπάρχει ἕνα «μυστήριο τοῦ προσώπου», τό μυστήριο ὅμως τοῦτο εἶναι ὁλοκληρωτικό, καί ἀφορᾷ ἐπομένως ὁλόκληρο τό ἱδιωτικό καί ὁλόκληρο τό δημόσιο.

Ὑπάρχει ἕνα μυστήριο τοῦ προσώπου, μιὰ οἰκειότης τοῦ εἶναι, πού εἶναι παρουσία ὁλοκληρωτική στήν ὁποία μετέχομε.

Ἡ ἐνδόμυχη αὕτη οἰκειότης, τήν ὁποία δέν πρέπει νά συγχέομε με τήν ἐσωτερικότητα, εἶναι μιὰ παρουσία γιά τόν ἑαυτό της καί γιά τούς ἄλλους, διότι εἶναι παρουσία εἰς τό εἶναι.

Ἡ παρουσία ὅμως αὕτη, δέν εἶναι ἕνα δεδομένο πού ἡμπορεῖ κανεῖς νά διαπιστώσῃ, ἀλλά μιὰ πηγῇ ἀνεξάντλητη ἀπό τήν ὁποία πρέπει νά ἀντλοῦμε ἀδιάκοπα. Τό μυστήριο τῆς ὑποκειμενικότητος, δέν εἶναι κρυμμένο σέ κάποια κρυφή γωνιά, στήν ὁποία θά ἡμπορούσαμε κάποτε νά τό ἀνακαλύψομε, ἀλλά θρῖσκεται παντοῦ καί εἰσχωρεῖ σάν ἕνα εἶδος ἀτμόσφαιρας σέ ὁλόκληρο τό ἐγώ καί σέ ὅλες τίς πράξεις του.

Γιά τόν λόγο αὐτό, δέν πρέπει νά συγχέομε τό πραγματικό ἐνδόμυχο με τό ψυχολογικό. Ἡ ἐσωτερική παρατήρηση μόνο τό ψυχολογικό μᾶς ἀποκαλύπτει πάντοτε. Καί ἡ ψυχολογική ἐξέταση, τόσο στό πνευματικό ὅσο καί στό ἠθικό πεδίο, εἶναι «τό σφάλμα πού δέν συγχωρεῖς, ἐνῶ τό πραγματικό ἐνδόμυχο γιά τό ὁποῖο πρόκειται εἶναι ἕνας τρόπος ἀνθρωπίνης σχέσεως — τόν ὁποῖο

καρπουται φαινομενικά· ή οικογένεια χωρίς νά τόν έξαντλή.

Τό ένδόμυχο, δέν είναι κάτι πού τό κρατούμε άναγκαστικά κρυμμένο..

Δέν ήμπορούμε, λοιπόν νά καυχηθούμε, γιά τή λειτουργία του ένδόμυχου, γιά νά έξυψώσωμε τό ιδιωτικό καί νά τό άντιτάξωμε στό δημόσιο. Ή λειτουργία αυτή μās άποκαλύπτει μάλλον τόν άμοιβαίο τους σύνδεσμο. Ό Ρ. Zanet ξ-γραφε ότι «συμπεριφερόμαστε στόν έαυτό μας όπως καί στους άλλους». Πραγματικά, ύπάρχει μιá στενή συγγένεια άνάμεσα στην έσωτερική μας ψυχολογία καί στόν τρόπο μέ τόν όποίο μεταχειρίζομαστε τούς άλλους. Ή σύγχρονος ψυχολογία μās διδάσκει ότι τό μικρό παιδί γνωρίζει τόν άλλο ταυτόχρονα μέ τόν έαυτό του, καί οί δύο αυτές γνώσεις άνεξαρτητοποιούνται άμοιβαίως.

Τό μυστήριο του προσώπου.

Ήμπορούμε λοιπόν τώρα νά κατανοήσωμε ό,τι σχετικό, καί άναγκαίο συνάμα, περιλαμβάνει ή διάκρισις ιδιωτικό-δημόσιο, έσωτερικό - έξωτερικό.

Ό Θεός είναι ή πηγή τής άυτονομίας μας. Ή άυτονομία όμως αυτή είναι άκριβώς εκείνη πού καθιστά κάθε άνθρωπο πρόσωπο ένα όν μυστηριώδες, πού δέν ήμπορεί νά άποκαλυφθή στους άλλους όλοκληρωτικά. Αυτό πού είναι άλήθεια γιά τούς άλλους, άληθεύει καί γιά μās τούς ίδιους, ή έσωτερικότης όμως δέν έχει έδω κανένα προνόμιο. Δέν γνωρίζομε τίς προθέσεις μας καλύτερα άπό ό,τι γνωρίζομε τίς πράξεις μας, διότι ή λειτουργία τής «οίκειότητος» δέν είναι ποτέ όλοκληρωτική. Καί όταν άκόμα είμαστε παρόντες στό άνώτατο δυνατό όριο, πρέπει νά είμαστε κατά κάποιο τρόπο άπόντες, οί μέν γιά τούς δέ, διότι άλλιώς δέν θά είχαμε άνεξαρτησία, ούτε καν σχετική. Αυτή τήν «παρουσία - άπουσία», τήν άμφιλογία δηλαδή τών άνθρωπίνων σχέσεων, άποκαλοΰσε ό Κάντ «άκοινωνήτη κοινωνικότητα» του ανθρώπου. Είναι αυτή πού καθιστά άναγκαία τήν ύπαρξη μιās προστατευτικής ζώνης πού πρέπει κα-

νονικά νά είναι άπαγορευμένη στους άλλους, πού όφείλει όμως, προοδευτικά, νά άνοίγεται.

Τό βλέμμα του άλλου είναι θέβαια μιá διαρκής άπειλή «βιασμού». Τό ιδιωτικό άποτελεί σάν μιá έκφραση στερήσεως, στίς σχέσεις μου μέ τούς άλλους, είναι ταυτόχρονα ή άναγνώριση καί τό όριο τής άυτονομίας μου. Γι' αυτό καί ή σπουδαιότης αυτής τής κινήσεως πρós έσωτερίκευση, πού έθεωρήσαμε ότι συνιστά τό αίσθημα καί αναλύσαμε έπανειλημμένως στίς περιπτώσεις τής ντροπής, του μυστικού, τής αιδούς καί του σεβασμού. Είναι άσφαλώς τό σημάδι τής προσωπικής άυτονομίας, πού άποτελεί δώρο του Θεού. πρós τό έλεύθερο καί λογικό πλάσμα Του.

Αυτό τό ίδιο βλέμμα του άλλου, πού είναι τό όριο μας, είναι συνάμα εκείνο πού μās κάνει νά ύπάρχωμε.

Βρισκόμαστε, λοιπόν, οί μέν ως πρós τούς δέ, σέ μιá άμοιβαίότητα προοπτικών, πού έξηγεί όλες τίς «μάσκες» μας καί καθιστά σχετική τήν άλήθειά μας.

Μέ δυό λόγια, ή σχέσις μας πρós τούς άλλους δημιουργεί μιá διπλή κίνηση έσωτερικεύσεως καί έξωτερικεύσεως, πού άποτελεί τήν άναπνοή του προσώπου.

Ό ρόλος του δικαίου.

Ή άναγνώρισις αυτής τής άνθρωπίνης καταστάσεως είναι αυτό πού άποκαλοΰμε κοινώς δίκαιο. Προηγουμένως έπιμείναμε πολύ έπάνω στή σχέση τών έννοιών χώρος καί κοινωνία. Αυτό λοιπόν άκριβώς, είναι τό δίκαιο. Είναι ή δημιουργία, άνάμεσα στά πρόσωπα, ένός κοινωνικού χώρου. Έγκαθιστά μεταξύ τους σχέσεις πού τά ένώνουν καί συνάμα τά έλευθερώνουν.

Προετοιμάζει καί καθιστά δυνατή μιá ύψηλότερας τάξεως ένότητα, τήν όποία δέν θά μπορούσε νά επιτύχη χωρίς νά μεταβληθί σέ τύραννο, καί πού μονάχα ή άγάπη ήμπορεί νά άπαλύνη καί νά όλοκληρώση.

Τό δίκαιο είναι ένα είδος όργανώσε-

ως τῶν ἀνθρωπίνων βλεμμάτων. Ἀνήκει στήν φύση του, νά φέρνῃ κοντά τοὺς ἀνθρώπους καί νά διατηρῇ συνάμα ἀνάμεσα τοὺς κάποια ἀπόσταση. Ἀπὸ μία ἄποψη, ἐπειδὴ ἀφορᾷ αὐτὸ πού δέχεται τὰ ἀνθρώπινα θλέμματα, δηλαδή τὶς πράξεις καί ὄχι τὶς προθέσεις, εἶναι δημόσιο, ἐνῶ ἡ ἠθικὴ ἀνήκει στήν κατηγορίαν τοῦ ἰδιωτικοῦ. Πρᾶγμα πού θυμίζει ἀκόμα μιὰ φορά τὴν ἐπαμφοτερίζουσα φύση τῶν δύο αὐτῶν ὄρων καί τὸ πόσο δύσκολο εἶναι νά συμπέσουν οἱ κατηγορίες τοῦ νομικοῦ μὲ ἐκεῖνες τοῦ ψυχολόγου, τοῦ κοινωνιολόγου καί πρὸ πάντων τοῦ φιλοσόφου.

Χωρὶς ἐν τούτοις νά προσπαθοῦμε νά φτιάξωμε φανταστικὰ παράθυρα γιὰ νά βροῦμε κάποια ἀντιστοιχία, θὰ ἤμπορούσαμε ἴσως νά ἐπιχειρήσωμε νά σχεδιάσωμε κάποιους προσανατολισμοὺς γιὰ μιὰ μελλοντικὴ ἔρευνα. Ἄς ποῦμε, χονδρικῶς, ὅτι ἰδιωτικὸ εἶναι αὐτὸ πού κρύβεται, καί δημόσιο αὐτὸ πού φανερῶνεται. Γιὰ τὸν νομικὸ καθὼς καί γιὰ τὸν οἰκονομολόγο, τὸ κριτήριον, θρίσκεται στὸ πέρασμα ἀπὸ ἕναν κόσμον ἀπὸ διαφορὰς θελήσεις ἀνεξάρτητες, σ' ἕναν κόσμον ὅπου ἐπιβάλλεται μιὰ θέλησις ἀνώτερη ἀπὸ τὶς ἄλλες.

Ἡ δυσκολία αὕτη εἶναι ἴσως λιγώτερο ἀδιάλυτη ἀπ' ὅσο φαίνεται. Ὑπάρχει κάτι, μέσα στήν κοινωνία, πού εἶναι ἄμεσα, ἀπὸ τὴ φύση τοῦ δημόσιου ὑπάρχει μιὰ ἀρχὴ δημοσιότητος, ἡ βασικὴ ἀπαίτησις γιὰ τὴν τάξιν. Γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς τὸ ὑπουργεῖο τῆς Δικαιοσύνης ἀποκαλεῖται ἀντιπρόσωπος τῆς κοινωνίας ὅσον ἀφορᾷ τὴν κρίσιν ἐπάνω στὸ ἄτομον, τὴν υπεράσπιση τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀτόμου.

Αὕτῃ ἡ ἀξίωσις τῆς τάξεως εἶναι, δυνάμει, τὸ ἴδιο τὸ Κράτος. Τὸ κράτος, ὅμως, εἶναι οὐσίαιστικά ἕνα φαινόμενο «ἀναγνωρίσεως», μὲ τὴν ἐγελιανὴ ἔννοιαν τοῦ ὄρου. Ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ ἄλλα κράτη, δὲν ὑπάρχει, σύμφωνα μὲ τὴν παραπάνω ἀντίληψη. Κάποιος τὸ ὥρισε «ἕνα ἔθνος, πού παρατηρεῖ καὶ παρατηρεῖται». Καὶ πραγματικά, χάρις στήν ὑπαρξὴ του ὡς

κράτους, τὸ ἔθνος παίζει ἕνα διεθνὴ ρόλο καὶ ἡμπορεῖ νά γράφῃ ἱστορίαν.

Τὸ Κράτος, μὲ δυὸ λόγια, εἶναι ἕνα δικαίωμα θλέμματος - δικαίωμα ἐξωτερικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικοῦ θλέμματος.

Ὁ ἔλεγχος, τοῦ ὁποῖου ὑπογραμμίσουμε τὴν ὁλοένα μεγαλύτερη σπουδαιότητα, ἀξίζει ἰδιαίτερα νά ἐρμηνευθῇ ὡς ἡ χαρακτηριστικώτερη ἐκδήλωση τοῦ δικαίωματος τοῦ θλέμματος. Ἐτσι ἐξηγεῖται γιὰ πῶς λόγῳ κάθε τι πού προέρχεται ἀπὸ τὸ κράτος ἀφορᾷ τὸ δημόσιο δίκαιο.

Ἀλλὰ τὸ δυσκολώτερον πρόβλημα ἔγκειται σὲ κάτι ἄλλο, καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ ἐπαμφοτερίζουσα φύσις τοῦ κοινωνικοῦ. Ἡ μεγαλύτερη πλάνη εἶναι τὸ νά συγχέωμε κοινωνικοποίηση καὶ «δημοσιοποίηση». Τὸ κοινωνικὸ θρίσκεται ἀνάμεσα στὸ ἰδιωτικὸ καὶ στὸ δημόσιο. Ὑπάρχει ἰδιωτικὸ κοινωνικὸ, καὶ δημόσιο κοινωνικὸ, τὰ ὁποῖα συνάπτονται καὶ τὰ ὁποῖα ὅμως πρέπει νά ξεχωρίζωμε. Ὑπάρχει θέβαια, ὅπως εἶδαμε, ἕνας διπλὸς τρόπος νά ἄρωμε τὴν δυσκολία αὕτη, εἴτε μεταβάλλοντες τὴν κοινωνία σὲ κράτος, πρᾶγμα πού εὐνοεῖ τὸ δημόσιο, εἴτε τὸ κράτος σὲ κοινωνία, πρᾶγμα πού εὐνοεῖ τὸ ἰδιωτικὸ.

Ὅσο γιὰ μᾶς, πιστεύομε ὅτι ἀσφαλῶς, ὄχι ὁ χωρισμὸς ἀλλὰ ἡ διάκρισις κράτους καὶ κοινωνίας — ἡ μᾶλλον κοινωνιῶν — εἶναι ἀναγκαία γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου, ὅποιεσδήποτε καὶ ἂν εἶναι οἱ ἐντάσεις καὶ συγκρούσεις πού θὰ ἡμποροῦσαν νά προκύψουν. Αὐτοὶ ἀκριβῶς οἱ «ἀγῶνες», αὕτῃ ἡ «ἀκοινωνήτη κοινωνικότης» τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἡ προϋπόθεση κάθε ἐλευθερίας. Τὸ νά ζῇ κανεὶς ἀνθρώπινα, σημαίνει τὸ νά συνάπτῃ ποικίλες σχέσεις μὲ ἄλλους ἀνθρώπους, τὸ νά γεννᾷ ἀδιάκοπα διαφορετικὰς ομάδας, ἀπὸ τοὺς συλλόγους «ψαράδων μὲ καλαμίδι», ἕως τὶς φιλοσοφικὰς ἐταιρεῖες! Αὐτὸ τὸ αὐθόρμητον κοινωνικὸ εἶναι ἀπὸ τὴ φύσιν τοῦ ἰδιωτικοῦ, μόλις ὅμως πάρῃ κάποια ἔκταση καὶ σχετισθῇ μὲ σπουδαία συμφέροντα, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς ἐκτάσεώς του ἀπαιτεῖ ἐνδιαικόν γιὰ τὴν δημόσιον τάξιν. Τὸ ἰδιωτι-

κό όταν γίνεται εμφανές ξεπερνά κατά κάποιον τρόπο τα πλαίσια της ιδιωτικής ζωής και δικαιολογεί μια ένδεχόμενη επέμβαση της εξουσίας. Η αστυνομική εξουσία σταματά στο κατώφλι της ιδιωτικής κατοικίας, εκτός όταν το γεγονός ζημιώνει τους άλλους, π. χ. όταν ξεφωνίζει το ραδιόφωνο.

Το παράδοξο που αποτελεί ή εμπορική δημοσιότητα, που εξακολουθεί να παραμένει ιδιωτική για το δίκαιο, δεν είναι όσο φαίνεται παράδοξο, διότι υπόκειται σε λεπτομερείς κανονισμούς και, στην δικαιοδοσία π. χ. της αστυνομίας, όσον αφορά τις περι τοιχοκολλήσεως διατάξεις.

Αν το ιδιωτικό, με την έννοια εκείνου που κρύβεται, γίνεται νομικώς δημόσιο, αυτό συμβαίνει είτε με την άμεση επέμβαση του κράτους, το οποίο κρίνει το «μυστικό» κοινωνικώς επικίνδυνο και επιβάλλει, όπως στην περίπτωση της οικογένειας, κάποιο είδος δημοσιότητας, είτε διότι το ίδιο το ιδιωτικό επεκτεινόμενο δημοσιοποιείται, προκαλώντας έτσι την κρατική επέμβαση. Τελικά, όμως, πάντοτε εις το Κράτος, και μόνο εις αυτό, και εις το μονοπώλιο του του απεριόριστου καταναγκασμού, θα πρέπει να αναζητήσουμε την πηγή του δημοσίου δικαίου.

Συμπεράσματα

Το πρόβλημα αυτό του «διαζυγίου» δημοσίου και ιδιωτικού, θα πρέπει ασφαλώς να είχε ύπ' όψη του όταν ο Emmanuel Mounier, απαντώντας με δυο λέξεις σε κάποια σχετική έρευνα, έλεγε το 1945: «Θα πρέπει να ανακαλύψουμε το σημείο από το οποίο χωρίστηκαν ο Μάρξ και ο Κίρκεγκωρντ, σπάζοντας στο «κλειδί της στέγης της» την σωκρατική επανάσταση του 19 αιώνα» σημείο ένός χωρισμού, που στάθηκε επίσης μία «παραδοσιακή» προσπάθεια διότι συχνά, ανακαλύπτοντας κάτι καινούργιο, ανασυνδέουμε μεγάλες παραδόσεις, πέρα από το χωρισμό όπου εξέφυγαν σε δρόμους διαφορετικούς.

Δεν πρέπει, ούτε να αντιπαράτάσσουμε ούτε να συγχέουμε ιδιωτικό και δημό-

σιο, αλλά να τα καλλιεργούμε μαζί και να τα αναπτύσσουμε πράγμα που θα επιτύχουμε μόνο με την εμβάθυνση στην ολοκληρωτική έννοια του προσώπου.

Διαπιστώνουμε ότι ή ανθρωπότητα προσοδεύει με την ακαταμάχητη κίνηση που άπλωθε την απομόνωση, και που ταυτόχρονα προωθεί την «μόνωση» διότι ή μόνωσις είναι μία επικοινωνία — και εσωτερικότης συνάμα.

Όχι μόνο για τον νομικό ή τον οικονομολόγο, αλλά για όλους μας, το βασικό πρόβλημα είναι το πρόβλημα της εξουσίας. Γι' αυτό και πρέπει παντού να διατηρήσουμε τον χώρο στον οποίο ασκείται ή ελεύθερη απόφαση του υποκειμένου. Δεν χρειάζεται γι' αυτό να νοσταλγήσουμε τις «κατηγορίες» του φιλελεύθερου καθεστώτος. Εκείνοι που κατηγορούν κάθε είδος κοινωνικοποίηση σαν προσβολή των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, θα πρέπει να είναι λογικοί ως το έσχατο σημείο: να καταδικάσουν την ποινική δικαιοσύνη και να ζητήσουν την επάνοδο στην αυτοδικία και στη «βεντέτα».

Η ιδιωτική ζωή, όπως και ή δημόσια, βρίσκονται «παντού και πουθενά». Πράγμα που περιέχει τον κίνδυνο να διαλυθούν και οι δύο, αλλά και το πλεονέκτημα ότι ήμπορούν να γίνουν περισσότερο απαιτητικές. Είναι μάταιο να νοσταλγούμε το παρελθόν, αν σκεφθούμε ότι ο άνθρωπος έχει μέσα του τον τρόπο να αντιμετωπίσει όλες τις προκλήσεις που θα του θέτουν κάθε φορά οι καινούργιες συνθήκες. Νομίζω ότι θα ήμπορούσαμε να ελπίζουμε πολλά από τους νομικούς, που χάρις στις παραδόσεις του κλάδου των, την μόρφωση και την τεχνική των, θα βρούν ασφαλώς τον τρόπο να αντιμετωπίσουν την καινούργια κατάσταση.

Θα πρέπει, στην καινούργια κοινωνία οι ανάγκες διαρρυθμίσεις να διευκολύνουν, αντί να εμποδίσουν, την ανάπτυξη του ανθρώπινου προσώπου.

Στον αύριανό κόσμο, ο ιδιωτικός και ο δημόσιος άνθρωπος, θά χαθούν, ή θά σωθούν και οι δύο μαζί.

JEAN LACROIX

ΣΟΦΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

Οἱ ἀρχαῖοι χριστιανικοὶ χρόνοι δὲν ἔχουν νὰ μᾶς παρουσιάσουν μόνον ἐξόχους ἀνδρας (πατέρας, μάρτυρας, ἀσκητάς), ἀλλὰ καὶ λαμπρὰς μορφὰς ἀγίων γυναικῶν. Καὶ ἡ μὲν λαϊκὴ εὐσέβεια ἔχει περὶ πολλοῦ τὰ παραδείγματα αὐτά (Ἁγία Βαρβάρα, Ἁγ. Αἰκατερίνη, Ἁγ. Παρασκευὴ κ.λ.π.), ἀλλὰ ἡ ἔρευνα—θεολογική, φιλολογική, ἱστορική—δὲν ἔχει ἐπαρκῶς ἀσχοληθῇ τοῦλάχιστον εἰς τὴν χώραν μας, μὲ τὰ μεγάλα ἀναστήματα τῆς γυναικείας πνευματικότητος. Δυστυχῶς κοντὰ εἰς τὸ ἀπλὸ συναξάρι δὲν ὑπάρχει ἡ ἀντίστοιχος σοβαρὰ μελέτη καὶ ἔτσι τὸ ἄφθονον αὐτὸ ὕλικόν μένει ἀνεπεξέργαστον καὶ κατ' οὐσίαν ἀπρόσιτον εἰς τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον. Καὶ μικρὰ ὅμως ἔρευνα εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ παρουσιάσῃ πόσος πλοῦτος πνευματικὸς κρύβεται εἰς τὰ γυναικεῖα ἀναστήματα τοῦ ἀρχεγονοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χριστιανικά κείμενα εἶναι καὶ τὰ «Ἀποφθέγματα Ἀγίων Πατέρων ἢ Γερόντων», τὸ ὁποῖον ἐκυκλοφόρησεν εὐρύτατα διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Πρόκειται περὶ μιᾶς συλλογῆς ἀνεκδότων τοῦ ἔκτου αἰῶνος μ. Χ., ἡ ὁποία ὁμοιάζει κατὰ κάποιον τρόπον μὲ ἀντιστοίχους προχριστιανικὰς Ἀνθολογίας, ὅπως εἶναι τὰ Ἀποφθέγματα τῶν 7 σοφῶν(*)).

(*) Τὰ «Ἀποφθέγματα» περιλαμβάνονται εἰς τὸν τόμον 65 τῆς Ἑλληνικῆς Πατρολογίας τοῦ Migne, εἰς τὸν 73 τῆς Λατινικῆς, κυκλοφοροῦν δὲ εἰς πρόσφατον ἔκδοσιν ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ Γεροντικόν...»...ἔκδοσις Ἀστέρος, Ἀθῆναι 1961, καθὼς καὶ εἰς ξένας μεταφράσεις. Εἰς τὴν Γερμανικὴν ἐκτὸς ἄλλων προηγουμένων ἐκδόσεων ἐκυκλοφόρησαν προσφάτως εἰς πλήρη ἔκδοσιν ὑπὸ τὸν τίτλον Weisung der Väter, Aporhtegmata Patrum... Lambertus-Verlag, Freiburg 1965. Βλέπε καὶ σχετικὸν ἄρθρον εἰς Ὁρησκ. καὶ Ἠθικὴν Ἑγκυκλοπαιδεῖαν.

Τὰ «Ἀποφθέγματα» ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς λόγους καὶ τοὺς ἄθλους ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς παλαιᾶς Αἰγύπτου περιλαμβάνουν ἀκόμη «Ρήματα καὶ κατορθώματα» τριῶν μεγάλων γυναικῶν, τῆς Θεοδώρας, τῆς Σάρρας καὶ τῆς Συγκλητικῆς. Ἐνα ὑψηλὸν χριστιανικὸν φρόνημα πίστεως καὶ ἀγῶνος καὶ καρτερικότητος διαπνέει τὰς ἡρωϊκὰς ἐκεῖνας ἀγίας. Τὰ λιτὰ λόγια τους, ἐφάμιλλα τῶν σοφῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἀγίων Πατέρων, παρουσιάζουν τὴν ἀδρὰν φυσιογνωμίαν των. «Τῇ μὲν φύσει γυνὴ εἰμι, ἀλλ' οὐ τῷ λογισμῷ», λέγει εἰς μίαν περίπτωσιν πρὸς δύο μοναχοὺς τοῦ Πηλουσίου ἡ σοφὴ καὶ ἁγία Σάρρα. Τὰ καλοθεμελιωμένα ἰδανικά των φαίνονται ἀκόμη καλύτερα εἰς τὰ σοφὰ παραγγέλματα ποὺ ἔδιδε καὶ ἡ μητέρα Θεοδώρα εἰς τὰς πνευματικὰς τῆς ἀδελφὰς καὶ θυγατέρας: «Ἀγωνίσασθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης» ἐν τρόπον γὰρ τὰ δένδρα, ἐὰν μὴ λάθωσι χειμῶνας καὶ ὕετούς, καρποφορεῖν οὐ δύναται, οὕτω καὶ ἡμῖν ὁ αἰὼν οὗτος χειμῶν ἐστὶ καὶ ἐὰν μὴ διὰ πολλῶν θλίψεων καὶ πειρασμῶν, οὐ δυνησόμεθα τῆς βασιλείας τῶν Οὐρανῶν γενέσθαι κληρονόμοι». Γενικώτερα ἐτόνιζε ὅτι μὲ τὴν ψυχικὴν ἐργηγορίαν καὶ νῆψιν διαλύονται ὅλοι οἱ πειρασμοὶ καὶ αἱ δυσκολίαι. Πολὺ χαρακτηριστικόν εἶναι τὸ θάθος καὶ ἡ λεπτότης τῆς διδασκαλίας τῆς. Ἄν καὶ ἐξοῦσε ἡ ἰδίᾳ μίαν αὐστηρὰν ἀσκητικὴν ζωὴν, ἐν τούτοις ἔλεγε ὅτι δὲν μᾶς σώζει οὔτε ἡ ἀσκησις, οὔτε ἡ ἀγρυπνία, οὔτε οἰοσδήποτε μόχθος, παρὰ μόνον ἡ γνησίᾳ ταπεινοφροσύνη. Ἰδοὺ ἕνα παράδειγμα: Ὁ το, λέγει, ἕνας ἀναχωρητῆς, ὁ ὁποῖος ἐβγαζε δαιμόνια. Καὶ τὰ ἐρωτοῦσε: Ἐν τίνι ἐξέρχεσθε; Ἐν νηστείᾳ; Καὶ τοῦ ἀπαντοῦσαν ἡμεῖς οὔτε ἐσθίομεν, οὔτε πίνομεν. Ἐν ἀγρυπνίᾳ; Ἡμεῖς

οὐ κοιμώμεθα. Ἐν ἀναχωρήσει; Ἡμεῖς εἰς τὰς ἐρήμους διάγομεν. Ἐν τίνι οὖν ἐξέρχεσθε; Καὶ ἡ ἀπάντησις ἦτο ὅτι τίποτε δὲν τοὺς νικᾷ ὅσον ἡ γυνήσια ταπεινοφροσύνη.

Τὴν σοφίαν καὶ τὴν θαυύτητα τῆς ἀγίας Θεοδώρας φανερώνει καὶ ἡ γνώμη τὴν ὁποῖαν εἶχε διὰ τοὺς διδασκάλους καὶ ἡ ὁποῖα συμπύπτει μὲ τὰ αἰτήματα ὄλων τῶν μεγάλων παιδαγωγῶν. «Ὁ διδάσκαλος, ἔλεγε, ὀφείλει εἶναι ξένος φιλαρχίας καὶ ἀλλότριος κενοδοξίας, μακρὰν ὑπερηφάνίας, μὴ ὑπὸ ἰκολακείας ἐμπαϊζόμενος, μὴ ὑπὸ δώρων τυφλούμενος, μὴ ὑπὸ γαστρὸς νικώμενος, μὴ ὑπὸ ὀργῆς κρατούμενος· ἀλλὰ μακρόθυμος, ἐπιεικής, ὑπὲρ πάντα ταπεινόφρων, ἔγκριτος εἶναι καὶ ἀνεκτικός· κηδεμονικός καὶ φιλόψυχος».

★ ★ ★

Ἀλλὰ τὸ ὠραιότερον γυναικεῖον παράδειγμα τῶν Ἀποφθεγμάτων εἶναι ἡ ἀγία Συγκλητική. Ὁ θίος καὶ ἡ διδασκαλία τῆς μεγάλης αὐτῆς Χριστιανῆς περιγράφεται καὶ εἰς ἰδιαίτερον βιβλίον ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Μ. Ἀθανάσιον (*).

Ἡ κόρη αὐτῆς, Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, πραγματικὸ στολίδι τῆς Ἀλεξανδρείας, ἦτο «περίθλεπτος τῷ γένει» καὶ «περικαλλεστάτη κατὰ τὸ σῶμα». Δὲν ἔμεινε ὅμως προσκολλημένη εἰς τὰ φθαρτὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ ἔχουσα ὡς νυμφαγωγὸν τὸν ἀπόστολον Παῦλον ἠθέλησε νὰ ἀκολουθήσῃ μίαν θαυτέραν πνευματικὴν ζωὴν καὶ νὰ ἀσκήσῃ τὴν ψυχὴν τῆς εἰς τοὺς ὅθλους τῆς ἀρετῆς. Διὰ τοῦτο «πᾶσαν τὴν οὐσίαν αὐτῆς τοῖς πτωχοῖς διανείμασα» ἐπέδόθη εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ στολισμοῦ τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ ὅσον ἀνθοῦσαν αἱ ἀρεταὶ τῆς, παρατηρεῖ ὁ βιογράφος, ἡ εὐωδία τῶν ἀπλώνετο εἰς τὸν κόσμον. Ἔτσι σιγά-σιγά ἀρκεταὶ γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἔρχονται κοντά τῆς, διὰ νὰ ἀντλήσουν ὠφέλειαν καὶ οἰκοδομήν. Τὸ ἐξοχικὸ σπιτάκι τῆς, ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρείαν, ἔγινε ἕνα ἐξοχὸν πνευματικὸν ἐντευ-

κτήριον. Καθημερινῶς ἐλάμβανον χώραν ἐκεῖ πνευματικὰ συμπόσια μεταξὺ πλήθους γυναικῶν. «Ἦν δὲ αὐταῖς οἰνοχοοῦσα τὸ θεῖον πόμα καὶ νῆμα ἡ μακαρία Συγκλητική».

Καὶ τί ἐδίδασκε πρὸς τὰ πλήθη αὐτὰ «ἡ μακαρία διδάσκαλος»; Τὸ κεντρικόν τῆς σύνθημα ἦτο ὁ πνευματικὸς ἀγὼν. Συχνὰ ἔπαιρνε ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν παραβολὴν τῶν ταλάντων. Ὁφείλομεν, ἔλεγε, νὰ προχωροῦμεν διαρκῶς πρὸς τὰ ἔμπροσ, νὰ ἐπιθυμοῦμεν τὸ τέλειον, νὰ προκόπτωμεν ἀπὸ τὰ 30 εἰς τὰ 60 καὶ εἰς τὰ 100. «Ἀπὸ τῶν μικρῶν ἐπὶ τὰ μείζονα ἱκανὸν προκόπτειν· ἀπὸ δὲ τῶν μειζόνων ἐπὶ τὰ ἐλάττωνα κατατρέχειν, ἐπικίνδυνον». Πρέπει νὰ κάμνωμεν ὅπως καὶ οἱ καλοὶ ἔμποροι. Αὐτοί, ἀφοῦ συγκεντρώσουν τὸν αἰσθητὸν πλοῦτον μὲ κόπους καὶ κινδύνους θαλάσσης, ζητοῦν τὰ περισσότερα. Ὅσα ἔχουν, τὰ θεωροῦν μηδὲν καὶ ἐπεκτείνονται εἰς τὰ ἔμπροσ. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἀπαιτεῖ ἀγρυπνον προσοχὴν καὶ διαρκῆ ἐγρήγορσιν. Διότι, ὅσον προκάπτουν οἱ ἀθληταί, τόσον θὰ συναντήσουν μεγαλύτερους ἀνταγωνιστάς. Τί θὰ κάνωμεν πρὸς τοῦτο; Ἐρωτᾷ εἰς τὴν συνέχειαν ἡ καλὴ καθοδηγός. «Γενώμεθα φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί». Παντοῦ καὶ πάντοτε χρειάζεται ἀγὼν καὶ ἐπίπονος ἀσκήσις. Πρέπει νὰ εἴμεθα ὀπλισμένοι καὶ ἐναντίον τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἐναντίον τῶν ἐσωτερικῶν προσβολῶν. Διότι ἡ ψυχὴ σὰν ἄλλο καράβι, ἄλλοτε καταποντίζεται ἀπὸ τὰς ἐξωτερικὰς τρικυμίας καὶ ἄλλοτε κάνει νερά εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς. Προσοχὴ εἰς ὅλα. Πολλάκις εἰς τὰς ἔξωθεν τρικυμίας φωνάζουν οἱ ναῦται καὶ σώζεται τὸ πλοῖον ἀπὸ τὰ τυχόν παραπλέοντα. Ἐνῷ τὰ νερά μπορεῖ νὰ μαζευτοῦν καὶ ὅταν κοιμώμεθα ἡμεῖς καὶ ὅταν ἡσυχάζῃ ἡ θάλασσα... Πλέομεν εἰς ἕνα ἄδηλον πέλαγος. «Τῆς θαλάσσης τὰ μὲν εἰσι πετρώδη, τὰ δὲ καὶ θηρίων πλήρη, τινὰ δὲ καὶ γαλήναι». Ἄς μὴ νυστάξωμεν ποτέ, ἄς ἀγρυπνώμεν διηνεκῶς.

Ἡ Ἀγία συνήθιζε νὰ ὁμιλῇ δι' εἰκόνων. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εἰκόνα τῆς θαλάσσης, ἰδοὺ καὶ τὸ παράδειγμα τῆς φωπιδᾶς. Ὅπως ἐ-

(*) Βλέπε Πατρολογία τοῦ Migne τόμ. 28 σ. 1488 καὶ «Βιβλιοθήκην Ἑλλήνων Πατέρων» Ἀποστολικῆς Διακονίας τ. 35 σ. 219 ἐξῆς.

κεῖνοι πού θέλουν νά ἀνάψουν φωτιά, εἰς τήν ἀρχήν καπνίζονται καί δακρύζουν καί ἔτσι μόνον ἐπιτυγχάνουν τόν σκοπόν τους, τοιουτοτρόπως καί ἡμεῖς πού θέλομεν νά ἀνάψωμεν εἰς τάς καρδίας μας τὸ θεϊκόν πῦρ, θά περάσωμεν κόπους καί δάκρυα. Μόνον μὲ ὑπομονήν καί μακροθυμίαν ἡμπορεῖ νά φθάσῃ κανεὶς εἰς τὸ τέρμα, εἰς τήν ἀπόλαυσιν τῆς πνευματικῆς χαρᾶς. Καί ἕνα ἄλλο παράδειγμα τῆς Ἀγίας δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἐκφραστικόν: Ὅπως τὰ στερεὰ ἱμάτια, πατούμενα καί βιαίως στρεφόμενα πλύνονται, ἔτσι καί ἡ ψυχὴ σταθεροποιεῖται μὲ τοὺς πόνους καί τοὺς ἀγῶνας. Εἰς ἄλλο σημεῖον ἐπανέρχεται εἰς τὸ ἴδιον θέμα τοῦ ἀγῶνος καί τῆς ἀθλήσεως. Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ἦσουν σίδηρος, διὰ τῆς φωτιᾶς ἀποβάλλεις τὴν σκουριά. Ἐὰν δίκαιος ὢν ἀρρωσταίνης, εἶναι εὐκαιρία διὰ νὰ προοδεύσῃς εἰς ἕνα ἀνώτερον στάδιον. Εἶσαι χρυσός; Ἀλλὰ διὰ τοῦ πυρὸς δοκιμώτερος γίνεσαι. Ἔχεις σκόλοπα εἰς τὴν σάρκα σου; Νὰ χαίρης, διότι ὁμοιάζεις μὲ τὸν Ἀπ. Παῦλον. Δοκιμάζεσαι ἀπὸ πυρετόν ἢ ἀπὸ ρίγος; Ἀλλὰ λέγει ἡ Γραφή «διήλθομεν διὰ πυρὸς καί ὕδατος καί ἐξηγάγεας ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν». Σοῦ συνέβη τὸ πρῶτον; περίμενε τὸ δεύτερον... Ἡμπορεῖς νὰ γίνῃς τέλειος μὲ αὐτὰς τὰς θλίψεις. Διότι λέγει ὁ «ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς με». Μὲ αὐτὰ τὰ γυμνάσια, ὅς ἀσκήσωμεν τὰς ψυχὰς μας!

Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἀπέδιδεν ἡ Συγκλητικὴ εἰς τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς ἀγάπης. «Μέγα κειμήλιον ἡ ἀγάπη». Εἰς αὐτὴν τὴν διπλὴν ἀρετὴν—πρὸς τὸν Θεὸν καί πρὸς τὸν πλησίον—ἐπαναπαύεται τὸ πλήρωμα τῆς χάριτος. Ὅλα τὰ καλὰ καί ὠφέλιμα ἅπ' αὐτὴν προέρχονται καί εἰς αὐτὴν καταλήγουν. «Ἡ οὖν σωτηρία αὕτη ἐστίν, ἡ διπλὴ ἀγάπη». Καί ἡ ἐλεημοσύνη πρέπει νὰ γίνεται ἀπὸ ἀγάπην πραγματικὴν πρὸς τὸν πένιτ' δὲν ἀρκεῖ νὰ δώσωμεν κάτι, τὸ ζήτημα εἶναι μὲ τί καρδίαν θά τὸ δώσωμεν. Καί εἰς τὴν φιλοξενίαν πρέπει νὰ κυριαρχῇ ἡ ἀγάπη. Ἐκεῖνος πού φιλοξενεῖ πρέπει νὰ ἔχῃ Ἀθραμιαῖον τὸ φρόνημα· μαζί μὲ τὸ φαγητόν νὰ προσφέρῃ καί τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς. Πρέπει νὰ φθάσωμεν

τοὺς τελείους, οἱ ὁποῖοι περιφρονοῦντες τὰ ἰδικὰ τοὺς πράγματα, προσπαθοῦν νὰ σώσουν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν καί τὸν ἐμπρησμόν τοὺς ἄλλους, ἔστω καί ἂν οἱ ἴδιοι «περιφλέγωνται» ἀπὸ ὕβρεις καί ἄλλας προσβολάς.

Καί διὰ πᾶς ἄλλας ἀρετὰς καί κακίας δίνει ὠραίας συμβουλὰς ἡ σοφὴ Ἀγία. Ὅπως ὅταν φυσήξῃ ὑπερβολικὸς ἄνεμος στὴ φωτιά, ἡμπορεῖ νὰ τὴν σβύσῃ, ἀλλὰ καί χωρὶς καθόλου ἄνεμον, πάλιν σβύνει, ἔτσι καί ἡ ἀρετὴ. Ἐξαφανίζεται, ὅταν φυσήξῃ ὁ ἄνεμος τῆς ὑπεροφίας, ἀλλὰ καί σβύνει ἐκ τῆς ἀμελείας, ὅταν δὲν κινήσωμεν διόλου τὸν ἑαυτὸν μας «πρὸς ριπισμὸν τοῦ Θεοῦ πνεύματος». Καί ἄλλο παράδειγμα. Τὸ κοφτερὸ μαχαίρι εὐκόλως καταστρέφεται ἀπὸ μίαν πέτραν καί μία ψυχὴ καλλιεργημένη ἡμπορεῖ νὰ χάσῃ τὸν ἑαυτὸν τῆς ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνειαν. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀσφαλιζώμεν πανταχόθεν τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὸν ἰκαύσωνα αὐτοῦ τοῦ πάθους. Ὡραῖον εἶναι καί τὸ παράγγελμα διὰ τὸ θέμα τῆς συγχωρητικότητος. Καλὸν εἶναι, θέβαια, νὰ μὴν ὀργισθῇς. Ἐὰν ὅμως συμβῇ κάτι τέτοιο, μὴ περιμένῃς νὰ δύσῃ ὁ ἥλιος, διὰ νὰ συγχωρήσῃς, διότι ὅλος ὁ χρόνος σου διαρκῶς δύνει. Μὴ ἀναθάλλῃς λοιπόν. Καί διὰ τὴν καταλαλιὰν εἶχε μίαν χαριτωμένην συμβουλήν. Λέγει ὁ ψαλμῳδός: «Ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων». Ἡμεῖς δὲ καὶ τὰ μὴ ἔργα (τῶν ἄλλων) λαλοῦμεν, ὅταν κατηγοροῦμεν καὶ συκοφαντοῦμεν.

Ἐκεῖνο πού ἔχει πρωταρχικὴν σημασίαν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Συγκλητικῆς εἶναι ἡ τοποθέτησις καλῶν καὶ στερεῶν θεμελιῶν. Εἶναι ἐπικίνδυνον τὸ νὰ ἐπιχειρῇ κανεὶς νὰ διδάσκῃ τοὺς ἄλλους προτοῦ νὰ οἰκοδομήσῃ ὁ ἴδιος τὴν προσωπικὴν του ζωὴν. Ὅπως ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει σπίτι ἐτοιμόρροπον καί ὑποδεχθῇ ξένους, θά τοὺς θλάψῃ μὲ τὴν ἐνδεχομένην πτώσιν τοῦ οἰκήματος, ἔτσι καί οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν οἰκοδομήσει καλὰ τὸν ἑαυτὸν τους, θλάπτουν καὶ ὅσους τοὺς πλησιάζουν. Μὲ τὰ λόγια τοὺς παρακινοῦν εἰς σωτηρίαν καί μὲ τὴν ζωὴν τους τοὺς κάμνουν κακόν. Τὰ σκέτα λόγια ὁμοιάζουν

μέ ἐξίτηλα χρώματα, τὰ ὁποῖα ὁ ἄνεμος καί ἡ θροχή τὰ διαλύουν συντόμως, ἐνῶ τὴν ἔμπρακτον διδασκαλίαν οὔτε «ὁ πᾶς αἰὼν» ἡμπορεῖ νὰ διαλύσῃ. Διότι ἡ ψυχὴ στερεωμένη ἀπὸ τὸν θεῖον λόγον γίνεται αἰώνιον ἄγαλμα Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο ἂς μὴ γίνεταί ἐπιπολαία ἡ καλλιέργεια τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἂς στολίζεται «ὅλη δι' ὅλου». μάλιστα δὲ εἰς τὸ θάθος. "Ας καθαρίζωμεν διαρκῶς τὸ σπῖτι τῆς ψυχῆς καὶ ἂς προσέχωμεν μὴπως κανένα ἀπὸ τὰ ψυχοφθόρα ζωῖφια παρεισδύσῃ καὶ ἂς θυμιάζωμεν τὰ ταμεῖα τῆς ψυχῆς μὲ τὸ θυμίαμα τῆς προσευχῆς. Διότι ὅπως τὰ δηλητηριώδη ἔντομα ἐξολοθρεύονται μὲ τὰ ἰσχυρὰ φάρμακα, ἔτσι καὶ τὸ ρυπαρὸν περιεχόμενον τὸ ἐκδιώκει ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ἐγκράτεια. Πο-τέ ἀμέλεια ἢ ὀκνηρία! "Ὅπως τὸ πλοῖον χωρὶς πηδάλιον διαρκῶς χειμάζεται, ἔτσι καὶ ὁ ἀμελής δὲν ἡμπορεῖ νὰ φθάσῃ εἰς σωτήριον λιμένα.

Ἄλλὰ καὶ ὅποιος θέλει νὰ φθάσῃ εἰς ὑψηλὰς χριστιανικὰς θεωρίας, πρέπει νὰ ἔχῃ γερὰ θεμέλια πρακτικοῦ βίου. Μερικοὶ ποῦ ἠθέλησαν νὰ σπεύσουν εἰς τὴν θεωρίαν προτοῦ νὰ ἡνιοχήσουν τὴν ζωὴν των, ἔπαθαν ἱλιγγον καὶ ἔπεσαν. Δὲν ἔπιασαν τὸ πρῶτον εἰς τὴν τάξιν καὶ διὰ τοῦτο ἡ-στόχησαν εἰς τὸ δεῦτερον. Τί κάμνουν ἐκεῖνοι ποῦ θέλουν νὰ μάθουν γράμματα; Πρῶτον βλέπουν τὸ σχῆμα τοῦ ἄλφα, ἔπειτα διδάσκονται τὸ ὄνομά του, κατόπιν τοὺς τόνους καὶ τὰ ὑπόλοιπα. Ἐάν λοιπὸν διὰ τὸ πρῶτον στοιχεῖον τοῦ ἀλφαβήτου χρειάζεται τόση τριβὴ καὶ τέχνη, πόσω μάλ-λον διὰ τὰ θεῖα ἀπαιτεῖται πόνος καὶ χρό-νος πρὸς «θεωρίαν τῆς ἀνεκφράστου δόξης».

Διὰ τὴν ὅλην πνευματικὴν πορείαν εἶναι ἀπαραίτητος ἰκάθε τόσοσ ἕνας ἰσολογισμός. Ἐάν οἱ ἐμπροσθέντες τὰς προσκαίρους πραγματείας καθημερινῶς ζυγοστατοῦν τὰς εἰσπράξεις καὶ εὐχαρίστως ὑποδέχονται τὰ κέρδη, ἀπεχθάνονται δὲ τὰς ζημίας, πολὺ περισσότερον ἀπὸ αὐτοὺς ὀφείλει νὰ ἀγρυπνῇ ἐκεῖνος ποῦ ἐμπορεύεται τὸν ἀ-ληθινὸν θησαυρὸν καὶ νὰ ποθῇ τὴν αὔξησιν τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν. Ἐάν δὲ συμβῇ καμμία μικροσκοπιὴ ἀπὸ τὸν ἐχθρόν, νὰ λυπηταί μὲν δι' αὐτό, ἀλλὰ νὰ μὴν ἀπελ-πίζεται καὶ νὰ μὴν σταματᾷ τὸν ἀγῶνα.

Ἐχεις τὰ 99 πρόβατα, ζήτει καὶ τὸ ἀπο-λωλός! Μὴ πτοηθῇς διὰ τὸ ἓν, μὴ λιποτα-κτῆς δι' αὐτὸ καὶ σοῦ πάρει ὁ ἐχθρὸς τὴν ὑπόλοιπον ἀγέλην τῶν καλῶν πράξεων.

Φυσικά, ἕνα βασικὸν στοιχεῖον διὰ τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα εἶναι τὸ μέτρον. Πολ-λάκις ἡ ἐντατικὴ πνευματικὴ ἄσκησις ἡμ-πορεῖ νὰ εἶναι τέχνασμα τοῦ ἐχθροῦ. Πῶς θὰ διακρίνωμεν τὴν θεῖαν καὶ θασιλικὴν ἄσκησιν ἀπὸ τὴν τυραννικὴν καὶ δαιμονιώ-δη; Προφανῶς ἐκ τῆς συμμετρίας. Δὲν ὠφελεῖ νὰ νηστεύς τέσσαρες ἢ πέντε φο-ρὲς καὶ κατόπιν νὰ χορτάσῃς μὲ πλῆθος τροφῶν. «Πανταχοῦ ἡ ἀμετρία φθοροποῖς τυγχάνει». Μὴ καταναλώσῃς τὰ ὅπλα σου εἰς μίαν περίπτωσιν καὶ εὗρεθῇς κατόπιν γυμνὸς εἰς τὸν πόλεμον καὶ εὐάλωτος. "Ο-πλα μας εἶναι τὸ σῶμα, ἡ δὲ ψυχὴ ὁ στρα-τιώτης· νὰ τὰ ἐπιμελήσῃ καὶ τὰ δύο, διότι εἶναι ἀναγκαῖα. Καὶ γενικῶς, ἂς κυθερ-νῶμεν τὴν ψυχὴν διὰ τῆς διακρίσεως. Ἀλλὰ καὶ δύο ἄλλα παρεμφερῆ συνθήματα τῆς ἀγίας Συγκλητικῆς εἶναι ὑπέροχα. Πρέπει νὰ ἀγωνιζόμεθα, λέγει, μετὰ ἐλευθερίας. Καὶ ἐξ ἄλλου νὰ διατηρῶμεν τὴν ψυχὴν μας ἀπέριττον καὶ ἀπλῆν.

Ὁ ὅλος ἀγὼν θέλει ὑπομονὴν καὶ ἐπιμο-νὴν μέχρι τέλους. "Ηρχισες τὸν καλὸν ἀγῶ-να; Μὴ σὲ ἀναχαίτῃς ὁ ἐχθρὸς μὲ τὰ ἐμ-πόδια ποῦ παρεμβάλλει. Καὶ ἐκεῖνοι ποῦ ἀρχίζουν νὰ πλέουν εἰς τὴν θάλασσαν, ἀ-φοῦ ἀπλώσουν τὰ ἱστία, ἀρχικῶς μὲν ἔχουν καλὸν ἄνεμον, ἔπειτα δὲ συναντοῦν τὸν ἀν-τίθετον. Ἀλλ' οἱ καλοὶ ναυτικοὶ δὲν ἀδειά-ζουν τὸ πλοῖον λόγω τοῦ ἀντιθέτου ἀνέ-μου· ἀφοῦ συνέλθουν ἀπὸ τὴν ζάλην, συνε-χίζουν τὸν πλοῦν. Ἔτσι καὶ ἡμεῖς, ὅταν προσπέσῃ ἀντίθετον ρεῦμα, ἂς ὑψώσωμεν ἀντὶ ἱστίου τὸν Σταυρὸν καὶ ἂς ἐκτελέσω-μεν ἀφόβως τὸν πλοῦν.

Τέτοια ἦτο ἡ διδασκαλία τῆς μακαρίας καὶ παναρέτου Συγκλητικῆς. "Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐφήρμοξε, θέβαια, εἰς τὴν ζωὴν της, ἀλ-λά ἰδιαίτερως τὰ ἐπιστοποίησε ἐμπράκτως κατὰ τὸ ἐπώδυνον τέλος της. "Ὅταν ἦτο 80 ἐτῶν, ἡσθένησε ἀπὸ βαρὺ πνευμονικὸν νόσημα μὲ πυρετοὺς ἀδιαλείπτους, καὶ ὑ-πέφερε ὑπὲρ τὰ τρία χρόνια. Κατόπιν ἐ-πλήγησαν καὶ τὰ φωνητικὰ της ὄργανα καὶ δὲν ἡμποροῦσε πλέον νὰ ὁμιλήσῃ καὶ νὰ

διδάξει. Ἄλλὰ τὰ πάθη τῆς καὶ ἡ μεγάλου-
ψυχος καρτερία τῆς ὠφελοῦσαν καὶ ἐθερά-
πυαν πολὺ περισσότερον τοὺς ἐπισκέπτας
τῆς.

Ἡ τρίτη φάσις τῆς ἀσθενείας τῆς ἦτο ἀ-
κόμη περισσότερον ὀδυνηρά, διότι μία ση-
πτική νόσος κατέστρεψε τὴν ὀδοντοστοι-
χίαν καὶ τὰ ὀδὰ τῆς (*). Ἄλλὰ καὶ πάλιν

(*) Ἀερίζει νὰ παραθέσωμεν τὴν περιγρα-
φὴν τῆς νόσου, διότι εἶναι χαρακτηριστικὴ
διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν τῆς ἀκρίβειαν: «μίαν
γὰρ μύλην ὀδυνήσας, σήπει παραυτὰ τὸ
ὄδον καὶ ἐκκίπτει μὲν τὸ ὀστέον ἢ δὲ
νομῇ διατρέχει εἰς ἅπασαν τὴν γένυν καὶ
γίνεται φθορὰ τῶν ἐπικειμένων σωμάτων
καὶ ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις τερηδονί-
ζεται τὸ ὀστέον καὶ μετὰ διμηνιαῖον χρό-
νον γίνεται ἔκτρησις. Μελασθέντες οὖν ἦσαν

ἡ Ἁγία ἔδωσε καλὰς ἐξετάσεις εἰς τὸ
ἀγώνισμα τῆς ὑπομονῆς καὶ ἡξιώθη ἑνὸς
φωτεινοῦ καὶ ὁσιακοῦ τέλους.

Ἔτσι προσετέθη ἓνα διαμάντι εἰς τὸ πε-
ριδέραιον τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ μία
ἰσχυρὰ μαρτυρία εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύ-
ματος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Παρόμοιαι σο-
φαὶ γυναῖκες ἔχουν νὰ εἰπουν κάτι πολὺ
ἀποφασιστικὸν εἰς τὴν πορείαν τοῦ ἀνθρώ-
που καὶ μάλιστα τοῦ σημερινοῦ.

Β. ΕΡΑΣΤΟΣ

ἅπαντες οἱ πέριξ τόποι. Τὸ δὲ ὀστέον καὶ
αὐτὸ φθαρέν, κατ' ὀλίγον ἐδαπανᾷτο· σή-
ψις δὲ καὶ θαυράτη δυσωδία καθ' ὅλον
τὸ σῶμα ἐκράτει, ὥς τὰς ὑπουργούσας
πλέον αὐτῆς πάσχειν».

Σ Α Λ Ω Μ Η

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

VII

*Οἱ νεανίσκοι αὐτῶν ἐν μαχαίρᾳ ἀποθανοῦνται
καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῶν τελευτῶσιν ἐν λιμῷ.*

(Ἱερ. ια' 22).

Τὸ μαχαίρι!
Τὸ μακρυμάνικο μαχαίρι
φύτψε κόκκινα γαρύφαλλα στὸ χῶμα.

Χιλιάδες γαρύφαλλα νὰ γεμίσουν
τὰ πάρκα τοῦ μικροῦ μας πλανήτη.

Οἱ τσοπάνηδες
βγάλανε τοὺς πασάλους ἀπ' τ' ἀμπέλια.

Δὲν ὑπάρχουν πιά γιασεμιά καὶ γαζίες.
Μόνο κόκκινα γαρύφαλλα καὶ ἀσφοδίλοι.

Οἱ ἄνθρωποι στερέψανε
τὰ ρυάκια στὶς βουνοπλαγιές.
Μικρὲς ὕαινες μπηκανε στὶς πολιτείες.

Κύριε!
Ἔως πότε πενήθει ἡ γῆ;

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ «ΕΝ
ΓΗ ΑΒΑΤΩ», ποῦ θὰ κυκλοφορή-
σει σὲ λίγο).

ΡΙΖΕΣ ΚΑΙ ΚΛΑΔΙΑ

Ὁ Λόρδος Eldon τὸν 19ο αἰῶνα, πίστευε πὼς «κάθε ἀλλαγὴ, γιὰ κάποιο σκοπὸ, οἰονδήποτε χρόνο κι' ἂν γίνεται, ἀποδοκιμάζεται ἔντονα». Θὰ θρискόταν σὲ πολὺ οἰκεῖο περιβάλλον ἂν ζοῦσε στὴν κοινωνία τῶν ἀρχαίων Λοκρῶν. Σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα μᾶς λέγει ὁ Δημοσθένης, οἱ Λοκρεῖς εἶχαν ἕνα πολὺ ἀποτελεσματικὸ μέσο γιὰ νὰ δροσίζουν τὰ μυαλὰ ἐκείνων ποὺ ἔβραζαν ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς ἀλλαγῆς. «Ὅποιος ἤθελε νὰ προτείνει μιὰ τροποποίησι τοῦ Νόμου, τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ μιλήσῃ γι' αὐτὸ στὴ συνέλευσί τους, ἀλλὰ ἀφοῦ πρῶτα τοῦ περνοῦσαν γύρω στὸ λαϊκὸ τοῦ ἕνα θρόνο. Ἄν ἡ πρότασί του δὲν ἔπαιρνε τὴν ψῆφο τῆς πλειοψηφίας, τότε ὁ βρόχος ἔσφιγγε.

Πρὸς τὰ μπρὸς ἢ πρὸς τὰ πίσω;

Ἄπ' τὴν ἄλλῃ μεριὰ ἔχουμε τὴν προτροπὴ τοῦ W. Blake: «Νὰ περνᾷς μὲ τὸ ἀλέτρι σου πάνω ἂπ' τὰ ὀσῶ τῶν πεθαμένων» καὶ τὸν ζῆλον τῶν χιλιάδων ριζοσπαστῶν—ποὺ θέλουν ν' ἀναμορφώσουν ρίζες καὶ κλαριά—καὶ νὰ κάνουν κάθε τι καινούργιο. Εἶναι καὶ τὰ δικά σας μάτια πρὸς τὸ μέλλον καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῶν πραγμάτων; Ἡ κυτᾶτε πρὸς τὸ παρελθόν ποὺ πέρασε;

Σὲ ὁποιαδήποτε κατάστασι κι' ἂν βρίσκεσθε, εἴτε προσανατολίζεσθε πρὸς τὸ μέλλον ἢ πρὸς τὸ παρελθόν, κατατρίβεσθε μὲ κάτι ποὺ δὲν εἶναι παρὸν καὶ θὰ ἤθελα νὰ σᾶς προσφέρω μερικὰ ψίχουλα γιὰ τροφή τῆς σκέψης σας. Γιατί στίς συχνὲς διαμάχες ποὺ κάνουν οἱ ριζοσπάστες καὶ οἱ συντηρητικοὶ μεταξύ τους, ὁ νεωτερισμὸς καὶ ἡ παράδοσις, ἡ ἀνακάλυψις καὶ ὁ κοινὸς νοῦς, συχνὰ ὑπάρχει ἔνοχη καὶ στίς δύο πλευρὲς γιὰ τὴν ἀ-

πουσία ὁρθῆς ἐκτιμήσεως τῶν πραγμάτων καὶ κατανοήσεως. Αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ μεταρρυθμίσῃ κάτι, ἐπίμονα ξεχνᾷ, πὼς ἀκόμη καὶ τὸ πιὸ ριζοσπαστικὰ νεωτεριστικὸ πρέπει νὰ δικαιώσῃ τὴν ὑπαρξί του, σὲ σχέσι μὲ κάτι ποὺ ἤδη ὑπάρχει. Τίποτε δὲν μπορεῖ ν' ἀλλάξῃ ὁλοκληρωτικὰ ἀμέσως. Ὁ παραδοσιακὸς πάλι θρίσκει σ' ἐπικίνδυνη θέσι μὲ τὸ ν' ἀντιστρατεύεται σὲ κάθε ἀλλαγὴ ποὺ προτείνεται, ἔχοντας γιὰ μοναδικὴ αἰτιολογίαν τὸ ὅτι εἶναι μόνον καὶ μόνον ἀλλαγὴ, ξεχνῶντας τὸ πόσο οὐσιαστικὰ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι ν' ἀλλάζουμε μερικὰ στοιχεῖα τῆς παραδόσεως, ἔάν θέλουμε νὰ περισώσουμε ἄλλα πιὸ πολύτιμα δεδομένα τῆς καὶ στοιχεῖα τῆς.

Αὕτῃ ἡ διαλεκτικὴ διαμάχη ἀνάμεσα στὸν νεωτεριστὴ καὶ στὸν συντηρητικὸ δὲν περιορίζεται μόνον στὴν πολιτικὴ. Στὴ λογοτεχνία καὶ στίς τέχνες, στὴ θεολογία, τὴ φιλοσοφία καὶ τὴν ἐπιστήμη, ὑπάρχουν ἐπαναστάσεις καὶ ἀντιδράσεις. Σ' ὅλες αὐτὲς τίς περιοχάς, ὅπως καὶ στὴν πολιτικὴ καὶ στὴν κοινωνία, ὁ ἄνθρωπος ποὺ εἶναι ἡ ριζοσπάστης ἢ συντηρητικὸς, χάνει σὲ βαθμολογία ἐπιδόσεως καὶ πέφτει σὲ παγίδες.

T. S. Elliot ὁ ἐπαναστατικὸς

Ὁ T. S. Elliot, ποὺ ἦταν «Βασιλικὸς στίς πολιτικές του ἰδέες, Καθολικὸς στὸ θρήσκευμα καὶ κλασσικιστὴς στὴ λογοτεχνία», ὑπῆρξε παρ' ὅλα αὐτὰ, ἕνας ἂπ' τοὺς μεγάλους νεωτεριστὰς τῆς λογοτεχνίας κι' ἐπαναστατικὸς συγγραφέας τοῦ καιροῦ του. Ὁ σεβασμὸς ποὺ εἶχε πρὸς τὴν παράδοσι ἦταν δεμένος ὀργανικά μὲ τὴν πλήρη ἀναγνώρισι τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς κατευθύνσεως τοῦ ἀτομικοῦ τᾶλέντου.

Τὸ νεοκλασσικὸ δίνει μιὰ νέα προοπτική γιὰ νὰ δοῦμε τὸ παλιό. Μιὰ ἀλλαγὴ σὲ κάτι, εἶναι ἀλλαγὴ στὸ κάθε τι κι' ἡ ἀλλαγὴ πρέπει νᾶναι βαθμιαία ἀλλὰ συνεχῆς. Τὰ ἐπιγράμματα στὰ «τέσσαρα κουαρτέτα» εἶναι ἀπ' τὸν Ἡράκλειτο. Ὁ δρόμος πρὸς τὰ ἐμπρός, εἶναι δρόμος πρὸς τὰ ὀπίσω. Ὁ κόσμος, σὰν ἓνα συνεχῶς κινούμενο ρυάκι, εἶναι πάντοτε ὁ ἴδιος, διότι εἶναι πάντοτε διάφορος. Μονάχα ὁ Παρμενίδης θὰ μπορούσε ν' ἀναζητήσῃ ἓνα πιὸ σταθερὸ Λόγο. Αὐτὸ τὸ μισοκύτταγμα τοῦ Elliot πρὸς τὰ πίσω, ἦταν ἓνα μισοκύτταγμα ποὺ κάνει ἓνας προσεκτικὸς σπουδαστὴς τοῦ «Φαινόμενα καὶ Πραγματικότης» τοῦ Bradley. Ἡ ἱστορία ὑπάρχει τώρα, ὅπως δὲν ὑπῆρξε καὶ ὅπως θὰ ὑπάρχῃ πάντοτε. Ὁ χρόνος δὲν εἶναι πραγματικὸς, ἀλλὰ εἶναι ἓνα φαινόμενο—Phenomenon—bene fundatum.

Οἱ πρῶτοι ἱμπρεσιονιστὲς ζωγράφοι ξάφνιασαν τὸ κοινὸ καὶ τοὺς καθιερωμένους κριτικούς, γιατί ἡ δουλειὰ τους ἦταν τόσο διαφορετικὴ, τόσο ριζοσπαστικὰ νέα. Τὸ κλαδὶ δὲν φαινόταν ν' ἀνήκῃ στὸ δένδρο. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς καὶ μάλιστα στὴν ἀρχή, ἐχαίροντο γι' αὐτὸ τὸ νέο στὴ ζωγραφικὴ καὶ ρωτοῦσαν: «Γιατί θάπρεπε ν' ἀκολουθήσουμε τὸν Corot ἢ τὸν Claude, τὸν Raphaël ἢ τὸν Rembrandt;». Τὸ νὰ καθρεπτίζῃς μὲ τὸ ἔργο σου τὴ φύσι, καὶ νὰ μιμῆσαι τὸν ἄνθρωπο, εἶναι ἓνας τρόπος ζωγραφικῆς, ἀλλ' ὄχι καὶ ὁ μοναδικός, οὔτε ὁ καλύτερος. Ἄλλοι ὅμως ἀργότερα εἶπαν μιὰν ἄλλη ἱστορία. Εἴμαστε ἐμεῖς, εἶπαν οἱ ἱμπρεσιονιστὲς, κι' ὄχι οἱ Καθηγητὲς τῆς Ἀκαδημίας καὶ οἱ παλιοὶ καθιερωμένοι ζωγράφοι ποὺ θρίσκονται στὸ Λουῆρο, ποὺ εἴμαστε οἱ ἀληθινοὶ νατουραλιστὲς. Ἔχετε ποτὲ προσέξει πραγματικά, πῶς εἶναι πρὸς τὰ δυτικὰ τοῦ Καθεδρικοῦ ναοῦ στὴ Rouen ἢ πῶς εἶναι τὰ γύρω σὲ μιὰ ἐκδρομὴ στὴ Bois; Ἄν ἔχετε πραγματικὰ προσέξῃ πῶς εἶναι, ἐλάτε πάλι σὲ μᾶς. Τότε θὰ παραδεχθῆτε πῶς πραγματικὰ φαίνονται ὅπως

τ' ἀπεικονίσασμε στοὺς ἱμπρεσιονιστικούς μας πίνακες.

Βέβαια τὰ φυσικὰ τοπία μοιάζουν μὲ τοὺς πίνακες καὶ τῶν δυὸ σχολῶν. Τῶν νατουραλιστῶν καὶ τῶν ἱμπρεσιονιστῶν. Ἔτσι μαθαίνεις ἓνα δίδαγμα ποὺ μπορεῖς καὶ πρέπει νὰ τὸ διαβάξῃς στὰ ἐργαστήρια τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ στὶς θιβλιοθήκες, στὶς ἐκκλησίες καὶ στὰ δικαστήρια, σὲ πολιτικὲς συνελεύσεις καὶ σὲ καλλιτεχνικὲς ἐκθέσεις: Τὸ ὅτι δυὸ εἰκόνες μπορεῖ νᾶναι πολὺ διαφορετικὲς χωρὶς νὰ θρίσκονται σὲ ἀσυμβίβαστη διαμάχη.

Ζωὴ σημαίνει ἀλλαγὴ.

Τὸ νὰ ζῆς σημαίνει ν' ἀναπτύσσεσαι ἢ νὰ φθίνῃς. Τὸ ν' αὐξάνεσαι ἢ νὰ φθείρεσαι σημαίνει νᾶσαι σταθερὸς καὶ νάχῃς κάποια ἰσορροπία χωρὶς νᾶσαι καθηλωμένος. Δὲν μπορεῖς νὰ μῆῃς στὰ ἴδια νερά, στὸ ἴδιο σημεῖο ἑνὸς ποταμοῦ δυὸ φορές. Μπορεῖς ὅμως νὰ ξαναμῆῃς σ' ἓνα ἄλλο ποταμὸ ποὺ εἶναι ἴδια δυνατὸς καὶ θεϊκός καὶ ποὺ κυλάει στὴν ἴδια χώρα ἀλλὰ μὲ διαφορετικὸ σχῆμα.

Ἐπειδὴ πρέπει νὰ πῶ πρῶτα κάτι καὶ μετὰ νὰ τὸ ἀρνηθῶ, μὴ νομίσετε πῶς θεωρῶ ἓνα ἀπ' αὐτὰ εἰδικὰ ἀλήθεια ἢ εἰδικὰ ψέμματα, ἀποδεχόμενος τὸ πρῶτο κι' ἀπορρίπτοντας τὸ δεύτερο. Δυὸ διαφορὲς μὴ ὁλοκληρωμένες πληροφορίες γιὰ ἓνα ζήτημα μπορεῖ, ὅταν συνδυασθοῦν νὰ δώσουν μιὰ ἰδέα γιὰ τὸ πῶς ἔχει τὸ θέμα. Ὁ γεωμέτρης χρειάζεται δυὸ ἄξονες γιὰ νὰ ὀρίσῃ ἐπακριβῶς ἓνα σημεῖο !, ἓνα ἐπίπεδο.

Τὸ νέο προκαλεῖ ἀντιδράσεις σὲ σχέσι μὲ τὸ παραδοσιακὸ καὶ τὸ γνωστὸ. Δὲν μπορούμε ὅμως νὰ τὸ ἀπορρίψουμε μὲ μόνο τὸ λόγο, ὅτι ἔρχεται σὲ ἀντίθεσι μὲ τὰ γνωστὰ καὶ μέχρι τώρα παραδεκτά. Δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε π. χ. στὸν Κοπέρνικο: «Δὲν μπορούμε νὰ δεχθοῦμε τὸ δόγμα σου. Ζητᾶς πολλὰ. Ἀναποδογυρίζεις πάρα πολλές γνωστὲς ἰδέες κι' ἔρχεσαι σὲ ἀντίθεσι μὲ τὸν κοινὸ νοῦ». Γιατί τότε ἐκεῖνος θὰ μπορούσε νὰ μᾶς δείξῃ πῶς ἂν δὲν θέλουμε νὰ παραδε-

Ἐπιστολαί

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Ἀγαπητές μου «Ἀκτίνες»,

Κατὰ τὸ 12ήμερον ποὺ μᾶς πέρασε, ὁ «ΦΑΡΟΣ» τῆς Θεσσαλονίκης ἦταν μιὰ Κυψέλη ὕλικῆς συμπαραστάσεως καὶ πνευματικῆς ἀκτινοβολίας. Ἀπὸ τὸ πολυγραφημένο πρόγραμμα ποὺ εὐρίσκεται μπροστά μου ἀναφέρω ἐκτὸς ἀπὸ τὰ 600 δέματα ποὺ ἐστάλησαν σὲ ἰσάριθμες φτωχὲς οἰκογένειες, τὶς ἐξορμήσεις τῶν φοιτητῶν στὶς Πρέσπες, τῶν φοιτητριῶν στὰ χωριά τοῦ Κιλκίς, τῶν Χ.Μ.Ο. στὰ χωριά τοῦ Σκρᾶ, τῆς Χ.Ε.Ε.Ν. καὶ τῆς Ἑνώσεως Γονέων στὶς φυλακὲς τοῦ Ἐπαυριγίου καὶ στὰ Νοσοκομεῖα, ἰδιαίτερος ἀναφέρω τὸ Σεμινάριο Μαθητῶν Λυκείων, ποὺ ὠργάνωσε ἡ Χ.Φ.Ε. στὴν μεγάλη αἴθουσα τοῦ «ΦΑΡΟΥ» τὴν 2αν, 3ην καὶ 4ην Ἰανουαρίου (10-12.30' πρωΐνῃ) γιὰ πρώτη φορά.

Κατὰ τὸ σεμινάριο τοῦτο ἔγιναν τρεῖς εἰσηγήσεις καὶ ἀντίστοιχες συζητήσεις ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ Σεμιναρίου.

Τὸ πρῶτο θέμα ἦταν γύρω ἀπὸ τὴν Τέ-

χνη καὶ τὴν Μουσικὴ. Τὸ δεύτερο γύρω ἀπὸ τὰς σχέσεις τῶν δύο φύλων καὶ τὸ τρίτο, τὰ ἰδανικά τοῦ σημερινοῦ νέου. Τὰς εἰσηγήσεις ἔκαναν φοιτηταὶ τῆς Χ.Φ.Ε. Τὰς συζητήσεις δὲ διηύθυναν εἰδικοί ἐπιστήμονες μέλη τῆς Χ.Ε.Ε., ὅπως διὰ τὴν πρώτην νομικός καὶ μουσικολόγος, διὰ τὴν δευτέραν ἱατρός καὶ διὰ τὴν τρίτην πάλιν νομικός.

Τὰ ἀξιοσημεῖωτα εἶναι ὅτι τὸ Σεμινάριο αὐτοῦ τοῦ τύπου ἔγινε γιὰ πρώτη φορά στὴν Θεσσαλονίκη. Ὅτι τὸ παρηκολούθησεν ἕνας μέγας ἀριθμὸς νέων μαθητῶν τῶν Λυκείων, χωρὶς καμμιὰ ὥθησι ἢ πίεσι. Ὅτι ἡ συμμετοχὴ ὄλων ὑπῆρξε ἐκδηλος καὶ ζωηρά. Ἦκούοντο ἀπόψεις πολὺ διδακτικὲς καὶ βοηθητικὲς γιὰ μιὰ γενικώτερη ἔρευνα. Καὶ ἐπὶ πλέον ὑπῆρχε σεβασμὸς καὶ πολιτισμένη συζήτησις, τέτοια ὥστε ὅλοι οἱ νέοι ἐπῆραν καὶ ἕνα τρόπο ἐργασίας καὶ μιὰ οἰκοδομὴ ἀπὸ τοὺς φοιτητάς, ὀργανωτὰς τοῦ Σεμιναρίου.

Γιὰ τὴν πρωτοβουλία αὐτὴ τῆς Χ.Φ.Ε. ἀξίζει κάθε ἔπαινος. Ἐλπίζουμε νὰ μᾶς δώσῃ καὶ ἄλλες εὐκαιρίες χαρᾶς καὶ ἐκτιμήσεως τῶν γενικωτέρων τῆς προσπάθειων ἀνάμεσά στὴν νεότητά. Εἶναι τὰ χελιδόνια ποὺ ἔρχονται. Μποροῦμε νὰ ἐλπίζουμε. Εὐχαριστῶ θερμῶς.

Μετὰ τιμῆς

ΛΟΥΚΑΣ ΚΟΚΟΛΙΟΣ

χθοῦμε πῶς ἡ γῆ κινεῖται γύρω ἀπ' τὸν ἥλιο, τότε ἀναγκαστικά θὰ παραδεχθοῦμε πῶς αὐτὸ ποὺ λέγαμε, ὅτι ἕνα σκυλί π. χ. κινεῖται γύρω ἀπ' ἕνα δέντρο, δὲν εἶναι σωστὸ καὶ τὸ δέντρο κινεῖται γύρω ἀπ' τὸ σκυλί. Μᾶς δείχνει δηλαδὴ πῶς ἂν δὲν εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ πληρώσουμε μιὰ ἰκάποια τιμὴ γιὰ νὰ παραδεχθοῦμε κάτι ποὺ πιστοποιεῖ, τότε θὰ πληρώσουμε ἀκριβώτερα αὐτὴ μας τὴν ἄρνησι, ἡ ὁποία σὲ τελευταία ἀνάλυσιν ἔρχεται σὲ ἐντονώτερη καὶ καταφανέστερη ἀντίθεσι μὲ τὸ κοινὸ μυαλὸ καὶ τὶς μέχρι τώρα παραδοχὰς μας.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἔγραφε, πῶς καθὼς μελετοῦμε τὰ πράγματα, αἰσθανόμαστε

ΑΚΤΙΝΕΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1967

ἐκπληξι γιὰ τὸ πῶς εἶναι. Ἀλλὰ ὅταν τὰ κατανοήσουμε βαθειά, τότε θὰ ἐκπληττώμαστε, ἂν δὲν ἦταν ἔτσι.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Κοπέρνικου, ὅπως ἄλλες ἐπαναστάσεις, ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι κατέστρεψε. Κι' ὅμοια μ' ὅλες τὶς ἄλλες ἐπαναστάσεις, ἀναγκαστικά παρουσιάζει τὰ νεώτερα στοιχεῖα τῆς μὲ ὅρους ποὺ ἐκτιμῶνται μέσα στὴ συνεχόμενη κληρονομία μας. Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ μάχη, χωρὶς πεδίων μάχης καὶ τὸ πεδίων μάχης εἶναι κοινὸς τόπος, συνήθως καὶ προσιτός.

RENFORD BAMBROUGH

Μετάφρασις Ι. Α. Παπαγεωργίου

ΟΡΑΜΑ ΘΑΝΑΤΟΥ

«Μὴ δώτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ
μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑ-
μῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων...».
(Ματθ. ζ' 6)

Ἀναταράχτηκε ὁ λαὸς σὲ τοῦτο τὸ λόγο!

Θολὸς γίνηκε ὁ λογισμὸς. Κι' ὁ φόβος μπήκε θίαια στὶς καρδιές. Χλωμιάσανε τὰ πρόσωπα. Ἀργοσαλέψανε τὰ χεῖλη. Ὁ ἰδρωτὸς σκέπασε τὸ μέτωπο. Κι' ὅλοι τοὺς νοιώσανε μυρμηγκιά στὴ ράχη.

Καυτὸς ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ! Σκληρὸς σὰν πέτρα ἔπεσε πάνω τους. Ὅμοια πολεμικὴ ρομφαία τρύπησε τὴν καρδιά τους. Κι' ὅλο ἀντιβούιζε, ἀντιβούιζε ἐντὸς τους, γιομάτος ὀργῇ καὶ πόνο θανάτου.

—Μὴν πετᾶτε τὰ ἅγια στὰ σκυλιά· μήτε νὰ θάλετε τὰ μαργαριτάρια σας μπροστὰ στοὺς χοίρους, μήπως τὰ καταπατήσουν μὲ τὰ πόδια τους κι' ὕστερα γυρίσουνε καὶ σὰς ξεσκίσουν.

Κανεῖς τοὺς δὲν κατάλαβε τὰ φριχτὰ τοῦτα λόγια. Κι' ἔγινε ἡ ἀνθρωποθάλασσα, στοῦ θουνοῦ τὰ πλάγια, θουθὴ καὶ πεθαμένη. Πλάσματα δίθουλα καὶ τραγικά.

★

Οἱ μαθητές, γιομάτοι κι' αὐτοὶ ἀπορία, κυττοῦσαν μὲ φόβο τὸν Διδάσκαλο. Οὔτε, κι' αὐτοί, κατάλαβαν τοῦτα τὰ λόγια. Μόνο ὁ Ἰωάννης, ἔδειχνε σὰν κάτι νὰ εἶχε νοιώσει. Κύτταζε τὸν λαὸ γεμάτος ἔκσταση καὶ πόνο.

Αὐτὸς ὁ θαυματοχάστος μαθητὴς εἶχε, πρὶν ἀπὸ λίγο, ἰδεῖ τὸν Διδάσκαλο νὰ πέρνει ἀλλόκοσμη ὄψη. Νὰ κόβει, ξαφνικά, τὸ λόγο καὶ νὰ βυθίζεται τὴ ματιὰ στὰ χάη. Νὰ χάνεται γύρω του τὸ φωτεινὸ στεφάνι καὶ τ' ἅγιο μέτωπό του νὰ τὸ σκεπάζει ὁ ἰδρωτὸς μὲ χοντρές αἱμάτινες σταγόνες.

Ἐκείνη τὴ στιγμή, εἶδε ὁ Ἰησοῦς, ἕνα

πελώριο μαῦρο σύγνεφο νὰ σκεπάζει τὸν ἥλιο. Ἀπὸ τὴν πολιτεία, ξεσηκώθηκε θίαιος ἄνεμος καὶ μαστίγωσε τὰ σπίτια. Τὰ ἄλογα ἀρχίσανε νὰ τρέχουν ἀλαφιασμένα στὸν κάμπο. Τὰ πουλιὰ πετάξανε φοβισμένα καὶ τρυπώσανε στὶς φυλλωσιές τῶν δένδρων. Τὰ σκυλιά οὐρλιάζανε στὰ χωράφια κι' ὁ νυχτοκόρακας ἔβγαζε κωγμοὺς θανάτου. Ὑστερα, μιὰ πελώρια ἀστραπὴ ξέσχισε τὸν οὐράνιο θόλο. Ἐνας δυνατὸς σεισμὸς τράνταξε τὴν πολιτεία. Κι' ἡ νεροποντὴ ξέσπασε μὲ λύσσα πάνω στὰ σπίτια.

Μέσα ἀπὸ τοῦτον τὸν χαλασμό ξεπρόβαλαν χιλιάδες οἱ σταυρωτές του, φερμένοι ἀπ' ὅλες τὶς χώρες καὶ ὅλους τοὺς αἰῶνες. Ἦταν χρυσοντυμένοι, πιδ φανταχτερὰ κι' ἀπὸ τοὺς μάγους τῆς Ἀνατολῆς, ποὺ τὸν προσκύνησαν στὴν φάτνη. Στὸ δεξὶ τους χέρι κρατοῦσαν μικροὺς σταυροὺς ἀπὸ χρυσάφι κι' ἀσήμι, πλουμισμένους μὲ πολύτιμα πετράδια. Στὸ ἄλλο χέρι, ἄλλοι κρατοῦσαν σπαθί, ἄλλοι πουγγιὰ μὲ χρυσὰ νομίσματα κι' ἄλλοι παπύρους. Μερικοὶ κρατοῦσαν σκῆπτρο θασιλικὸ καὶ μερικοὶ σιδερένιες μάσκες. Ἀπὸ κοντὰ ἀκολουθοῦσαν οἱ ἔμποροι, ποὺ πλούτιζαν μὲ τὴ σάρκα καὶ τὸ αἷμα του.

Ὅλος αὐτὸς ὁ συρφετὸς ἔλεγε πὼς ἦταν ὁπαδοὶ του καὶ κήρυκες τοῦ λόγου του. Καὶ προχωροῦσαν, προχωροῦσαν μὲ τεντωμένα χέρια. Ὑψώνανε τοὺς μικροὺς σταυροὺς καὶ θγάζανε πύρινα λόγια ἀπὸ τὸ στόμα, νὰ κάψουν τοὺς ἀμαρτωλοὺς τοῦ κόσμου. Κι' ὅλο ἔρχονταν καταπάνω του, σὰν ἄγρια ὄρνια νὰ τὸν κατασπαράξουν.

Στὸ θάθος, εἶδε τὸ λαὸ σὲ πόλεμο.

Σκοτώνονταν οί άνθρωποι ἀναμεταξύ τους, δίχως κανείς νά τούς σταματάει. Οί χρυσοφορεμένοι σταυροκράτες θγάζανε λόγους ἐπικήδειους ἢ γράφανε θεωρίες γιά τήν μακροήμερευση καί τήν εὐδαιμονία τῶν ἀνθρώπων ἢ δογματίζανε γιά τήν μεταθανάτιο ζωή, τὸ «καθαρήριο πῦρ» καί κάτι τέτοια.

Καί θέβαια κανέναν τους δέν μπήκε στή μέση νά σταματήσει τὸν πόλεμο. Νά γλυτώσει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν θάνατο. Μερικοί, μάλιστα, μιλούσανε μὲ μεγάλη εὐφράδεια γιά τήν ἀρετὴ τῆς πολεμικῆς ἀνδρείας.

Στὴ μέση τῆς πολιτείας, πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς, χτίζανε καλλιμάρμαρα μέγαρα νά κατοικήσει ὁ Διδάσκαλος· καί ν' ἀποθέσουνε τοὺς παπύρους. Χιλιάδες παπύρους γεμάτους σοφία καί γνώση.

Στὴ στροφή τοῦ δρόμου φανήκανε τ' ἀδέρφια τοῦ Ἰησοῦ, νά ζητιανεύουνε ψωμὶ καί στέγη. Ὅμως, κανέναν δέν τὰ πρόσεξε. Οἱ μαστόροι συνέχιζαν τὸ χτίσιμο. Τὰ σφυριά σκεπάζανε τὴν ἀδύναμη φωνὴ τῶν πεινασμένων.

Μακριὰ στὴν ἔρημο εἶδε ὁ Ἰησοῦς, τὸν Ἰωάννη, νά μιλάει γιά τὴν βασιλεία τῶν Οὐρανῶν καί τὴ φοβερὴ κρίση. Καλοῦσε τὸ λαὸ σὲ μετάνοια καί σωτηρία. Ἀπὸ τὸ στόμα του θγαίνανε κεραυνοὶ κι' ὁ λόγος του ἦταν λόγος δικαιοσύνης καί ἀγάπης.

—Ὅποιος ἔχει δυὸ χιτῶνες, νά τοὺς μοιραστεῖ μὲ κείνον ποὺ δέν ἔχει, θροντοφωνοῦσε. Κι' ὅποιος ἔχει τρόφιμα, ἄς κάμει τὸ ἴδιο.

Κι' ὕστερα στρέφονταν κι' ἔλεγε στοὺς Φαρισαίους.

—Ὅχιές φαρμακερές, ποῖος σᾶς εἶπε πῶς θὰ ξεφύγετε ἀπ' τὴν ὀργὴ ποὺ σὲ λίγο θὰ ξεσπάσει.

Κι' ἦταν ὁ Ἰωάννης ἕνα ἄσαρκο πλάσμα. Φοροῦσε τρίχινο σακκὶ γιά χιτῶνα κι'

ἔτρωγε ἀγριόμελο καί κορφοβλάσταρα.

Κι' εἶδε ἀκόμη ὁ Ἰησοῦς, τὸν Παῦλο νά διασχίζει τὶς θάλασσες καί νά κηρύττει τὸν λόγο του. Νά φτιάχνει στὸ ἐργαστήρι σκηνές καί νά ματώνει τὰ χέρια του γιά νά ζεῖ ὁ ἴδιος καί νά ταῖζει κι' ἄλλους. Καί τὸν ἄκουσε νά λέει.

—Ἀσῆμι ἢ χρυσάφι ἢ ροῦχα, τίποτα ἀπ' ὅλα αὐτὰ δέν πεθύμησα. Ἀδέρφια μου, γυνῆτε μιμητές μου ὅπως κι' ἐγὼ τοῦ Χριστοῦ.

Κι' εἶδε, ὁ Ἰησοῦς, τὰ θηρία νά κατασπαράζουν τ' ἀδέρφια του στ' ἀμφιθέατρα. Κι' εἶδε τ' ἀδέρφια του, νά πέφτουν ἀπὸ κοντάρι χριστιανικό. Καί τοὺς ἐμπόρους νά πετοῦν στὰ σκυλιὰ τὴν ἅγια σάρκα.

Κι' εἶδε τ' ἀγριογούρουνα στὸ δάσος, νά ξεσκίζουν τοὺς παπύρους μὲ τὰ θεῖα του λόγια.

★

Ὅλα περάσανε σὰν ἀστραπὴ ἀπὸ τὸ θεῖκὸ μάτι. Οἱ πολεμάρχοι μὲ τὶς ἐκστρατείες, οἱ ψευτοκῆρυκες μὲ τὶς σιδερένιες μάσκες, οἱ ἔμποροι μὲ τοὺς παπύρους, οἱ σταυρωτὲς μὲ τοὺς χρυσοὺς σταυροὺς στὸ χέρι.

Μέσα σὲ μιὰ μικρὴ στιγμὴ μονάχα. Τόσο μικρὴ, ποὺ ὁ λαὸς κι' οἱ μαθητὲς δέν καταλάθανε τίποτα.

Τίποτα, ἀπὸ τὴν πιὸ φριχτὴ στιγμὴ τοῦ Διδάσκαλου!

Κι' ἀστραψε ἡ θεϊκὴ μορφή. Κι' εἶπε στὸ λαὸ τὸν φριχτὸ λόγο.

Μόνον ὁ Ἰωάννης ἄκουσε βουβὸς τὴν πύρινη φωνὴ τοῦ Διδασκάλου. Καί δάκρυσε, δάκρυ καυτό.

Ἴσως καί νά μάντεψε τὸ φριχτὸ τοῦτο ὄραμα τοῦ θανάτου.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Τὸ σημειωματάριο

ἐνὸς

συνανθρώπου

Πρέπει νὰ ισοπεθέσουμε ἀπὸ τώρα, μέσα σ' ἓνα γενικὸ κάδρο τὶς σημειώσεις μας. Ἴσως τὸ κάδρο αὐτὸ εἶναι ἡ πίστις μας πὼς ἡ Ἀγωγή εἶναι ἓνα σύνολον, ἓνα ὅλον. Αὐτὴ ἡ ἰδέα εἶναι γνωστή. Δὲν ἀποτελεῖ καινοτομία στὸ χῶρο τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφῆς. Αὐσυχῶς ὅμως δὲν ἔχει γίνῃ κτῆμα τοῦ καθενὸς μας στὸν πρακτικὸ χῶρο. Νὰ γιατί τὸ σημειώσαμε.

Ἡ ἐξέλιξις καὶ ἡ ὁργάνωσις τῶν κοινωνιῶν ἀπότησε τὴ δημιουργία ἐπισήμων παιδαγωγικῶν μονάδων. Αὐτὲς οἱ μονάδες εἶναι τὰ Σχολεῖα γενικῶς. Τὸ Σχολεῖο σὰν θεσμὸς ἔχει πλεόν δεθῇ μὲ τὶς συνήθειές μας. Ἄν αὐτὸ φροντίζῃ γιὰ τὴν παιδεία, ἢ ὄχι, ἡ κοινωνία συνήθως τὸ ἀγνοεῖ. Ἐνὰ αὐτὴ ξέρει νὰ λέῃ: Πρέπει νὰ πᾶς στὸ σχολεῖο «γιὰ νὰ μάθῃς γράμματα», νὰ μαθητεύσῃς ἐκεῖ «γιὰ νὰ γίνῃς καλὸς ἄνθρωπος».

Ἡ πίστις τῆς αὐτῆς ἔχει τὰ καλὰ τῆς, πὺν σὰν εὐνόητα δὲν τ' ἀναφέρουμε. Σημειώνομε ὅμως τὸ ἐξῆς: ὁ ἀναγκαῖος σύνδεσμος τῆς ἐννοίας Σχολεῖο μὲ τὴν ἐννοία Παιδεία εἶναι μία ἀπὸ τὶς αἰτίες—ἴσως ὄχι ἡ μοναδική—τῆς παθητικῆς σιάσεως τῆς κοινωνίας ἀπέναντι στὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν τῆς. Καὶ αὐτὸ ἔχει δυὸ μορφές:

Πρῶτον ἡ κοινωνία μοιάζει, στὴν περίπτωσι αὐτῇ, μὲ τοὺς ἐπισκέπτες τῶν ἀξιοθεάτων μιᾶς μεγάλης πόλεως. Ἐπειδὴ ὁδηγοῦνται ἀπὸ εἰδικὸν ξεναγὸν δὲν ἐνδιαφέρονται νὰ προσανατολισθοῦν ἢ νὰ μάθουν τοὺς δρόμους τῆς πόλεως. Ἐῖσι ἂν ἀφειδοῦν μόνον τοὺς κινδυνεύουν νὰ χαθοῦν. Τὸ ἴδιο δὲν παρατηρεῖται καὶ σὲ μᾶς; Συχνὰ δὲν περιορίζεται τὸ ἐνδιαφέρον μας στὴν ἐξεύρεσι ἐνὸς σχολείου καὶ στὸ «κλείσιμον» τῶν παιδιῶν σ' αὐτό; Δὲν διαζόμεστε νὰ τὰ παραδώσουμε τοῖς «ἀρμοδίους», δηλ. δασκάλους, καθηγητάς, Ὑπουργεῖο, μ' ἓνα λόγο τοὺς «εἰδικούς», ὥστε νὰ ἡσυχάσωμε, ν' ἀσχοληθοῦμε μὲ κάτι πὺν σοβαρό;

Μ' αὐτὸ δὲν θέλουμε νὰ ποῦμε πὼς ὅλοι μας εἴμεθα εἰδικοὶ στὰ θέματα τῆς ἀγωγῆς, οὔτε νὰ κατηγορήσωμε ὅσους ἀσκοῦν παιδαγωγικὸ ἔργον. Τὸ μόνον πὺν ἐπιθυμοῦμε νὰ γίνῃ σαφὲς εἶναι πὼς ἡ ἀγωγή εἶναι ἔργον ὅλων μας, πρόβλημα τῆς κάθε στιγμῆς, ἐννοία γιὰ ὅλους τοὺς πολῖτες μιᾶς πολιτείας. Εἶναι τόσο παλαιά, τόσο ἐλληνικὴ αὐτὴ ἡ ἰδέα καὶ στὴν πράξι ὅμως τόσο ξεχασμένη!

Ἴσως ἓνας τρόπος ἐξετάσεως τῆς πνευματικῆς προσόδου συγχρόνων κρατῶν εἶναι ἡ σύγκρισις τοῦ χώρου πὺν ὁ καθημερινὸς τύπος διαθέτει γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως τῆς νεολαίας. Μποροῦν, ἄραγε οἱ ἐφημερίδες μας νὰ κανηρθοῦν πρὸς τὸ σημεῖο αὐτό;

Αὐτὸ ὅμως εἶναι τὸ πρῶτον κακὸ. Τὸ δεύτερον, ἐπειδὴ ὁ χῶρος δὲν μᾶς φθάνει, θ' ἀνοίξῃ τὸ ἐπόμενο σημείωμά μας.

Δ. Ναθαναήλ

α) Προετοιμασία

Με τις γιορτές των Χριστουγέννων τα μέλη της «Χριστιανικής Φοιτητικής Ένώσεως» σκέφθηκαν: Δεν αρκεί μόνο η γνώσις της αποστολής μας. Δεν αρκεί νά ξέρη κανείς την όμορφιά και τὸ μεγαλείο της, οὔτε μόνο τις δυσκολίες της. Χρειάζεται ἡ ἔμπρακτῃ ἀπόδειξις: «μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ, μηδὲ τῇ γλώσσῃ, ἀλλ' ἐν ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ» (Ἰωάν. Α' γ' 18). Τὴν ἀποστολή μας ἐμεῖς τὴ διαλέξαμε. Καὶ ἡ συνέπειά μας, γι' αὐτό, θὰ κατευθύνεται στὴ σύνθεσι τοῦ ἄρτιοῦ καὶ ὠλοκληρωμένου ἀνθρώπου· τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου, ἀγάπης καὶ ἔργων, μεγάλων καὶ ἀγίων ἔργων. Τὸ ζητᾷ ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἡγετικῆς μας ἀποστολῆς. Ἔχουμε τὴν δυνατότητα νὰ δώσουμε πνοή, ἐκεῖ ποὺ δὲν ὑπάρχει ἐλπίς, κατεύθυνσι, ἐκεῖ ποὺ λείπει ἡ πυξίς, νὰ δείξουμε ἀγάπην, ἐκεῖ ποὺ ὁ πόνος βασιλεύει.

Οἱ σκέψεις αὐτὲς παρεκίνησαν τοὺς φοιτητὰς τῆς Χ. Φ. Ε. Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης νὰ ἐτοιμάσουν τὴ Χριστουγεννιάτικη ἐξόρμησί τους στὸ Σκρᾶ καὶ στὶς Πρέσπες.

β) Μιὰ μάχη ποὺ τὴν κέρδισε ἡ ἀγάπη

Πολλοὶ βοήθησαν καὶ συμπαραστάθηκαν στὴν ἐργασία αὐτὴ τῶν φοιτητῶν μας. Ὁ Μητροπολίτης Κιλικισίου κ. Χαρίτων, τὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο Στρατοῦ καὶ ἄλλοι ἐνίσχυσαν τὴν προσπάθειά τους. Τὰ σύγχρονα νειάτα δὲν δίνουν μόνο ἀφορμὴ πόνου, ἀλλὰ καὶ εὐκαιρίες πνευματικῆς ἀγαλλιᾶσεως. Τονώνουν τὴν πεποίθησι ὅτι δὲν χάθηκε τὸ πᾶν. Ὅτι ἀκόμα στὶς ψυχὲς νέων ἀνθρώπων ἀν-

θοβολεῖ ἡ ἀγάπη. Ἡ ἀγάπη ποὺ φθάνει στὴν αὐταπάρνησι. Γιατί αὐταπάρνησι εἶναι δεκάδες φοιτητὰ ἀπὸ ὅλες τὶς Σχολές νὰ ἀφήσουν τὰ σπίτια τους τὶς ἅγιες ἡμέρες καὶ νὰ σκαρφαλώσουν στὰ ἀκριτικά μας χωριὰ καὶ στὰ φυλάκια μέσα στὸ κρύο καὶ στὸ χιόνι. Καὶ τὸ κάνανε μὲ ἕνα αὐθόρμητο ἐνθουσιασμό, ποὺ τοὺς ἔδωσε φτερά καὶ ἀμήφισαν κόπους, ξενύχτια, κακουχίες. Μέσα στὰ παγωμένα ἀπὸ τὰ χιόνια, ἐρημωμένα ἀπὸ τὶς καταστροφές, κουρασμένα ἀπὸ τοὺς πολέμους, ταλαιπωρημένα ἀπὸ τὴ φτώχεια χωριὰ τῶν συνόρων μας μετέφεραν τὸ μήνυμα τῆς ἀγάπης. Ἐπισκέφθηκαν δεκάδες χωριὰ καὶ στρατιωτικὰ φυλάκια. Ἐγίναν θεῖες λειτουργίες, γιορτές, ὁμιλίες, μοιράσθηκαν δῶρα σὲ ἑκατοντάδες παιδιὰ, βιβλία στὶς βιβλιοθήκες τῶν σχολείων καὶ στὰ φυλάκια, ἔντυπα στοὺς στρατιῶτες μας. Οἱ φοιτηταὶ μας, ἕκτος ἀπὸ τὶς γιορτές, προσπάθησαν νὰ ἔχουν μιὰ προσωπικὴ γνωριμία μὲ τοὺς ἀκρίτας τῶν συνόρων μας. Γνώρισαν τὰ προβλήματα τους καὶ τὶς δυσκολίες τους. Δὲν ἔχουμε παπᾶ. Δὲν ἔχουμε δρόμο. Δὲν ἔχουμε ἱατρικὴ περίθαλψι. Μιὰ κοπέλλα 22 ἐτῶν πέθανε ἀπὸ διάτρησι σκωληκοειδίτιδος, γιατί δὲν μπόρεσε ἐγκαιρῶς νὰ πάη ὁ γιατρός.

Τοὺς φοιτητὰς συνώδευαν ὁ ἱατρός κ. Ἀγ. Περίδης, ποὺ ἐξέτασε ὅλους τοὺς ἀρρώστους τῶν χωριῶν καὶ δυὸ τρεῖς ἄλλοι ἐπιστήμονες, ποὺ μίλησαν στοὺς κατόικους καὶ στοὺς ἀκρίτας τῶν συνόρων.

γ) Σκηνὲς ἀπερίγραπτης χαρᾶς

Σκηνὲς ἀπερίγραπτης χαρᾶς, συγκινήσεων καὶ ἐκδηλώσεων ἐνθουσιαστικῶν

ΕΛΑΒΟΜΕΝ:

Μητροπολίτου πρ. Λήμνου ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
«Ἡ διέλευσίς μου ἐκ τῆς Ἀποστολικῆς Δια-
κονίας τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας». Ἀθή-
ναι 1966.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ: «Λόγοι - Ὁμιλίες - Ἀρ-
θρα», Ἀθήναι 1966.

Μητροπολίτου Δράμας ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ:
«Τρίπτυχον κοινωνικῶν ἀντιθέσεων ὑπὸ τὸ
φῶς τοῦ Χριστιανισμοῦ». Δράμα 1967.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Κ. ΑΝΑΣΤΟΠΟΥΛΟΥ,
θεολόγου: «Οἱ Χιλιασταὶ ἢ μάρτυρες τοῦ
Ἰεχωβά» Πύργος 1966.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΥ:
«Ναυτική Ἀγωγή», Ἀθήναι 1966.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Κ. ΑΡΒΑΝΙΤΗ, θεολό-
γου: «Ἡ Κοπτική Ἐκκλησία» Ἀθήναι
1965.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ: «Βιβλιογραφία Ἑλασσό-

νων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς», Ἀθήναι
1967.

ΓΑΒΡΙΗΛ ΑΡΝΕΛΛΟΥ, δικηγόρου: «Ἐ-
γερτήριοι σάλπισμα διὰ πάντα ἄνθρωπον
καὶ διὰ πᾶν ἔθνος». Θεσσαλονίκη 1966.

Ἀρχιμ. ΚΑΜΙΝΙΚΟΥ ΚΑΡΟΥΣΟΥ:
«Κυττάζοντας τὴ ζωή», ἐκδόσεις ἡ «Χρυσό-
πηγή», Ἀθήναι 1966.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ: «Ἡ εἰρήνη τῆς καρδιάς»,
Ἀθήναι 1966.

Ἀρχιμ. ΦΩΤΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ:
«Χριστιανικοὶ ἀντίπαλοι ἀπὸ τὸ νησί τῆς
Αἰγίνης» Λευκωσία 1966.

ΣΟΛΩΝΟΣ Γ. ΝΙΝΙΚΑ, θεολόγου: «Ὁ
νέος διωγμὸς κατὰ τῆς θρησκείας εἰς τὴν
Σοβιετικὴν Ῥωσίαν». Ἀθήναι 1966.

ΒΑΓΙΟΥ ΜΠΑΓΛΑΝΗ: «Αἰχμηρὰ σκα-
λοπάτια» (ποιήματα), Θεσσαλονίκη 1966.

ΑΝΤ. ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ: «Αἱ περὶ γήρατος
γνώμαι τοῦ Κικέρωνος καὶ τῆς συγχρόνου
ψυχολογίας» Ἀθήναι 1965.

ἦταν τὸ περίγραμμά τῶν φοιτητικῶν αὐ-
τῶν ἐξορμήσεων στὰ σύνορα. Ἀπὸ τὸν
καλόκαρδο γέροντα, ὡς τὸ παιδομάν-
τῶν χωριῶν τῶν Πρεσπῶν καὶ τοῦ Σκρᾶ,
ὅλοι ζητοῦσαν νὰ ἐκδηλώσουν τὴ χαρὰ
τους γιὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν φοιτητῶν μας.
Τοὺς ἔκανε ἐντύπωσι πῶς πῆγανε τέ-
τοιες μέρες κοντά τους. Τοὺς ἔκανε ἐν-
τύπωσι ἡ ἀπλότης καὶ ἡ ἀγάπη πού
συμπεριφέρονταν σὲ μικροὺς καὶ μεγά-
λους. Ὡρες ἔμεναν μὲ τὰ παιδιά τοῦ
χωριοῦ νὰ παίξουν μαζί τους, νὰ τὰ
διασκεδάσουν. Οἱ ἀκρίτες μας ἄκουγαν
μὲ λαχτάρα ἀληθινὴ τὸ θεῖο Μῆνυμα, τὴν
ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου, ἀπὸ χεῖλη νε-

ανικά. Στὸ τέλος τοὺς περικύκλωναν,
τοὺς ρωτοῦσαν, τοὺς συνέχαιραν. «Παι-
διά, στίς μορφές σας θλέπουμε τὴν Ἑλ-
λάδα πού ἔρχεται...». «Πρωτοφανές γιὰ
τὸ χωριό μας νὰ ἔρθουν μέχρις ἐδῶ φοι-
τηταί. Καὶ μάλιστα Χριστιανοὶ φοιτη-
ταί...».

Ἔδωσαν χαρὰ καὶ τόνωσι στὸν εὐγε-
νικὸ λαὸ τῆς ὑπαίθρου καὶ πῆραν τόνωσι
καὶ χαρὰ. Στίς νεανικές τους καρδιές
ἀπέμεινε βαθιὰ ἡ ικανοποίησι καὶ ἡ εὐ-
γνωμοσύνη πρὸς τὸν Θεό, γιατί τοὺς
ἀξίωσε νὰ ζήσουν μιά τέτοια περίφημη
μάχη τώρα... «στῆς εἰρήνης τὸν καιρό».

Ο ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΣ

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «ΑΚΤΙΝΕΣ». Ἐκδοσις Χριστιανικῆς Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γρα-
φεῖα: ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι 135 (Τηλ. 624-233). — Θεσσαλονίκης: Ἀγίας
Σοφίας 39. — Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Μισραλιώτου 13 Ἀθήναι (402).
Ἐτησίᾳ συνδρομὴ δρχ. 70, ἐξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέ-
φονται.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ένα σύγχρονο ελληνικό μυθιστόρημα παρμένο από την σημερινή πραγματικότητα.

Μ. ΙΡΙΣ

ΠΕΡΑ ΑΠ' ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ

Τιμάται δραχ. 40.

ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 45 — ΤΗΛ. 627-035

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΜΙΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΑ ΜΕΛΕΤΗ

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΙΣ

Υπό 'Αρ. Α. 'Ασπιώτη

Ψυχιάτρου

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αί σημεριναί συνθήκαι καί ἡ θρησκευτική ἀγωγή. — Ἡ τοποθέτησις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος εἰς τὸν ψυχικὸν ὀργανισμόν τοῦ παιδιοῦ. — Τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα. — Τὰ ἐμπόδια. — Αἰτήματα ζωῆς καὶ πίστεως. — Ποῦ θὰ φθάνη ἡ ἀγωγή. — Οἱ παιδαγωγοί. — Ἀγωγή, πολιτισμός, κοσμοθεωρία. — Ὁ ρόλος τῆς οἰκογενείας. — Αἱ ἀρχαί τῆς θρησκευτικῆς διαπαιδαγωγήσεως. — Τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν, Κατηχητικὸν σχολεῖον. — Ἡ ἀγωγή τῆς θελήσεως. — Ἡ θρησκευτικὴ διαπαιδαγώγησις τοῦ κοριτσιοῦ. — Πίστις, φόβος, νέος ἄνθρωπος.

Πωλεῖται εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα. Τιμὴ δραχ. 30.

Κεντρικὴ διάθεσις τευχῶν καὶ παραγγελίαι: Γραφεῖα Περιοδικοῦ «Ἀκτῖνες»,

Ἀκαδημίας 45, Ἀθῆναι 135, τηλ. 624-233.

ΜΟΛΙΣ ΕΚΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

55

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ

Υ π ò
ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ
Ψυχιάτρου.

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ίστορία της μελέτης του χαρακτήρος	Συμπληρωματικοί παράγοντες διά την μελέτην του χαρακτήρος.
Σύγχρονοι αντιλήψεις	Οί δύο πόλοι — "Αρης — "Αφροδίτη
Η έννοια του χαρακτήρος καὶ αἱ ἐφαρμογαὶ της	Τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν αἰσθήσεων.
Τί εἶναι χαρακτήρ	Τρυφερότης
Υπάρχει πάντοτε περιθώριον διά τὴν ἀγωγὴν	Τὸ διανοητικὸν πάθος.
Οἱ τύποι	Τὸ ἐρωτηματολόγιον τοῦ Berges.
Χαρακτηρολογία κατὰ Heymans καὶ Wiersma	Συναισθηματικότης
Οἱ βασικοὶ παράγοντες τοῦ χαρακτήρος	Δραστηριότης
Νευρικοὶ	Δευτεροπάθεια
Συγκινησιακοὶ	Εὐρύτης τοῦ πεδίου τῆς συνειδήσεως
Χολερικοὶ	Ὁ χαρακτήρ καὶ αἱ ἀντιδράσεις τοῦ ἀτόμου
Παθηματικοὶ	Χαρακτήρ καὶ συγκρούσεις
Αἱματώδεις	Χαρακτηρολογία καὶ σεξουαλικά διαστροφάι
Φλεγματικοὶ	Αἱ κοινωνικαὶ ἀπόψεις τοῦ χαρακτήρος
"Αμορφοὶ	Στοιχεῖα τὰ ὅποια διαμορφώνουν τὸν χαρακτήρα.
"Απαθεῖς	Λειτουργίαι τῆς ψυχικῆς ζωῆς

Πωλεῖται εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα. Τιμᾶται δραχ. 50.
*Κεντρικὴ διάθεσις τευχῶν καὶ παραγγελίαι: Γραφεῖα Περιοδικοῦ «Ἀκτίνες»,
Ἀκαδημίας 45, Ἀθῆναι 135, τηλ. 624-233.*
